

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Sociální práce s ženami bez domova

Bc. Ivona Horáková

Diplomová práce

Studijní program: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Vedoucí práce: doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Praha 2023

Prague College of Psychosocial Studies

Social Work With Homeless Women

Bc. Ivona Horáková

The Diploma Thesis

The Diploma Thesis Supervisor: doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Prague 2023

Prohlášení:

1. Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne.....

Podpis.....

Poděkování:

Zde bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce doc. PhDr. Davidu Urbanovi, Ph.D., za četné rady, připomínky, korektury a celkové vedení při procesu psaní a přemýšlení o tématu, pojetí výzkumu a prezentaci zjištěných dat. Poděkování patří také všem komunikačním partnerům, kteří se v rámci realizovaného výzkumu s velkou otevřeností a vstřícností podělili o své zkušenosti se sociální prací s ženami bez domova v regionu.

Anotace

Cílem diplomové práce je popsat specifika sociální práce s ženami bez domova, s určením hlavních zásad sociální práce s ženami bez domova v mladoboleslavském regionu. Práce je koncipována jako teoreticko-empirická. V teoretické části je pojednáno o problematice bezdomovectví, s důrazem na popis specifík ženského bezdomovectví a sociální práce s ženami bez domova. Charakterizován je stav bezdomovectví v mladoboleslavském regionu. Na teoretická východiska je navázáno popisem vlastního výzkumu, jehož cílem bylo identifikovat hlavní zásady sociální práce s ženami bez domova v mladoboleslavském regionu. Výzkum byl koncipován jako kvalitativní. Zúčastnilo se jej devět sociálních pracovníků z mladoboleslavské pobočky organizace Naděje. K analýze dat bylo zvoleno otevřené kódování zakotvené teorie. Součástí práce je doporučení pro praxi, směřované zejména k sociálním pracovníkům pomáhajícím ženám bez domova.

Klíčová slova

Bezdomovectví, žena bez domova, organizace Naděje, sociální práce, Mladá Boleslav.

Abstract

The aim of the diploma thesis is to describe the specific features of social work with homeless women with a determination of main principles of social work with homeless women in Mladá Boleslav region. The thesis is arranged as a theoretical – empiric one. The theoretical part deals with an issue of homelessness with a stressed description of female homelessness and social work with homeless women. The situation of homelessness in Mladá Boleslav region is characterised. The theoretical basis is followed by a description of the research itself, the aim of which was to identify main principles of social work with homeless women in Mladá Boleslav region. The research was arranged as a qualitative one. Nine social workers from the Mladá Boleslav Naděje organisation outpost participated in it. For a data analysis, open coding of grounded theory was selected. The thesis contains a recommendation for practical usage aimed mainly at social workers who help homeless women.

Keywords

Homelessness, homeless woman, Naděje organisation, social work, Mladá Boleslav

Obsah

Úvod.....	9
1 Bezdomovectví	11
1.1 Definice bezdomovectví	11
1.2 Typologie bezdomovectví.....	13
1.3 Příčiny bezdomovectví.....	16
1.4 Sociální vyloučení.....	18
2 Ženy a bezdomovectví	20
2.1 Příčiny vzniku bezdomovectví žen	20
2.2 Specifika bezdomovectví žen	22
2.3 Rizikové faktory bezdomovectví žen.....	25
3 Sociální práce.....	28
3.1 Principy sociální práce s lidmi bez domova	28
3.2 Specifika sociální práce s ženami bez domova.....	36
4 Zvolený region Mladá Boleslav.....	42
4.1 Základní informace o mladoboleslavském regionu	42
4.2 Zaměstnanost v regionu	44
4.3 Bezdomovectví v regionu	44
4.4 Organizace Naděje a další organizace pomáhající ženám v MB.....	46
5 Popis výzkumu.....	50
5.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky.....	50
5.2 Metodika výzkumu	50
5.3 Charakteristika výběrového souboru	53
6 Výsledky výzkumu	55
6.1 VO1: Specifika bezdomovectví žen.....	55
6.2 VO2: Problematické aspekty sociální práce s ženami bez domova v MB ..	60

6.3	VO3: Osvědčené postupy při práci s ženami bez domova	65
7	Diskuse.....	70
8	Doporučení pro praxi	78
	Závěr	81
	Seznam použitých zdrojů.....	84
	Seznam tabulek	91
	Seznam příloh	92

Úvod

Každý člověk potřebuje ve svém životě pociťovat bezpečí a jistotu. Jedná se o základní, primární potřebu, na kterou navazují ostatní. Je uspokojována blízkými vztahy, ale též životním prostorem. Přesto existují lidé, již nežijí bezpečný a jistý život. Mezi ně patří lidé bez domova, kteří většinou nevědí, kde budou daný den spát a zda přežijí noc.

Na ulici žijí nejen muži, ale i ženy. Ženské bezdomovectví je v mnoha aspektech specifické. Ženy jsou tradičně spojovány s vytvářením tepla domova, rodinou a péčí. Ty, které žijí na ulici, však nic takového nemají a nemohou druhým nabídnout. Jsou velmi často osamoceny nebo se cítí osaměle. Mnohdy jim byly odebrány děti a blízcí se k nim nehlásí. Vzhledem k tomu, že jsou vztahy pro ženy velmi důležité, je pro ně tento způsob života velmi traumatizující.

Ženské bezdomovectví je více skryté než mužské, žen na ulici však žije nemalé množství. V čem je ženské bezdomovectví odlišné oproti bezdomovectví mužů? Jakou pomoc potřebují ženy bez domova? Na tyto a další otázky jsou v práci hledány odpovědi. Cílem diplomové práce je popsat specifika sociální práce s ženami bez domova, s určením hlavních zásad sociální práce s ženami bez domova v mladoboleslavském regionu.

Zvolené téma je aktuální s ohledem na nárůst počtu žen bez domova. K výběru tématu autorku přivedlo zaměstnání ve středisku Naděje, které se věnuje osobám bez přístřeší. Po dobu čtrnácti let měla možnost sledovat vývoj a změny ve středisku nízkoprahového denního centra a noclehárny. Svoji diplomovou práci autorka rozšiřuje předchozí bakalářskou práci, v níž se zabývala obecně bezdomovectvím, tedy nikoliv ženským bezdomovectvím, nicméně pozornost byla též věnována stavu bezdomovectví v mladoboleslavské regionu. Bakalářská práce přivedla autorku k otázkám, v čem se liší bezdomovectví žen a jak se tyto případné rozdíly promítají do sociální práce s ženami bez domova. Z předchozí bakalářské práce byly do diplomové práce převzaty pouze základní poznatky o bezdomovectví, týkající se vymezení bezdomovectví a jeho typologie ETHOS.

Diplomová práce je koncipována jako teoreticko-empirická. Teoretická východiska jsou představena v prvních třech kapitolách práce. Nejprve je charakterizováno bezdomovectví, včetně uvedení jeho hlavních příčin. Dále je již konkrétněji přiblíženo téma ženského bezdomovectví, rizikových faktorů bezdomovectví žen a též přístupu k této cílové skupině ze strany sociálních pracovníků a jiných odborníků. Popsán je mladoboleslavský region, v němž se ve větší míře oproti většině krajů v České republice pohybují lidé bez domova ze zahraničí, což souvisí se zvláštnostmi na trhu práce v daném regionu. Tato specifická situace pak významně ovlivňuje realizaci sociální práce s ženami bez domova v regionu.

Teoretické poznatky reflektují současný stav poznání. Vycházeno bylo z dostupných odborných českých i zahraničních zdrojů a též statistických údajů týkajících se ženského bezdomovectví. Dohledány byly aktuální výzkumy na toto téma a práce mapující současnou dobrou praxi sociální práce s ženami bez domova v českém prostředí, což je příklad pražské organizace Jako doma.

Na teoretická východiska je v páté kapitole práce navázáno popisem realizovaného kvalitativního výzkumu, jehož cílem bylo s využitím příkladů dobré praxe identifikovat hlavní zásady sociální práce s ženami bez domova. Výzkumný soubor tvořili sociální pracovníci z mladoboleslavské pobočky charitativní organizace Naděje. Metodami sběru dat byl rozhovor, pozorování a analýza dokumentů. Data byla zpracována s využitím designu zakotvené teorie, konkrétně otevřeného kódování.

V diskusi jsou zjištěné výsledky komparovány s teoretickými východisky a výzkumy na toto téma. Hlavní zjištění jsou shrnuta v závěru práce, včetně limitů výzkumu a možností dalšího šetření v této problematice. Součástí práce je doporučení pro praxi.

1 Bezdomovectví

První kapitola práce představuje stručný úvod do problematiky bezdomovectví. Nejprve je uvedeno, co je to bezdomovectví a z jakého vymezení bezdomovectví a osob bez domova je v práci vycházeno. Dále je představena typologie bezdomovectví, a to zejména typologie nazývaná ETHOS. Uvedeny jsou také možné příčiny bezdomovectví a závěr kapitoly obsahuje charakteristiku sociálního vyloučení jako fenoménu, který je typický pro bezdomovectví. Specifika bezdomovectví žen jsou popsána v kapitole druhé.

1.1 Definice bezdomovectví

Jedna z nejčastějších definic bezdomovectví, užívaná v českém prostředí, pochází od Schwarzové (2005), dle které „bezdomovectví označuje situaci bezprostřední nouze, v níž se ocitá člověk bez trvalého domova“ (s. 316). Jak však Schwarzová (2005) dále uvádí, nejedná se pravděpodobně o zcela výstižnou definici, neboť nezohledňuje situaci bezdomovectví, pro které se jedinec dobrovolně rozhodne. I když osob, jež si zvolily bezdomovectví z přesvědčení či je pro ně nejvhodnějším životním stylem, existuje minimum, je dle autorky zapotřebí i tuto skupinu k lidem bez domova zahrnout.

Deprivace, která je ve výše uvedené definici zmíněna jako významný prvek bezdomovectví, je dle Horákové et al. (2022) atributem mnohem výstižnějším než absence domova. Pojem domov může u různých lidí nabývat odlišných významů. Navíc mohou existovat situace, kdy má jedinec střechu nad hlavou, ovšem toto místo, v němž žije, nepovažuje za svůj domov. O tom, že spojení bezdomovectví s absencí domova není výstižné, svědčí podle autorů také skutečnost, že bezdomovectví nelze vyřešit tím, že bude k dispozici dostatek různých prostorů (domů, bytů apod.) pro všechny osoby bez domova. Prevence a řešení bezdomovectví se musí dle téhož zdroje zaměřit spíše na již zmíněnou deprivaci, která může být nejen materiální, ale též fyziologická (nedostatek tepla, tělesného komfortu), emocionální, teritoriální (nedostatek soukromí), nebo i ontologická (zakořenění ve světě) či duchovní. Tyto formy deprivace mohou být natolik silné, že jedinec volí život na ulici z vlastního přesvědčení.

Průdková a Novotný (2008) k prvku absence domova jako prvku, který nejvíce vystihuje fenomén bezdomovectví, zmiňují případ dalších skupin populace, jež sice mají střechu nad hlavou, ale prostor, v němž žijí, pro ně není domovem. Jedná se např. o děti v dětském domově nebo osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. Domov je nejčastěji podle autorů chápán jako místo, na kterém se člověk cítí bezpečně, má soukromí, ale též je zázemím, prostorem vyplněným láskou, vzájemným obdarováváním se, ochranou, podporou, teplem a štěstím.

Manželé Hradečtí, kteří se jako jedni z prvních začali zabývat problematikou bezdomovectví a vnesli toto téma do veřejného diskursu, u bezdomovectví též zdůrazňují spíše deprivaci různých potřeb než absenci domova. Mimo jiné uvádějí, že „být bez domova je tedy něco důležitějšího, něco hlubšího a bolestnějšího než být bez střechy nad hlavou. Navíc to není pouze ztráta materiální, která ztrátu domova provází, ale značí také nemít více místa v jeho společenství, nemít s ní ani spojení. Být bez domova, nemít kam jít, nemít se komu svěřit se svými starostmi, trápením, bolestí, protestem, frustrací, znamená samotu, tíži izolace, bolest vyloučení, vedoucí až k zoufalství a sebeztrouvání“ (Hradecká & Hradecký 1996, s. 46).

Kopecská (2015) vymezuje bezdomovectví jako „selhání v oblasti socializace“ (s. 89), ovšem jak je zřejmé z výše uvedeného textu, pro některé jedince nemusí být tradiční pojetí socializace tím, co preferují. Pokud nechtějí žít běžným způsobem života, tedy mimo jiné i mít domov či spíše střechu nad hlavou, jedná se o jejich svobodnou volbu. Bezdomovectví pak nemůže být selháním v socializaci, i když z různých hledisek (zejména normativních) je možné na ně takto nahlížet.

Průdková a Novotný (2008, s. 11) definují bezdomovectví jako „společenský jev, kterému předchází jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, životních jistot a ke společenskému vyloučení. Je to sociální situace vyvolaná interindividuálně odlišnými faktory“ (s. 11). Tato definice je v práci považována za nejvýstižnější, neboť nespojuje bezdomovectví s absencí domova, zároveň upozorňuje na deprivaci, která bezdomovectví provází. Především však upozorňuje na to, že se jedná o jev společenský a též že příčiny bezdomovectví mohou být různé.

Při pojednání o bezdomovectví je nutné také pozastavit se u termínu bezdomovec, nebo spíše osoba bez domova. Jak vysvětlují Průdková a Novotný (2008), v českém právním řádu lze nalézt právě tento pojem, ovšem původním významem byla

absence státního občanství nebo domovského práva. Schwarzová (2009) však upozorňuje na to, že během užívání termínu bezdomovec nastala situace, kdy tento pojem získal pejorativní význam. Začal být spojován s lidmi pohybujícími se v blízkosti nádraží, zanedbanými, kriminálními živly, lidmi, kteří nechtějí pracovat, jsou závislí na alkoholu, resp. s těmito negativními stereotypy. Průdková a Novotný (2008) ale upozorňují na to, že takto žije jen minorita těch, kterých se bezdomovectví týká.

V poslední době je tak preferováno užívání jiných termínů, kdy se jedná zejména o osoby bez domova nebo osoby bez přístřeší. Termín více charakterizuje různé formy bezdomovectví, není zatížen negativními stereotypy (Schwarzová 2009). V práci je tedy též voleno toto novější označení. Pojem bezdomovec je v práci volen v případě, že je užit konkrétními citovanými zdroji či je součástí názvu různých organizací apod.

1.2 Typologie bezdomovectví

Nejčastěji užívanou typologii bezdomovectví vytvořila FEANTSA, tedy Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci. Typologie je označována jako ETHOS, což je zkratkou anglického názvu Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení. Na bezdomovectví je v ní nahlíženo ze tří oblastí, jejichž absence nebo nedostatečné naplnění může vést k bezdomovectví. První oblastí je přiměřené bydlení. Týká se místa, které může jedinec (rodina) výlučně užívat. Jedná se tedy o oblast fyzickou. Druhou je oblast sociální. Váže se k možnosti mít soukromí a v něm také mít a rozvíjet sociální vztahy. Třetí oblast je právní a váže se k legitimnímu důvodu užívání určitého bydlení. V návaznosti na různý stav v těchto třech oblastech se následně rozlišují čtyři hlavní typy bezdomovectví, resp. vyloučení z bydlení, kterými jsou „bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení, nevyhovující bydlení“ (Arnoldová 2015, s. 153).

ETHOS je představena v tabulce 1. Jak je z tabulky 1 patrné, nejpočetněji je zastoupena kategorie *bez bytu*, a to lidmi žijícími v ubytovnách pro osoby bez domova, v ubytovnách pro migranty, ale jednat se může také o uživatele dlouhodobější podpory (ubytování pro bývalé osoby bez domova či lidé žijící v azylovém domě).

Tabulka 1: Typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení

Koncepční kategorie	Operační kategorie	Životní situace	Generická (druhov) definice	Národní subkategorie	
BEZ STŘECHY	1 Osoby přeživající venku	1.1 Veřejné prostory nebo venku (na ulici)	Osoby přeživající na ulici nebo ve veřejně přístupných prostorách bez možnosti ubytování	1.1.1 Osoby spící venku (např. ulice, pod mostem, nádraží, letiště, veřejné dopravní prostředky, kanály, jeskyně, odstavené vagony, stany, garáže, prádelny, sklepy a půdy domů, vraky aut)	
	2 Osoby v noclehárně	2.1 Noclehárna	Osoby bez obvyklého bydliště, které využívají nízkoprahové noclehárny	2.1.1 Osoby v nízkoprahové noclehárně 2.1.2 Osoby sezonně užívatelí k přenocování prostory zařízené bez lůžek	
BEZ BYTU	3 Osoby v ubytovnách pro bezdomovce	3.1 Azylový dům pro bezdomovce	Osoby v azylových domech s krátkodobým ubytováním	3.1.1 Muži v azylovém domě 3.1.2 Ženy v azylovém domě 3.1.3 Matky s dětmi v azylovém domě 3.1.4 Otcové s dětmi v azylovém domě 3.1.5 Úplné rodiny v azylovém domě 3.1.6 Osoby v domě na půli cesty	
		3.2 Přechodná ubytovna	Osoby ve veřejných ubytovnách s krátkodobým ubytováním, které nemají vlastní bydlení	3.2.1 Osoby ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení) 3.2.2 Osoby v přístřeší po vystěhování z bytu	
		3.3 Přechodně podporované ubytování	Bezdomovci v přechodném bydlení se sociální podporou	3.3.1 Bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce neexistuje	
	4 Osoby v pobytových zařízeních pro ženy	4.1 Pobytové zařízení pro ženy	Ženy ubytované krátkodobě v zařízení z důvodu ohrožení	4.1.1 Ženy ohrožené domácím násilím pobývající na skryté adrese 4.1.2 Ženy ohrožené domácím násilím pobývající v azylovém domě	
		5 Osoby v ubytovnách pro imigranty	5.1 Přechodné bydlení (azylová zařízení pro žadatele o azyl) 5.2 Ubytovny pro migrující pracovníky	Imigranti v přechodných ubytovnách z důvodu imigrace Osoby v ubytovnách pro migrující pracovníky	5.1.1 Žadatelé o azyl v azylových zařízeních 5.2.1 Migrující pracovníci – cizinci ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení)
	6 Osoby před opuštěním instituce	6.1 Věznice a vazební věznice	Bez možnosti bydlení po propuštění	6.1.1 Osoby před opuštěním věznice	
		6.2 Zdravotnická zařízení	Zůstává déle z důvodu absence bydlení	6.2.1 Osoby před opuštěním zdravotnického zařízení	
		6.3 Zařízení pro děti	Bez možnosti bydlení	6.3.1 Osoby před opuštěním dětské instituce 6.3.2 Osoby před opuštěním péčovské péče	
	7 Uživatelé dlouhodobější podpory	7.1 Pobytová péče pro starší bezdomovce	Senioři a osoby invalidní dlouhodobě ubytované v azylovém domě	7.1.1 Muži a ženy v seniorském věku nebo invalidi dlouhodobě ubytované v azylovém domě	
		7.2 Podporované bydlení pro bývalé bezdomovce	Dlouhodobé bydlení s podporou pro bývalé bezdomovce	7.2.1 Bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce neexistuje	
	NEJISTÉ BYDLENÍ	8 Osoby žijící v nejistém bydlení	8.1 Přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel	Přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel	8.1.1 Osoby přechodně bydlící u příbuzných nebo přátel (nemají jinou možnost bydlení) 8.1.2 Osoby v podnájmu (nemají jinou možnost bydlení)
			8.2 Bydlení bez právního nároku	Bydlení bez právního nároku, nezákonně obsazení budovy	8.2.1 Osoby bydlící v bytě bez právního důvodu 8.2.2 Osoby v nezákonně obsazené budově
			8.3 Nezákonně obsazení pozemku	Nezákonně obsazení pozemku	8.3.1 Osoby na nezákonně obsazeném pozemku (zahradkářské kolonie, zeměnice)
9 Osoby ohrožené vystěhováním		9.1 Výpověď z nájemního bytu	Výpověď z nájemního bytu	9.1.1 Osoby, které dostaly výpověď z nájemního bytu	
		9.2 Ztráta vlastnictví bytu	Ztráta vlastnictví bytu	9.2.1 Osoby ohrožené vystěhováním z vlastního bytu	
10 Osoby ohrožené domácím násilím	10.1 Policejné zaznamenané domácí násilí	Případy, kdy policie zasáhla k zajištění bezpečí oběti domácího násilí	10.1.1 Osoby ohrožené domácím násilím – policejné zaznamenané případy – oběti		
NEVYHOVUJÍCÍ BYDLENÍ	11 Osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách	11.1 Mobilní obydlí	Mobilní obydlí, které není určeno pro obvyklé bydlení	11.1.1 Osoby žijící v mobilním obydlí, např. maringotka, karavan, hausbót (nemají jinou možnost bydlení)	
		11.2 Neobvyklá stavba	Nouzový přístřešek, bouda, chatrč, barák	11.2.1 Osoby žijící v budově, která není určena k bydlení, např. osoby žijící na pracovišti, v zahradních chatkách se souhlasem majitele	
		11.3 Provizorní stavba	Provizorní stavba	11.3.1 Osoby žijící v provizorních stavbách nebo v budovách např. bez kolaudace	
	12 Osoby žijící v nevhodném bydlení	12.1 Obydlené neobyvatelné byty	Bydlení v objektu označeném podle národní legislativy jako nevhodné k bydlení	12.1.1 Osoby žijící v nevhodném objektu – obydlí se stalo nezpůsobilým k obývání (dříve mohlo být obyvatelné)	
	13 Osoby žijící v přeřazeném bytě	13.1 Nejvyšší národní norma definující přeřazení	Definované jako překračující nejvyšší normu podle rozměru nebo počtu místností	13.1.1 Osoby žijící v přeřazených bytech	

Zdroj: Kolektiv autorů (2007, s. 18–19)

Zřetelný je rozdíl mezi kategoriemi *bez střechy* a *bez bytu*. Kategorie *bez střechy* se týká osob, které žijí na ulici, případně v nízkoprahové noclehárně. Jedná se tedy o nejzávažnější stav bezdomovectví. Oproti tomu kategorie *bez bytu* je širší, jsou do ní zařazováni lidé žijící na ubytovnách. Z hlediska vymezení bezdomovectví jsou ovšem významné další dvě kategorie. Kategorie *nejistého bydlení* zahrnuje osoby, jež žijí v nejistém bydlení (u příbuzných nebo přátel, neboť nemají jinou možnost, jednat se může také o bydlení, které není založeno na právním důvodu. Může se jednat o zahradkářské kolonie či squatting, tj. obsazení neobývaných domů, často zchátralých). Dále do této kategorie patří osoby ohrožené vystěhováním (výpovědí z nájemního bytu, ale též se může jednat o ztrátu vlastnictví bytu) a osoby ohrožené domácím násilím, což

jsou často právě ženy, jak je přiblíženo v kapitole druhé. Kategorie *nevyhovující obydlí* zahrnuje osoby žijící v mobilním obydlí (karavan, hausbot, maringotka), přičemž je důležité, aby lidé takto bydlení neměli možnost jiného bydlení. Do kategorie jsou začleněni také jedinci žijící v provizorních stavbách, v bydlení, které aktuálně nevyhovuje dlouhodobějšímu pobytu, a též se týká osob žijících v přelidněných bytech. Jak je tedy zřejmé, bezdomovectví nelze spojovat výlučně s lidmi, kteří žijí na ulici, přespávají v parcích apod. Týká se též těch, jimž z konkrétních důvodů hrozí ztráta bydlení, nebo i těch, kteří se ocitají na pomezí mezi odpovídajícím bydlením a životem na ulici, jako jsou různé ubytovny nebo azylové domy.

Jak upozorňují Vágnerová, Csémy a Marek (2018), na bezdomovectví je nutné nahlížet spíše jako na proces než trvalý stav, což tedy také vysvětluje, proč se v rámci typologie ETHOS rozlišují čtyři hlavní kategorie bezdomovectví. Zároveň autoři uvádějí, že příčiny bezdomovectví jsou různé, často se kombinují, což je reflektováno částečně oblastmi akcentovanými v rámci typologie ETHOS.

Průdková a Novotný (2008) podávají jednodušší typologii, kdy jsou rozlišeny tři hlavní formy bezdomovectví, a to bezdomovectví zjevné, skryté a potenciální. Zjevné bezdomovectví se váže k lidem, kteří své bezdomovectví neskrývají. Žijí na ulici, během dne se často pohybují v okolí nádraží, v parcích, v okolí obchodních center apod. Mohou žebrať. Bývají zanedbaní, zapáchající, hledají potraviny v kontejnerech apod. Právě tato skupina osob bez domova často představuje pro laickou veřejnost nejtypičtější kategorii bezdomovectví, resp. lidé mají tendenci vnímat osoby bez domova právě tímto způsobem. S tímto typem bezdomovectví se pojí negativní stereotypy o bezdomovectví a lidech bez domova. Častěji je zastoupena forma skrytého a potenciálního bezdomovectví. Skryté bezdomovectví se týká osob, které veřejnost na první pohled jako osoby bez domova neoznačí. Tito lidé bez domova se o sebe starají, je pro ně důležité, aby je veřejnost nezařadila mezi osoby bez domova. První kategorií do určité míry opovrhují. Nicméně ani tito jedinci se většinou nechtějí vrátit k běžnému způsobu života. Mohou využívat různé služby a formy pomoci pro osoby bez domova, často ale jen v zimě či při nepříznivém počasí, následně se opět vracejí na ulici. Kategorie potenciálního bezdomovectví se týká těch, kteří ještě na ulici nežijí, ale ocitají se v riziku, že na ní skončí. Často mají zaměstnání, ale postrádají jisté bydlení, přičemž na ulici se mohou dle téhož zdroje ocitnout takřka ze dne na den. Tato

kategorie z velké části zahrnuje právě ženy, obecně pak jedince rozvedené, nezaměstnané nebo příležitostně pracující, osoby závislé na návykových látkách apod.

Vágnerová, Csémy a Marek (2018) rozlišují bezdomovectví dle věku či důvodů, proč se lidé na ulici ocitli. Jednat se tak může o mladé osoby bez domova, osoby ve středním věku, nebo i seniory. Dělení dle důvodů zahrnuje dvě kategorie, a to bezdomovectví dobrovolné, jako volba životního stylu, přičemž tato forma se týká zejména mladých lidí, kteří se často s dozríváním osobnosti vracejí k běžnějšímu způsobu života. Další forma je bezdomovectví dané různými příčinami, nikoliv však jako svobodná volba. Průdková a Novotný (2008) ovšem uvádějí, že jen velmi malý počet osob bez domova skutečně žije na ulici proto, že by se pro tento způsob života rozhodly. I když mohou deklarovat, že jsou na ulici, neboť chtějí, vykazují odpor vůči tomu, aby se začlenily do mainstreamové společnosti, jedná se spíše o určitou formu obrany nebo obhajoby života na ulici, který byl většinou jejich osobním selháním nebo důsledkem různě působících faktorů.

1.3 Příčiny bezdomovectví

Rozlišují se dvě základní příčiny bezdomovectví, a to objektivní a subjektivní. Objektivní faktory se týkají společenského klimatu (politika zaměstnanosti, bytová politika, postavení menšin, sociální politika státu). Subjektivní příčiny se týkají jedince a jeho způsobu života. K těmto faktorům se řadí zejména rodinné prostředí, výchova, zdravotní stav (různé zdravotní postižení, psychické onemocnění, závislost na nelegálních návykových látkách), dosažené úrovně vzdělání (Schwarzová 2008). Hradecká a Hradecký (1996) rozlišují v rámci subjektivních příčin faktory materiální (ztráta bydlení, ztráta zaměstnání, nedostatečné příjmy, s čímž se pojí např. zadluženost nebo předluženost), dále faktory vztahové (rozvod, konflikty v rodině, sexuální zneužívání, domácí násilí, nebo i diskriminace na základě genderu, což se tedy opět týká žen), osobní (fyzické nebo duševní onemocnění, sociální nezralost, závislost na návykových látkách) a faktory institucionální (v tomto případě se jedná o předchozí zkušenost s životem v dětském domově nebo obecně ústavní péči, ve vězení).

Průdková a Novotný (2008) uvádějí, že v českém prostředí je nejčastější příčinou bezdomovectví rozpad rodiny. Na druhém místě se objevuje ztráta zaměstnání. Dle autorů mohou být bezdomovectvím ohroženi mnohdy lidé, kteří působí dlouhodobě v určitém oboru, jejich vzdělání je nízké, hůře se pak adaptují na měnící se podmínky na trhu práce či ztrátu zaměstnání.

Moravec (2020) zmiňuje výsledky šetření Ministerstva práce a sociálních věcí, které v roce 2016 realizovalo šetření mapující počet osob bez domova v České republice. Identifikováno bylo 65,5 tisíc osob bez domova a dalších 119 tisíc osob ohrožených bezdomovectvím. Zároveň bylo tímto šetřením zjišťováno, jaké jsou příčiny bezdomovectví. Na prvním místě (90 %) se umístilo zadlužení, na druhém závislost na alkoholu (79 %) a na třetím místě byla jako příčina bezdomovectví identifikována nezaměstnanost, nicméně tyto příčiny neexistují samostatně, ale kombinují se. Příčiny bezdomovectví jsou vždy komplexní.

Štěchová (2009) podává výčet nejčastěji se objevujících příčin bezdomovectví, k nimž patří chudoba a nezaměstnanost, přičemž tyto dva faktory jsou většinou dle autorky považovány za klíčové, a to na základě různých zahraničních výzkumů. Dále se jedná o sexuální či psychické zneužívání v dětství, problematické rodinné zázemí (výchova, konfliktní prostředí, rozvod či rozchod rodičů), delikventní chování, zkušenost s pobytem ve vězení, dluhy, hypotéky nebo nezaplacené nájmy, ale též např. sousedské neshody, což se však v českém prostředí příliš neobjevuje. Z dalších příčin se dle téhož zdroje jedná o závislostní chování, vyloučení ze školy, nízkou kvalifikaci a psychické poruchy. Kromě toho lze dle autorky za specifickou příčinu považovat hrdost. Než aby někteří jedinci požádali o pomoc, zejména tedy v okamžiku, kdy jim hrozí ztráta bydlení, rozhodnou se žít na ulici. Pro tyto osoby může být důležitá nezávislost na druhých, ve smyslu závislosti na pomoci ze strany druhého.

Cesta k bezdomovectví je v zásadě dlouhá a zahrnuje předchozí část života před životem na ulici. Velmi často začíná již v dětství, v němž lze identifikovat různé prediktory bezdomovectví (život v ústavní výchově, v dysfunkční rodině). Nejsou dostatečně saturovány potřeby dítěte, včetně potřeb bezpečí, jistoty, lásky, přijetí. Rodiče mnohdy žijí problémovým způsobem, tedy mohou vykazovat patologické jednání (kriminální, užívání nelegálních návykových látek), vůči dítěti se chovají velmi hostilně (domácí násilí apod.). Dítě tak nemá vhodné vzory k nápodobě. Startovací

životní pozice je tak s nulovým, nebo i záporným kapitálem (sociálním, ekonomickým, kulturním). Jedná se o tzv. dlouhou cestu, kterou má v osobní historii přibližně třetina osob bez domova. Je spojena se sociálním vyloučením, z něhož je obtížné vyjít. Dítě nemá podporu a pomoc ke změně v okolí, většinou ani v rámci různých institucí. Druhá je tzv. krátká cesta, jež se týká přibližně poloviny všech osob bez domova. Je dána součtem různých faktorů, které se objeví rychle, a jedinec tak na ně může jen obtížně vhodně reagovat. K těmto faktorům se řadí zadlužení, dlouhodobá nezaměstnanost, zdravotní potíže, vysoké náklady na chod domácnosti, únik od problémů formou užívání návykových látek, prostituce apod. Tito lidé i po velkou část života žili běžným způsobem, tedy pracovali, nicméně podlehli tlaku na konzumní způsob života. Nehospodařili tedy se svými financemi vhodným způsobem, ocitli se bez prostředků. Krátká cesta se však může týkat i seniorů, jejichž životní situace se zhoršila vlivem odchodu do starobního důchodu. Počet osob, kterých se krátká cesta týká, v poslední době narůstá. Třetí cesta je označována jako zdravotní. Týká se osob se zdravotním postižením (fyzickým, s psychickým onemocněním). Tato cesta se týká přibližně 15–20 % osob bez domova. Čtvrtá cesta se pojí s dobrovolnou volbou pro bezdomovectví a týká se jen velmi malého počtu osob bez domova (Prudký 2016).

1.4 Sociální vyloučení

Bezdomovectví je dle MPSV (2013) „synonymem pro extrémní sociální vyloučení“ (s. 5). Jak je dále v dokumentu MPSV nazvaném Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020 uvedeno: „Sociální vyloučení je proces, během kterého jsou jednotlivci či celé skupiny vytěšňovány na okraj společnosti a je jim ztížen či omezen přístup ke zdrojům a příležitostem, které jsou dostupné ostatním členům společnosti. Mezi tyto zdroje je řazeno především zaměstnání, bydlení, sociální ochrana, zdravotní péče a vzdělání“ (MPSV 2013, s. 5).

Sociální vyloučení bývá dáváno do souvislosti s chudobou, nicméně chudoba je jen jedním z aspektů sociálního vyloučení a často je chápána také jako jeden z jejích důsledků. Na sociální vyloučení je zapotřebí nahlížet jako na nerovnost v účasti jedince na společnosti, přístupu k různým zdrojům. Je dáno faktory existujícími i na straně společnosti, i na straně jedince, zároveň je spojeno s antisociálním chováním či sociálně-patologickými jevy (Arnoldová 2015). Jak však upozorňuje Koukolík

(2016), nejnovější výzkumy neurověd poukazují na to, že existence v rámci sociálního vyloučení má negativní dopad na prožívání a chování jedince. Dochází ke změně myšlení, prožívání (emocí) a též chování.

Lidé bez domova tvoří část populace, u níž je sociální vyloučení nejvíce patrné. Sociální vyloučení zasahuje u osob bez domova všechny významné oblasti života. Netýká se pouze přístupu k bydlení či zaměstnání. Je spojeno také s nízkou nebo žádnou dostupností zdravotní péče, nebo i sociální pomoci, ztrátou vztahů a domova (Cockersell 2018).

Jak je explicitně uvedeno v dokumentu Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020 (novější verze prozatím není k dispozici), dosud se v České republice nedaří zajistit ani prevenci sociálního vyloučení, ani návrat do společnosti v případě, kdy se jedinec dostane na okraj společnosti a týkájí se jej jevy spojené se sociálním vyloučením (MPSV 2013). Řešení sociálního vyloučení v praxi znamená zlepšit dostupnost bydlení, rozšířit a posílit nabídku sociálních služeb, zlepšit přístup osob bez domova ke zdravotní péči. Důležité je také posílení služeb sociální prevence (MPSV 2021).

Problematickými aspekty v této oblasti jsou zejména nevyjasněnost a nejednotnost cílů sociální práce, personální poddimenzovanost v oblasti sociální práce. Kritizována je též kooperace klíčových aktérů, kterými jsou stát, jednotlivé sociální služby, kraje i místní subjekty. Stále se nedaří zvýšit podporu sociálního bydlení ani zlepšit přístup osob bez domova ke zdravotní péči. Stát do značné míry přesouvá odpovědnost na obce a kraje, ovšem místní řešení situace osob bez domova nedosahuje požadované úrovně, byť jsou na tuto oblast vyčleněny finanční prostředky v podobě různých dotací a výzev. Ovšem finanční prostředky, které plynou do této oblasti sociální práce, jsou stále značně nízké. Kritizována je též legislativa upravující výkon sociální práce, jen málo se vychází z praxe evidence-based a nedostatečná je též osvěta, kdy je nutností získat i podporu veřejnosti k řešení sociálního vyloučení, a to nejen u osob bez domova (MSPV 2022).

2 Ženy a bezdomovectví

Ve druhé kapitole je již věnována pozornost hlavnímu tématu práce, tedy bezdomovectví žen. Jak uvádějí Vágnerová, Csémy a Marek (2013), podíl žen mezi lidmi bez domova činí přibližně 22 %. Kamenská (2015) uvádí obdobné číslo, konkrétně 22,5 %, přičemž před dvaceti lety bylo toto číslo přibližně poloviční. Zároveň uvádí také situaci ženského bezdomovectví ve Velké Británii, v níž činí podíl žen mezi lidmi bez domova 26 %. Dle autorky je „typickou“ ženou bez domova žena ve věku 42 let, která má pouze ukončené základní vzdělání. Většinou je rozvedená a má 2–4 děti. Bezdomovectví žen předchází dle téhož zdroje minimálně rok života přespávání u známých či obecně snaha vyhnout se přímo životu na ulici. Ženy bez domova většinou také pobírají sociální dávky, ve výši přibližně 3 000–6 000 Kč. Podle Hetmánkové (2013a) se mezi ženami bez domova ocitá 16 % žen bezdětných, dalších 42 % má jedno dítě, celkem 10 % žen má dvě děti a 32 % žen bez domova má tři děti. Nejčastěji žijí ženy bez domova samy, tedy bez partnera (61 %), celkem 28 % žen bez domova však má partnera, který nečelí bezdomovectví. Ženy pobývají nejčastěji v Praze (29 %) nebo ve větších městech. V obcích s počtem obyvatel do 10 tisíc jich žije jen 6 %.

V kapitole je nejprve je poukázáno na specifické příčiny bezdomovectví žen. Dále je podána hlavní charakteristika bezdomovectví žen, s poukázáním na odlišnosti oproti mužům. Zvláštní pozornost je věnována rizikovým faktorům bezdomovectví žen.

2.1 Příčiny vzniku bezdomovectví žen

Žen je mezi lidmi bez domova méně než mužů, což je vysvětlováno orientací žen na vztahy. Pro ženy je důležité navazování a udržování kontaktů s lidmi. Mají tedy mnohdy oproti mužům bohatší sociální síť, kterou mohou následně využít v případě potřeby k pomoci, tedy i zabránění bezdomovectví (Schwarzová 2009). Zároveň však nejbližší partnerské vztahy, které jsou problematické až patologické, jsou v případě žen nejčastější příčinou bezdomovectví (Vágnerová, Csémy & Marek 2013). Podle Kamenské (2015) označuje čtvrtina žen pobývajících v azylovém domě za příčinu své situace problematický partnerský vztah, přičemž velmi často v něm probíhalo domácí násilí. Příčinu v domácím násilí spatřuje pětina žen bez domova.

Příčin bezdomovectví žen je však pochopitelně mnohem více. Hetmánková (2013a) upozorňuje na to, že na bezdomovectví nelze nahlížet jako na důsledek jedné příčiny. Bezdomovectví je podle autorky vyvrcholením celé řady různých událostí. Zároveň však autorka konstatuje, že bezdomovectví žen lze spojit s několika spouštěči. K těm nejčastějším patří dle téhož zdroje rozpad rodinných a/nebo partnerských vztahů, domácí násilí, chudoba a ekonomická nouze a absence bydlení. Podle Butkové (2019) se však z hlediska příčin bezdomovectví ženy a muži příliš neliší. Za hlavní příčinu bezdomovectví autorka označuje existenci dluhů, přičemž v případě žen dochází mnohdy k tomu, že se žena zadluží kvůli svému partnerovi. Dluhové zatížení je dle Hetmánkové (2013a) příčinou bezdomovectví až u třetiny žen. Rountree, Hess a Lyke (2019) zmiňují výsledky šetření provedeného na vzorku 64 000 osob bez domova i majících domov, žijících v 15 státech USA, z nějž mimo jiné vyplynulo, že ženy oproti mužům častěji uvádějí jako příčinu svého bezdomovectví zneužívání nebo obecně prožité trauma.

Co se týče zmíněných partnerských vztahů, které v případě žen často vedou k bezdomovectví, příčinou je rozpad partnerského vztahu nebo zhoršení vztahu s rodiči. Žena, jež sdílí společnou domácnost s partnerem nebo rodičem, nemá často po vyzvání k opuštění společné domácnosti dostatek financí na zajištění vlastního bydlení, navíc většinou netuší, jakou pomoc může v takovém případě využít. Ženy opouštějí domov ale také dobrovolně, a to v případě domácího násilí ze strany partnera, pokud se tedy rozhodnou jej opustit. Děje se tak až po delší době, po kterou žena mnohdy jak ztratila sociální vazby, tak ani neměla možnost disponovat finančními prostředky (Hetmánková 2013a). Jak však podotýkají Průdková a Novotný (2008), lze předpokládat, že v případě domácího násilí se situace žen příznivě mění. Zavedeny byly nové nástroje ochrany žen před domácím násilím, prostřednictvím nichž je možné u mnoha žen zabránit tomu, aby skončily na ulici.

V praxi tedy často nastává kombinace více faktorů: jedná se zejména o chudobu v kombinaci s domácím násilím a nedostupností bydlení, které si žena může dovolit. Ženy jsou navíc ve společnosti znevýhodněny: mívají nižší mzdu, jejich uplatnění na trhu práce je negativně ovlivněno dobou, kdy pečují o děti (Williams 2016). Platí, že chudoba postihuje ženy více než muže (Hetmánková 2013a). V ohrožení bezdomovectví se tak ocitají nejvíce matky s dětmi, především pak samoživitelky

(Kamenská 2015). Podle Hamanové-Marhánkové (2011, cituji podle Kolářová & Lindovská 2016) klesá životní úroveň ženy po rozvodu o 75 %. Po rozvodu je ohrožena chudobou polovina žen, přičemž riziko chudoby se úzce pojí s domácím násilím, neboť to je často důvodem pro rozvod.

K dalším faktorům vedoucím k bezdomovectví žen patří přítomnost psychického onemocnění, závislost na návykových látkách a odchod z institucionální péče, tj. např. nutnost opustit dětský domov po skončení studia. Nicméně tyto spouštěče bezdomovectví lze nalézt i u mužů (Hetmánková 2013). V menší míře je příčinou bezdomovectví žen také neplánované těhotenství. Pokud se ženě či dívce nedostane přijetí ze strany otce budoucího dítěte nebo přijetí od jejích rodičů, ocitá se často na ulici. Někdy si život na ulici zvolí do jisté míry sama, a to v případě, kdy ze strachu z reakce rodičů raději uteče z domova (Rotich et al. 2012).

2.2 Specifika bezdomovectví žen

Patrně největším specifikem bezdomovectví žen je jeho skrytost (Hetmánková 2013; Průdková & Novotný 2008; Vágnerová, Csémy & Marek 2013). Pro ženy bezdomovectví představuje velké stigma, mají tedy tendenci svoji situaci skrývat. Mohou dle možností pobývat u různých přátel, často se jedná o prostitutky, které mají příležitostně přívýdělek, mohou mít tedy i po určitou dobu možnost ubytování, ale v zásadě jsou bez domova (Průdková & Novotný 2008). Skrytost bezdomovectví žen také odráží žitou praxi, kdy se odborníkům nedaří získat přesnější data o tom, kolik žen na ulici pobývá. Bezdomovectví žen je tedy skryté i těm, kteří se jej snaží zmapovat a následně pak ženám na ulici pomáhat (Bírová 2019). Hetmánková (2013) konstatuje, že samotné ženy bez domova mají tendenci popírat realitu. Žijí na ulici, přespávají v noclehárně nebo u přátel, přesto se však za ženu bez domova neoznačí. Příčinou je stigmatizace ženského bezdomovectví, což je dalším významným specifikem bezdomovectví žen.

Ženy si jsou vědomy toho, že je společnost odsoudí, pokud se odchýlí od tradiční představy toho, co je obsahem ženské role. Očekává se, že žena bude žít řádný život, pečovat o děti, domácnost a svého muže. Mají tedy tendenci svoji situaci skrývat před okolím. Obava ze stigmatizace je jednou z příčin bezdomovectví, zároveň i bariérou, jak překonat tuto situaci a přestat žít na ulici. Zatímco muži většinou nemají

problém říci si o pomoc, u žen je situace odlišná. Kvůli stigmatizaci pak navíc trpí více, než by musely. Zakouší prostituci, násilí od partnera, s nímž žijí, nebo od jiných mužů na ulici (Průdková & Novotný 2008).

Kvůli stigmatizaci o sebe také ženy žijící na ulici více dbají. Přijímají veřejný diskurz, že by měly být upravené, vypadat slušně (Bírová 2019). I když existují ženy bez domova, které na svoji situaci rezignují a začínají se chovat podobně jako muži (konzumují návykové látky, přestávají o sebe pečovat), což vede k tomu, že se později začínají mužům bez domova podobat i fyzicky (Průdková & Novotný 2008), mnoho žen bez domova nechce tuto svoji roli přijmout. Pokud např. pracují, upraví se, a to nejen proto, aby nečelily odsouzení ze strany okolí, ale též kvůli potřebě neidentifikovat se s touto rolí. Tento přístup je pak častěji spojen s tím, že žena usiluje o návrat do společnosti (Bírová 2019).

Násilí na ženě není pouze příčinou bezdomovectví, ale též důsledkem jejího života na ulici. Žena, která se v důsledku násilí páchaném na své osobě (fyzickém, psychickém, ekonomickém, sexuálním) ocitne na ulici, svoji situaci často ještě více zhorší, neboť na ulici se hůře brání násilnému chování mužů též žijících na ulici (Hetmánková 2013a). Ženy ve snaze ochránit se před násilím navazují partnerské vztahy s muži na ulici, nicméně právě od nich pak často přichází násilí v podobě urážek, vydírání, bití, mnohdy velmi surového, časté je také znásilňování. Dostávají se zároveň do závislosti na svém partnerovi. V páru probíhá relativně klasická dělba práce: žena střeží příbytek (chatu, stan či obecně místo, kde s partnerem přespává), nevychází nikam, maximálně na povinnou návštěvu na úřad práce. Muž vyráží do terénu, aby zajistil jídlo, peníze nebo drogy. Svoji partnerku muž zastrašuje, nutí ji poslouchat, v opačném případě vyhrožuje, že bude muset příbytek opustit. Žena se pak dostává do závislosti na partnerovi, nezdědka se tak opakuje situace, která ji na ulici přivedla. Není ani výjimečné, že je žena partnerem nucena k prostituci (Kundrátová 2016).

Hetmánková (2013a, s. 13) v souvislosti s násilím a prostitucí užívá termín „sexismus ulice“. Pokud se žena ocitá na ulici, musí se připravit na to, že bude terčem sexuálních potřeb mužů, kteří jsou též na ulici. Ženy bez domova tak musí být neustále ve střehu: hledají si místa k přespaní, kde je nikdo nenajde, musí si neustále střežit své věci, není možné si krátce odpočinout. S tím se následně pojí únava, s kterou se ženy na ulici často potýkají, neboť je pro ně mnohem více náročné zajistit si určité bezpečí při pobytu na ulici.

Navíc násilí nezažívají ženy pouze na ulici. Pokud přece jen vyhledají pomoc v podobě noclehárny, ubytovny nebo denního centra v souvislosti s výdejem jídla, potýkají se s psychickým násilím majícím podobu šikany, a to i ze strany odborníků, kteří tuto pomoc nabízejí (Kundrátová 2016). Není výjimkou, že také při kontaktu s úředníky na úradech čelí odsuzování, neochotě pomoci, nebo i hostilnímu jednání. V tomto případě je patrná přímá spojitost se stigmatizací žen bez domova (Bírová 2019).

Zmíněná prostituce u žen bez domova je jednou ze strategií přežití na ulici. Žena potřebuje prostředky k zajištění základní obživy nebo volí prostituci jako možnost, jak své bezdomovectví ukončit. S prostitucí se však nezřídka dostává do dalších problémů, jako je opět násilí ze strany mužů nebo únik z nepříjemné reality do světa drog. Pro některé ženy je navíc prostituce vyústěním traumatické zkušenosti z dětství, kdy byly obětmi sexuálního zneužívání, nejčastěji někým blízkým (Roschelle 2019). Mezi ženami bez domova je velké množství těch, které mají tuto zkušenost (Bírová 2019).

Specifickou a velmi bolestivou zkušeností žen bez domova je stav, kdy žena má děti, o něž se však nezvládla postarat. Skončily u příbuzných, často v institucionální výchově. Tuto skutečnost prožívají jako selhání. Sní o tom, že změní svoji situaci a opět se s dětmi shledají, budou se o ně moci řádně starat. O svém traumatu většinou nehovoří (Doleželová 2015).

S některými potížemi se potýkají výlučně ženy. Zajistit si dostatečnou nebo pravidelnou hygienu je problémem většiny osob bez domova. Nicméně pouze ženy čelí každý měsíc náročné situaci spojené s příchodem menstruace. V rámci pomoci se ženám může přidělit určitý počet menstruačních vložek, nicméně často se jedná o nedostatečné množství. Pro ženy, které nedisponují potřebnými finančními prostředky, je tak nutností nahrazovat tyto hygienické pomůcky jiným způsobem, čímž se ovšem ohrožují na zdraví (Kundrátová 2016).

2.3 Rizikové faktory bezdomovectví žen

Rizikové faktory bezdomovectví žen se týkají mnoha výše uvedených specifík bezdomovectví žen. Jedním z nich je již zmíněná stigmatizace. Pro ženy bez domova je velmi problematické vyrovnávat se každý den s různými urážkami, násilím, obviňováním, že si za svoji situaci mohou samy, neboť nebyly řádnými ženami. To vše prohlubuje prožité trauma a má značný dopad na sebepojetí ženy. Vyústěním může být neochota svoji situaci řešit vhodným způsobem, jako je využití pomoci různých neziskových organizací nebo pomoci ze strany státu (Kolářová & Lindovská 2016). Pokud jsou ženy bez domova v partnerském vztahu a svým partnerem jsou týrány, nevyhledají odbornou pomoc, neboť se opět za svoji situaci stydí. Trpět mohou mnoho let. Když přece jen vyhledají pomoc, není výjimečné, že se jim dostane odsouzení i ze strany policistů nebo různých úředníků. Ústrky ovšem zažívají i od ostatních žen (Kundrátová 2016).

Bírová (2019, s. 39) užívá pro označení stigmatu ženského bezdomovectví termín „morální vina“. Tímto pojmem vysvětluje situaci, kdy společnost přenáší pocit viny na osoby bez domova, aniž dostatečně reflektuje některé systémové příčiny, jako je větší riziko upadnutí do bezdomovectví právě u žen, kterým se v mnoha oblastech společenského života nedostává rovného postavení s muži. Ženy pak se stigmatizací mohou naložit tak, že svému okolí začnou tvrdit, že se pro bezdomovectví rozhodly samy, což je ovšem podle autorky v zásadě vyloučené, neboť lidé si bezdomovectví nevybírají. Specifickou skupinou v tomto ohledu mohou být dle Vágnerové, Csémyho a Marka (2013) situace mladých osob bez domova, pro které se v určité fázi života může jednat o preferovaný životní styl, byť jde o specifickou skupinu osob, většinou s nevhodným rodinným zázemím nebo psychickými problémy. Podle Bírové (2019

s. 49) tedy ženy volí mnohdy „strategii odmítnutí stigmatu prostřednictvím osvojení si konceptu tzv. dobrovolného dobrovolnictví“. Tuto strategii z velké části volí ženy, které v očích společnosti selhaly nejvíce, tedy ženy s dětmi. Pro ně samotné se jedná o neodpuštělné selhání, byť se ocitaly v situaci, kdy téměř nemohly svoji situaci zvládnout (týrání ze strany partnera, absence podpory ze strany blízkého sociálního okolí apod.). Odsuzování ze strany společnosti se může násobit, pokud se jedná o ženy bez domova, které jsou matkami, navíc se např. živí prostitucí.

Druhým největším rizikovým faktorem je otázka bydlení. Velká část žen bez domova má zájmen využívat pobytové sociální služby nebo různá nízkoprahová zařízení (ubytovny, noclehárny, azylové domy). Nicméně zde se jim nedostává potřebného bezpečí. Jen zřídka jsou tato zařízení určena pouze pro ženy, přičemž ani mezi ženami nelze očekávat solidaritu a pomoc v nouzi. I v rámci pobytu v těchto zařízeních tak ženy čelí různému vykořisťování, sexuálnímu obtěžování či znásilnění (Butková 2019). Ženy ovšem od bydlení očekávají především bezpečí, a to s ohledem na své dřívější zkušenosti. Jeho potřeba se zvyšuje v případě, kdy je navíc žena bez domova těhotná (Bírová 2019).

Kromě toho ženy potřebují specifickou podporu. Tím, že za jejich odchodem na ulici bylo často domácí násilí, je žádoucí, aby se jim dostávalo např. možnosti delšího pobytu v azylovém domě, než je aktuální lhůta dvou let. Zároveň by se takto postiženým ženám mělo dostávat odborné pomoci v podobě psychologických, psychoterapeutických konzultací, podpory a pomoci při získávání dětí do své péče apod., celkově stabilizace jejich situace, včetně nalezení zaměstnání (Hetmánková 2013a).

Ženy bez domova svoji situaci prožívají více emočně než muži, a to i s ohledem na mateřství a uváděnou stigmatizaci. To, co potřebují, je pochopení a podpora ze strany těch, kteří mají pomáhat (sociální pracovníci, policisté). Nicméně ani od těchto profesionálů se jim často nedostává vhodného zacházení. Důsledkem může být propad do deprese, nebo i úvahy o sebevraždě (Kolářová & Lindovská 2016).

V neposlední řadě patří k rizikovým faktorům také nedostupnost zdravotní péče. I když tato problematika není pouze záležitostí žen, ženy potřebují zázemí pro hygienu, což je důležité z gynekologického hlediska. Osoby bez domova se však potýkají s odmítáním ošetření ze strany lékařů, s výjimkou život ohrožujících situací. Nejsou

dostupné ambulantní gynekologické služby pro ženy bez domova, přičemž pro ženy je důležité nejen případné ošetření, ale též respektující přístup ze strany lékaře, ideálně lékařky (Bírová 2019).

Je tedy zřejmé, že se v případě žen bez domova naskýtá velký prostor pro vhodně koncipovanou sociální práci. Tomuto tématu je věnována pozornost dále v textu.

3 Sociální práce

Bezdomovectví je řazeno k sociální patologii, podobně jako např. prostituce nebo kriminalita. Sociálně patologické chování nemůže jedinec změnit sám. Potřebuje odbornou pomoc, zajištění vhodných podmínek ze strany společnosti, aby se dokázal co nejlépe začlenit do společnosti. V případě osob bez domova tak nabývá na významu sociální práce. Důležitá jsou v tomto ohledu opatření ze strany státní správy, samosprávy, odborníků (v největší míře sociálních pracovníků), ale též jednotlivců, komunity, obecně občanské společnosti (Pěnkava 2018).

V kapitole jsou přiblížena specifika sociální práce s ženami bez domova. Uvedeny jsou hlavní principy sociální práce s lidmi bez domova, a to i s poukázáním na některé její nedostatky a výzvy, které před ní spočívají, ve smyslu změny stávající praxe. Dále je nastíněna historie sociální práce s lidmi bez domova a v závěru kapitoly je již detailněji popsáno, v čem spočívá sociální práce s ženami bez domova.

3.1 Principy sociální práce s lidmi bez domova

Sociální práce má dlouhou tradici. Na počátku ji vykonávaly rodiny. Poté nastal přechod k charitativní a filantropické formě, velmi brzy organizované církví. Později tuto roli začal zastávat stát, který vytvářel různé instituce, zaměstnával pracovníky vykonávající sociální činnost. Teoretické a metodické koncepty sociální práce mají základ v 19. a 20. století, nicméně etablovanou se stala až ve 21. století. V současné době je sociální práce důležitým prvkem fungování společnosti. Tam, kde selhává rodina, nastupuje pomoc státu, konkrétně realizovaná sociálními pracovníky, kteří jsou většinou velmi angažovaní, mají potřebu pomáhat ohroženým a slabým, mají silné sociální cítění (Laca 2021). Sociální práce podporuje sociální změnu (Fabián 2021).

Sociální pracovníci jsou přitom těmi, kteří pro své klienty nezřídka představují jedinou a poslední šanci (Klepáčková, Krejčí & Černá 2022). Veřejnost však mnohdy ani příliš netuší, co sociální práce obnáší. Často je zaměňována s fungováním sociálních služeb. Nicméně její záběr je mnohem širší (Elichová 2017). Sociální práce je oblastí praktické činnosti, ale též vědeckou disciplínou. Je pro ni charakteristická pomoc lidem, kteří potřebují průvodcovství svojí složitou životní situací (Mátel 2019), přičemž sociální pracovník se stává obhájcem svých klientů (Elichová 2017). Často je ovšem

také realizována zezdola, v podobě komunitní sociální práce. Zohledňuje vliv prostředí a společnosti na klienta, všímá si procesů probíhajících ve společnosti, které často některé skupiny obyvatel utlačují. Sociální pracovníci tak často bojují proti opresi, zaměřují se na zmocňování (empowerment) svých klientů (Nepustil & Geregová 2020). Při práci s klientem se sociální pracovníci neustále pohybují nejen na mikroúrovni, ale též na mezoúrovni a makroúrovni, kdy kladou důraz na lidská práva, všímají si fungování různých systémů ve společnosti, zabývají se vlivem rozličných aktérů na situaci klienta. Zároveň dbají na to, aby byla poskytována sociální práce v co nejvyšší kvalitě a s dostatečnou reflexí etické roviny sociální práce (Ondrušová & Krahulcová 2019).

Sociální práce s lidmi bez domova zahrnuje tři formy práce a pomoci, kterými jsou sociální prevence, sociální služby a sociální začlenění (Ilja et al. 2012). Sociální prevence se zaměřuje na zabránění sociálnímu vyloučení, zhoršení situace klienta. Sociální pracovníci se společně s klienty zabývají krizovou situací klienta, ale též jeho osobností, tedy různými návyky či obecně nevhodným způsobem života (Sládková 2021). Na sociální prevenci však může být nahlíženo i širěji. V rámci primární prevence by se měl stát zaměřit na to, aby ve společnosti panovala otevřenost a ochota pomáhat této cílové skupině. Stát by tedy měl vytvářet podmínky pro posilování solidarity a soudržnosti, měl by usilovat o to, aby společnost byla pozitivně nastavena vůči podpoře lidem bez domova. Dále je důležité zaměřit se na prevenci bezdomovectví celistvě, tedy např. již v rámci výchovy a vzdělávání dětí, zajištění služeb poskytujících pomoc dětem a dospívajícím v případě rizikového chování, které může vést později k bezdomovectví (např. užívání návykových látek), nabídkou různých forem zaměstnání, cílenou sociální prací s rizikovými skupinami obyvatel (senioři, děti a dospívající pobývajících v zařízeních pro děti a mladistvé), podporou rodin, širokou nabídkou bydlení, která by měla obsahovat i nabídku bydlení pro sociálně slabé nebo osoby sociálně vyloučené. Nezbytná je i osvěta. V rámci sekundární prevence je nezbytné koncepčně a s provázaností všech relevantních aktérů již cíleně pracovat s rizikovými skupinami (mladí dospělí opouštějící dětské domovy, osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, neúplné rodiny s dětmi, senioři, lidé dlouhodobě nezaměstnaní či obecně lidé v dluhové pasti). V rámci terciární prevence se již musí vhodně pracovat s lidmi bez domova, na úrovni státu pak např. zajistit bezplatné právní

poradenství, rozvíjet potřebné služby (např. domovy na půl cesty) či zajistit v dostatečné míře sociální byty, noclehárny apod. (Ilja et al. 2012).

Sociální začleňování je podle Šámalové a Vojtíškové (2021) úkolem zejména státu, který musí vytvářet rovný přístup k různým službám a zdrojům pro všechny občany. Jednou z nejvýznamnějších podmínek sociálního začleňování je přístup k bydlení. Bezdomovectví představuje extrémní sociální vyloučení. Prevence sociálního vyloučení by se měla soustředit na zabránění vystěhování, zabránění ztrátě bydlení tak, aby jedinec nezůstal na ulici. Pomoci může nabídka bydlení s podporou, kdy se může jednat jak o chráněné bydlení, tak i např. bydlení sociální. Jak zmiňuje Schwarzcová (2009), je velmi důležité, aby se lidem ohroženým ztrátou bydlení dostávalo včasného a dobře koncipovaného poradenství. Mnohdy skončí lidé na ulici proto, že nemají dostatek informací, jak svoji situaci řešit (např. dluhy), nebo nejsou obeznámeni s tím, jaké formy pomoci se jim může dostat, včetně různých sociálních služeb (např. azylové domy pro matky s dětmi). Tyto informace by měly být poskytovány nejen v rámci sociálních služeb, ale též na úradech, na obcích apod. Specifické je pak základní a odborné sociální poradenství.

Co se týče sociálních služeb, ty představují hlavní nástroj pomoci lidem bez domova (Schwarzcová 2009). Jejich fungování je upraveno v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v němž je též vymezeno, že se sociální službou rozumí „činnost nebo soubor činností podle tohoto zákona zajišťující pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení“ (zákon č. 108/2006 Sb., § 3, odst. a). Pracovníci sociální služby se ovšem nemohou v případě osob bez domova soustředit pouze na pomoc zajišťovanou sociálními službami. V praxi dochází ke kooperaci s např. s úřadem práce, prostřednictvím kterého se může osobě bez domova dostat finanční pomoci, nebo i pomoci v souvislosti s hledáním zaměstnání či zlepšení pozice na trhu práce. Pracovníci sociálních služeb dále spolupracují i s dalšími subjekty, jako jsou Vězeňská služba České republiky nebo Probační a mediační služba České republiky (Pěnkava 2018).

Sociální služby poskytované lidem bez domova jsou koncipovány jako terénní, ambulantní a pobytové. Patří k nim především nízkoprahová denní centra, noclehárny a terénní programy. Nízkoprahová denní centra zajišťují služby ambulantní a terénní. Jedná se zejména o pomoc zaměřenou na saturaci základních potřeb (strava, hygiena)

a dále o pomoc při uplatňování práv a zájmů. Noclehárny jsou příkladem ambulantních služeb. Zcela zásadní roli pak mají terénní programy, které jsou realizovány jako terénní služby. Zaměřují se zejména na minimalizaci rizik. Sociální pracovníci vstupují do terénu, zajišťují poradenství, aplikují princip harm reduction (výměna injekčních stříkaček, poskytování kondomů zdarma), pomáhají klientům při uplatňování jejich práv apod. (Pěnkava 2018).

V praxi jsou mnohé z těchto služeb propojeny, tedy azylový dům nabízí zároveň noclehárnu a/nebo nízkoprahové denní centrum, což se často osvědčuje, neboť klient již získá zkušenost s danou službou, rozvine se u něj důvěra, sociální pracovník nebo jiný pracovník zařízení s klientem pracuje, posiluje jeho motivaci. Může se tak podařit, že klient začne využívat i další službu, u které jsou na něj již kladeny vyšší nároky. Nízkoprahová denní centra mají podobu velké místnosti se stoly a židlemi. Klienti si v nich mohou zajistit základní hygienické potřeby, za nízkou cenu si mohou obstarat stravu. Platí v nich určitá pravidla, která klienti musí dodržovat (tj. např. nesmí přijít pod vlivem návykové látky, nesmí se chovat agresivně, nesmí trpět infekční chorobou). Klienti také mohou využít poradenské činnosti pracovníků, pracovníci mohou zprostředkovat zaměstnání, klientům může být poskytnuta krizová pomoc. Noclehárna slouží k přespání, které je poskytováno za úplat. Služba může být využívána opakovaně, ovšem klient musí vždy přijít nejpozději v určitý čas, ráno musí noclehárnu opustit. Klient se musí prokázat dokladem, což může být pro některé z nich problematické. Ubytování je nízké kvality, pokoje jsou pro více osob, vybaveny jen základním zařízením, sociální služby jsou společné. Opět je možné využít odborné pomoci pracovníků. V azylových domech jsou na klienty kladeny vyšší nároky, je nutné dodržovat stanovená pravidla. Poskytována je komplexní pomoc, pracovníci pomáhají klientům se začleněním do společnosti. Stanovovány jsou cíle spolupráce, které by měl klient naplňovat. Oproti předchozím formám pomoci mohou klienti setrvávat v zařízení bez toho, aby jej museli v určitý čas opustit. Kromě těchto forem pomoci jsou navíc k dispozici v každém regionu krizová lůžka. Existuje také ohřívárna, fungující v zimních měsících, což je vytápěná místnost, kde se může osoba bez domova ohřát, využít toaletu. V ohřívárně není stabilně přítomen žádný pracovník, místa kontrolují policisté (Průdková & Novotný 2008).

I když sociální služby pokrývají z velké části potřeby osob bez domova, jejich dostupnost není ve všech krajích optimální. Navíc je problematické jejich financování, veřejnost není příliš nakloněna pomoci lidem bez domova, zejména pokud by tato pomoc měla být poskytována v blízkosti bydliště obyvatel. Ve větší míře by měla být rozvíjena komunitní terénní práce, a to s dobře nastavenou kooperací s kurátory či poskytovateli zdravotních služeb pro osoby bez domova. Nízká je kapacita pro zimní ubytování, absentují služby pomáhající těm, kteří již nejsou schopni resocializace (např. lidé bez domova, kteří jsou dlouhodobě nemocní). Klíčové je, aby byl celý systém sociálních služeb koncipován jako dobře prostupný. Klient by tak měl procházet různými typy služeb tak, aby postupoval stále výše k životu mimo ulici (Ilja et al. 2012).

Kromě sociálních služeb je sociální práce realizována také prostřednictvím dávek sociální pomoci. Jedná se o dávky hmotné nouze, které jsou poskytovány opakovaně, pokud na ně jedinci vznikne nárok, a dále jednorázovou dávkou mimořádné okamžité pomoci. Lidé bez domova však tuto pomoc využívají méně, než by mohli. V praxi se nejčastěji jedná o využití možnosti získání mimořádné okamžité pomoci, zejména v zimních měsících. Jednou z bariér, která čerpání této pomoci lidem bez domova brání, je kromě nedůvěry v pomoc ze strany státních institucí také např. absence potřebných dokladů (Pěnkava 2018).

Jak přibližuje Schwarzová (2009), v praxi lidé bez domova mohou využít zejména následující služby a formy pomoci:

- azylové bydlení: tyto služby cílí na zajištění základních služeb. Azylové ubytování může být krátkodobé. Jedná se o různé ubytovny, v nichž může jedinec zůstat maximálně několik týdnů. Střednědobé ubytování je poskytováno maximálně po dobu několika měsíců. Toto bydlení je vyššího standardu, umožňuje lidem bez domova mít větší soukromí. Dlouhodobé azylové ubytování může jedinec využít po delší dobu, i několik let, ovšem cílem by měl být přechod k běžnější formě bydlení. Klientům se dostává pomoci ze strany sociálních pracovníků a dalších odborníků, která směřuje k odpovědnému a samostatnému jednání. Tyto azylové domy bývají určeny pro konkrétní skupinu (muži, ženy, ženy s dětmi), případně se jedná o domy na půl cesty, jež bývají určeny pro mladé dospělé, kteří opustili ústavní péči;

- cvičné a chráněné byty: jedná se o formu azylového bydlení. Tyto byty jsou součástí běžné městské zástavby, což je důležité pro začlenění osob bez domova do společnosti (klienti jsou méně sociálně izolováni, nečelí tolik stigmatizaci). Jedná se o vrchol pomyslné pyramidy pomoci v bydlení. Jak autorka doplňuje, pomoc s bydlením společně s poskytnutím stravy či hygieny představuje jednu z nejstarších forem pomoci lidem bez domova;
- vzdělávací a rekvalifikační služby: tyto služby cílí na posilování sociálních dovedností a pracovních návyků. Těchto služeb je ovšem velmi málo;
- chráněné a podporované zaměstnání: jedná se o chráněné dílny a tréninková pracoviště. S lidmi bez domova není v případě chráněné dílny uzavírána klasická smlouva. Dostává se jim pomoci a podpory během výkonu práce, zaměstnavatel je vůči lidem bez domova (nebo jiným osobám, které tuto formu pomoci využívají) tolerantnější (vůči např. chybovosti, absenci apod.). Při získání podporovaného zaměstnání již klient uzavírá klasickou smlouvu, osoba bez domova má více povinností, zaměstnavatel je méně tolerantní;
- veřejně prospěšné práce: veřejně prospěšná práce je jednou z forem podporovaného zaměstnání. Klient má příjem, ovšem zaměstnavatelé nebo zprostředkovatelé tohoto zaměstnání nepracují specificky s lidmi bez domova, ke všem je přistupováno stejně;
- sociální firmy: oproti chráněné dílně není pracovní poměr limitován určitou dobou. Není pojímána ani jako terapeutické zařízení. Klient může využívat různé podpůrné služby, které zaměstnavatel podporuje.

Nezbytné je zmínit specifickou formu pomoci pro osoby bez domova, kterou je Housing First (česky též jako Bydlení především). Dle MPSV (2019) se jedná o koncept, který vznikl v 90. letech minulého století v USA. Využíván je v mnoha zemích, včetně České republiky. Jeho princip spočívá v podpoře osob bez domova „formou rychlého zabydlení bez předchozí přípravy a intenzivní sociální práce“ (MPSV 2019, s. 2). Původní program, který vyvinul psycholog S. Tsemberis, zahrnoval širokou škálu různých forem bydlení (okamžitá pomoc v oblasti bydlení, přechod k bydlení mimo ulici až po získání trvalého bydlení). Podobně také poskytovaná forma sociální pomoci byla koncipována jako paleta různých služeb a pomoci, v návaznosti na formu bydlení. Jedná-li se o noclehárnu, pomoc se týká zajištění základních potřeb.

Zároveň může osoba bez domova využívat odbornou pomoc při získání bydlení, po získání bydlení je pak jedinec podporován v tom, aby si jej udržel. Klientům se dostává pomoci při získání a rozvoji různých sociálních bydlení, zaměřených na soběstačnost, oblast zaměstnání, jednání s úřady apod. Tsemberis v době tvorby této koncepce zaměřil program z velké části na převládající skupinu osob mezi lidmi bez domova, což byli muži bez domova, s různými psychiatrickými diagnózami, často se schizofrenií. Tsemberis se snažil tyto osoby přesvědčit k tomu, aby namísto pobytu v psychiatrické léčebně přistoupily k bydlení v rámci Housing First (Padgett, Henwood & Tsemberis 2016). Program Housing First se v praxi ukázal jako velmi efektivní, a to i u osob bez domova s přítomností závažných sociálně patologických jevů, jako je závislost na návykových látkách, přiznání psychiatrické diagnózy nebo sociální vyloučení např. kvůli rase (MPSV 2019).

V České republice byl tento program započat v roce 2016. Jednalo se o tzv. Rapid Re-Housing v Brně, zajištěný městem, ale též tamější organizací IQ Roma, jejíž cílovou skupinou jsou Romové. Zabydleno bylo 50 rodin, které se nacházely v bytové nouzi. Celkem 96 % rodin si bydlení udrželo déle než jeden rok a dva roky po zabydlení si jej udrželo 80 % rodin. Dalším pozitivním efektem bylo snížení rizika hospitalizace člena rodiny, snížení rizika pobytu dítěte z rodiny v náhradní rodinné péči nebo snížení rizika vzniku a rozvoje závažného psychiatrického onemocnění rodiče. Pilotní testování celého projektu, již nikoliv s romskými rodinami, proběhlo též v Brně, a to v roce 2017. Zájemce vybírala odborná komise. Projekt byl úspěšný a kromě udržení bydlení velké části osob, které se do programu zapojily, se podařilo dosáhnout i jejich zaměstnanosti nebo snížení či ukončení zadluženosti. V témže roce bylo zahájeno Housing First také v Liberci, úspěšnost činila 76 % (MPSV 2019).

Zkušenosti s Housing First ze zahraničí i z České republiky poukazují nejen na vysokou úspěšnost tohoto konceptu (přibližně 90 % takto ubytovaných osob bez domova si bydlení udrží, navíc se zlepší např. jejich psychiatrická diagnóza a celkově kvalita života), je často jediným řešením bezdomovectví u mnoha osob bez domova. Ve všech zemích, v nichž byl tento koncept aplikován, byl účinnější než ostatní, tradiční postupy. Jeho největším přínosem je dostupnost pro širokou část osob bez domova, rychlá nabídka bydlení a též výrazná podpora v rámci sociální pomoci po poměrně dlouhou dobu, kdy jedinec tuto pomoc využívá. Efektivita programu je

dána tím, že osoba bez domova musí dodržovat všechny standardní podmínky bydlení, tj. např. platit včas nájem nebo nerušit sousedy. Tím, že se jedinci dostane uspokojení jeho základních potřeb, může se soustředit na naplňování potřeb dalších, jako je seberealizace, přijetí okolím, ocenění apod. Platí též, že pokud se jedinci dostane pomoci tehdy, když o ni projeví zájem, nikoliv poté, až se osvědčí, s větší pravděpodobností se pak snaží udržet si nabídnutý standard života (Pleace 2017).

Ze strany Ministerstva práce a sociálních věcí jsou vymezeny některé prvky, které by měly být splněny, pokud se město rozhodne pro zřízení Housing First. Důležité je, aby začlenění jedince do programu nebylo podmíněno předchozí spoluprací se sociálním pracovníkem, tj. nesmí být znevýhodněna určitá skupina osob. Bydlení musí být poskytnuto minimálně na jeden rok a mělo by být zajištěno do tří měsíců od vstupu do programu. Je sestaven individuální plán, cíle jsou stanovovány společně s klientem. Klient musí mít možnost volby a změny sociálního pracovníka, možnost bydlení nejprve navštívit, případně i odmítnout nabídku. Klient by měl také moct určit, s kým bude bydlet, a podílet se na zařízení bytu. Nemělo by však být podmínkou sestavení nebo míra dodržování individuálního plánu. Byty není vhodné realizovat v sociálně vyloučených lokalitách. Naopak, měly by být v místě, kde jsou dostupné různé služby. Pomoc (např. s odvykáním užívání drog) má být nabízena, nikoliv vnucována. Klient by měl mít k dispozici klíčového pracovníka a podporu poskytovanou minimálně v rozsahu 10 hodin měsíčně. S posilováním samostatnosti klienta se bude snižovat míra poskytované pomoci. Housing First by měl být poskytován nejpotřebnějším. Organizace dobře zmapuje místní situaci. Nejprve probíhá realizační fáze, resp. registrační týden, v němž jsou nastaveny všechny body programu, včetně personální otázky (řídící tým, odborníci, klíčoví pracovníci, garant sociální práce, peer pracovník atd.). Všichni zúčastnění by měli získat potřebné vzdělání, týkající se konceptu programu, sociální pracovníci by měli mít možnost průběžně se vzdělávat, konzultovat problematické situace. Důležité je provést depistáž a získat přehled o počtu osob, které by mohly službu využít. Dochází ke zmapování bytového fondu a sběru žádostí. Všechny relevantní osoby z týmu by se měly pravidelně scházet a radit si, alespoň jednou týdně by také měla proběhnout porada s klientem. Po realizaci vstupního pohovoru je důležité udržet kontakt s klientem předtím, než se bude moci do bytu nastěhovat. Podobně by měla být provedena příprava na nastěhování. Nezbytné je pak věnovat zvýšenou

pozornost adaptaci klienta na nové bydlení. Poskytovaná pomoc v této fázi musí být intenzivní, ovšem je také zapotřebí respektovat přání klienta. Též je velmi důležité nastavit si pravidla pro krizové situace (např. nedostatek financí na uhrazení nájmu). Krizové situace musí být řešeny včas a adekvátně. Proto je také zapotřebí důkladně zmapovat situaci klienta. Klíčový pracovník vede klienty k navazování dobrých sousedských vztahů. Jestliže je bydlení z určitého důvodu nevyhovující, měla by existovat možnost přestěhování (MPSV 2019).

Pro sociální práci s lidmi bez domova platí, že je důležité nabízet takovou pomoc, kterou jedinec skutečně žádá a dokáže vhodně využít. Nezřídkou dochází k tomu, že je jim nabízena pomoc, kterou nepotřebují nebo jež v nich vyvolává tenzi. Poté odcházejí, mohou být demotivováni k vyhledání nebo využití další pomoci. Sociální pracovník by měl být schopen dobře identifikovat potřeby a možnosti klienta, postupovat od malých cílů k větším (Průdková & Novotný 2008).

3.2 Specifika sociální práce s ženami bez domova

Rychlíková (2022) vedla rozhovor s představitelkami jedné z nejvýznamnějších organizací, které se zabývají pomocí ženám bez domova, a to pražské organizace Jako doma. V tomto rozhovoru v úvodu zaznělo, že důvodem, proč se tyto pracovnice rozhodly zaměřit se na tuto cílovou skupinu, tj. ženy bez domova, byl dle jejich názoru stav, kdy „ženy bez domova byly úplně neviditelné, a to i pro sociální práci“. Jak uvádějí Milaney, Williams, Lockerbie, Dutton a Hyshka (2020), bezdomovectví žen se liší oproti bezdomovectví mužů především třemi aspekty, kterými jsou oprese, genderová nerovnost a stigmatizace.

Hetmánková (2013b) zmiňuje práci britské organizace St Mungo's, která se zabývá bezdomovectvím již více než 50 let. V roce 2008 přišla tato organizace s výsledky vlastního šetření, v němž bylo prokázáno, že se ženám bez domova daří mnohem méně pomáhat v jejich situaci, než je tomu v případě mužů bez domova. V návaznosti na to začaly v britské organizaci vznikat nové projekty zaměřené na pomoc ženám bez domova a jejich podporu, které reflektovaly genderová specifika. Dle autorky organizace poukázala na to, že je v rámci sociální práce s ženami bez domova zapotřebí zabývat se skutečností, že tyto klientky potřebují pomoc v tom, že zažily domácí násilí a/nebo zneužívání v dětství a dospívání, přičemž až třetina žen se na ulici

ocitla proto, že se rozhodla utéct před domácím násilím. Dle Hutchinson, Page a Sample (2014) má s domácím násilím zkušenost téměř polovina žen bez domova, ale jen 5 % mužů bez domova. Přibližně 19 % žen bez domova bylo v dětství sexuálně zneužíváno, u mužů bez domova se jedná o 8 %. U třetiny žen bez domova byla zkušenost s domácím násilím důvodem pro to, že skončily na ulici. Stejná příčina byla zjištěna jen u 8 % mužů bez domova. Polovina žen bez domova je matkami, téměř 80 % z nich byly děti odebrány, přičemž tato zkušenost je pro velkou část z nich traumatizující. S duševními potížemi se potýká 70 % žen bez domova, u mužů bez domova se jedná o 57 %. U závislosti na návykových látkách či kombinace zdravotních a duševních problémů se ženy neliší oproti mužům. Třetina žen na ulici má dle autorů zkušenost s prostitucí, třetina zažila pobyt ve vězení. Dle Milaney, Williams, Lockerbie, Dutton a Hyshka (2020) bylo také prokázáno, že u žen bez domova existuje vyšší pravděpodobnost pobytu na psychiatrické klinice. Častěji také mívají suicidální myšlenky a obecně se u nich vyskytují ve větší míře duševní choroby a problémy.

Všechny tyto skutečnosti je zapotřebí mít při práci s ženami bez domova na paměti. Je nutné na jejich situaci nahlížet komplexně a kromě řešení konkrétních problémů se zabývat i tématem oprese, která se žen bez domova velmi výrazně týká (Hutchinson, Page & Sample 2014).

Specifikem práce s ženami bez domova je práce s traumatem. Nicméně trauma zažilo i mnoho jiných lidí. Aktuální témata, jako jsou v současné době ukrajinští uprchlíci, mnohdy upozadí potřebnost pomoci ženám bez domova. Jejich složitá situace je spojena nejen s prožitým traumatem, ale též s určitým nerovným přístupem vůči ženám ve společnosti. Jedná se tedy také o genderovou otázku a genderové stereotypy ve společnosti. Žena má být silná, má vše zvládnout, a pokud tomu tak není, společnost na ni mnohdy nahlíží hůře, než kdyby se jednalo o muže. To se promítá také do společenské podpory sociální práce s ženami bez domova. Často jsou upřednostňováni jiní potřební (Rychlíková 2022).

Trauma-informovaný přístup je specifický v tom, že cílí při práci s klientem na vytvoření bezpečného vztahu a prostředí, podporujících uzdravení a zároveň bránící retraumatizaci. Je důležité reflektovat přítomnost traumatu v anamnéze, neboť se jedná o kritický faktor léčby a sociální práce s klientem. Pokud je přehlédnut a není s ním dostatečně pracováno, nelze u klienta dosáhnout dlouhodobého zlepšení, stabilizace

stavu, plného zotavení. V případě, že v klientově anamnéze existuje trauma, je nutné dávat všechny jeho další problémy a aktuální situaci do kontextu traumatu. Jinak mohou být také voleny nevhodné intervence a chybné způsoby práce s klientem, čímž dochází, byť neúmyslně, k poškození klienta. V důsledku toho může klient ztratit motivaci pracovat na své změně, spolupracovat se sociálním pracovníkem, neboť nepocítuje důvěru a chce se ubránit tomu, aby byl znovu traumatizován, aniž se mu dostane podpory, pochopení, pomoci, kterou potřebuje (Klepáčková, Krejčí & Černá 2020). Trauma a potíže z něj vyplývající mohou značit „skrytý kořen manifestovaného problému a jejich odhalení představuje klíč k účinnému řešení celkové situace“ (Klepáčková, Krejčí & Černá 2020, s. 56). Jak vysvětlují Hutchinson, Page a Sample (2014), ženy bez domova mohly např. začít řešit prožívané trauma a vzpomínky, které se jim stále vracejí, či důsledky chování, jež si osvojily během dětství, kdy traumatu čelily, užíváním návykových látek. Závislost je pak přivádí k prostituci či krádežím, což může být zakončeno pobytem ve vězení. Po návratu z něj do běžného života se potýkají se stigmatizací. Nenaleznou bydlení a prožívané problémy mohou opět začít řešit např. konzumací návykových látek. Vzniká tak začarovaný kruh. Z něj však nelze vystoupit, pokud budou řešeny důsledky prožitého traumatu. Trauma je nutné zpracovat, ženy si musí vytvořit nové vzorce chování např. v situacích velké zátěže a stresu. Rychlíková (2022) zmiňuje, že sociální vyloučení, které se s bezdomovectvím pojí, vede k volbě strategií chování ohrožujících nebo bránících volbě strategií zvládnutí traumatu.

Vzhledem k tomu, že se ženy bez domova potýkají s prožitým traumatem, je nutné změnit přístup sociální práce k těmto klientům. Klíčové je opustit koncept genderové neutrality a též dostatečně zohlednit trauma-informovaný přístup. To v praxi znamená nutnost např. více podpořit organizace a programy, které se soustředí na pomoc primárně ženám bez domova (nikoliv lidem bez domova obecně), což se týká např. i Housing First. Podobně by bylo prospěšné, kdyby v praxi lépe fungovala spolupráce organizací zabývajících se ženami bez domova se službami, které se soustředí na práci s násilím a traumatem (Milaney et al. 2020). Podle Hutchinson, Page a Sample (2014) je zapotřebí, aby s ženami bez domova pracovaly ženy, navíc takové, které mají zkušenost s domácím násilím. Důležité je nabízet podporu, poradenství, skupiny a peer konzultanty reflektující trauma-informovaný přístup. U žen bez domova je nutné zaměřit se v rámci sociální práce na posilování jejich motivace změnit svůj

život a zároveň na jejich sebevědomí. Ženy bez domova by měly mít možnost více participovat na koncepci pomoci těmto klientům. Tento koncept je dle Rychlíkové (2022) podporován např. v již zmíněné organizaci Jako doma. Klientky se postupně stávají peer konzultantkami, spolupracují s odbornicemi v organizaci a společně vytvářejí koncepci pomoci ženám bez domova.

Podle Hutchinson, Page a Sample (2014) je nezbytné zvýšit počet služeb, které reflektují specifika ženského bezdomovectví, a zároveň je propojit. Dle autorů se jedná zejména o pobytové služby výlučně pro ženy bez domova, dále pro matky bez domova s dětmi. Je nutné poskytovat poradenství matkám s dětmi, které jsou na ulici nebo jim bezdomovectví hrozí, ale též matkám, jež jsou na ulici, ale jejich dítě je v ústavní péči nebo bylo dáno k adopci. Je nutné pracovat s tématy spojenými s kriminalitou žen, dluhovou problematikou, domácím násilím, užíváním návykových látek, zaměstnaností, prostitucí a též zdravotními problémy, včetně problémů specificky ženských (těhotenství, gynekologické obtíže), a též duševními nemocemi a poruchami.

Kolářová a Lindovská (2016) doporučují následující zlepšení koncepce a fungování sociálních služeb pro ženy bez domova:

- změny ve stávajících službách: důležité je přistupovat k ženám bez domova s respektem, pomoc stavět na konkrétních potřebách klientek. Partnerský přístup je vhodnější než přístup zásluhovosti pomoci ve formě odměn nebo trestů dle vykazovaného chování. Klientky by měly být zapojovány do chodu služeb, tedy měly by se podílet např. na nastavování pravidel, chodu služby. Zároveň by měla být podporována spolupráce mezi klientkami těchto služeb. Vhodné je též vytvářet skupiny, v nichž mohou klientky vzájemně sdílet své zkušenosti. Pracovníci služeb by měli čerpat ze zkušeností klientek, důležitý je dialog. Významná je také aplikace konceptu empowermentu. Zvýšen by měl být počet lůžek pro osoby v krizové situaci, přičemž pomoc klientům, kteří využijí tuto pomoc, by měla zahrnovat také navazující sociální a psychologické služby. Pobytové služby by měly být nabízeny párům nebo osobám bez domova, které mají zvíře. Zároveň je zapotřebí uzpůsobit služby pro ženy jejich potřebám, zejména tedy práci s traumatem, a též se věnovat problematice kontaktu klienta s dětmi či zpracování skutečnosti, že jim byly děti odebrány. Vhodné je nabízet jim také kurzy sebeobrany. Služby by měly

být rozšířeny o pomoc s řešením exekucí či obecně dluhů, měly by umožnit klientkám uschovat své cennosti. Důležité je též snížit práh dostupnosti psychiatrické a psychoterapeutické péče. Vhodné je zajistit také právní pomoc, např. i v podobě doprovodu na policii. Samozřejmostí by mělo být poskytnutí využití internetu nebo telefonu zdarma. Z hlediska služeb, včetně úřadů, apelují autorky na nepraktikování institucionalizovaného násilí. Důležité je, aby pracovníci, kteří přicházejí do kontaktu s ženami bez domova, byli vzděláni v problematice genderového přístupu k ženám, v práci s traumatem a oběťmi domácího násilí. Lidé ve vedení sociálních služeb by měli mít zkušenost s prací v terénu;

- nové sociální služby: v nově vznikajících sociálních službách by mělo být více jednolůžkových pokojů. Jednat se může také o různé domky, chaty, garsoniéry. Služby pro ženy by měly disponovat výlučně ženským personálem. Nezbytné je také nepřehlížet pachatele domácího násilí. I těm by měla být zajištěna potřebná pomoc;
- celospolečenské a systémové změny: studenti sociální práce by měli být dostatečně seznamováni s přístupy zohledňujícími opresi, genderovou nerovnost, stigmatizaci a trauma. Stát by se měl více podílet na zajištění sociálního bydlení a bydlení typu Housing First. Dle autorek by měl být dekriminalizován squatting, obce i stát by měly aktivně vyhledávat prázdné domy. V případě žen je dle téhož zdroje důležité vytvářet sebestopávné komunitní bydlení pro ženy, v němž by měla každá žena svoji vlastní bytovou jednotku, společný prostor by byl využíván pro vzájemné setkávání. Speciálně pro ženy v obtížné životní situaci by měla být vytvářena nízkoprahová centra, aby byla zajištěna i prevence bezdomovectví žen. Je také nutné navýšit počet sociálních pracovníků pracujících s touto cílovou skupinou, posílit jejich vzdělávání, ale též je lépe finančně ohodnotit.

Hutchinson, Page a Sample (2014) zdůrazňují, že je také zapotřebí změnit přístup sociálních pracovníků vůči ženám bez domova, které mají děti, nebo ženám bez domova, jimž hrozí ztráta bydlení. Nezřídka je z jejich strany konstatováno, že ponechání dětí u matky je podmíněno zajištěním bydlení a vhodných podmínek pro život, tedy dle autorek je tento přístup namířen proti ženám bez domova nebo

ohroženým ztrátou bydlení. Pokud jsou ženě děti odebrány, je nezbytné podpořit její kontakt s nimi, neboť děti jsou pro ženy většinou tou největší motivací, proč změnit svoji situaci. Pokud přece jen žena ztratí kontakt s dětmi nebo jsou děti předány k adopci, je nutné zajištění psychické podpory a pomoci v souvislosti s odtruchlením této ztráty.

4 Zvolený region Mladá Boleslav

Závěrečná kapitola teoretických východisek přibližuje region Mladá Boleslav. Zařazení kapitoly odkazuje na níže popsaný vlastní výzkum, který byl zaměřen na bezdomovectví žen, a to právě s ohledem na specifika tohoto jevu v mladoboleslavském regionu.

Mladoboleslavský region je region průmyslový. Město Mladá Boleslav (MB) je specifické, jelikož se zde nachází největší výrobní závod ŠKODA AUTO, a. s., který je největším výrobním závodem automobilů v ČR. Továrna se rozprostírá přibližně na třetině území města Mladá Boleslav (ČSÚ 2022a).

ŠKODA AUTO, a. s., má velký vliv na zaměstnanost ve městě Mladá Boleslav. Je jedním z největších českých zaměstnavatelů. Zaměstnanci nejsou pouze obyvatelé z Mladé Boleslavi, ale i lidé z okolí města a z celého území ČR. Řada zaměstnanců se rekrutuje z řad cizinců. Cizinci jsou hlavně zaměstnanci personálních agentur, kteří přijeli pracovat do společnosti ŠKODA AUTO, a. s. Ze zahraničních pracovníků se jedná zejména o Poláky, Slováky, Ukrajince, Bulhary, Srby a pracovníky z Mongolska (ČSÚ 2022a).

I s ohledem na vlastní zkušenost lze uvést, že je Mladá Boleslav díky společnosti ŠKODA AUTO, a. s., relativně bohatý region, což se může negativně odrážet na výši cen v obchodech, za pronájmy bytů nebo koupě nemovitostí. Jak bude dále v textu uvedeno, velkým rizikem z hlediska bezdomovectví, včetně bezdomovectví žen, je ekonomická krize, v níž dochází ke snižování zaměstnanců. První vlna propouštění se týká primárně agenturních zaměstnanců a cizinců, u kterých tak hrozí, že se nebudou moci vrátit do země původu, nenajdou si jiné pracovní uplatnění a zůstanou na ulici. Stanou se z nich pak obyvatelé laviček, parků, squatterů, lidé bez domova. Jakým způsobem se situace v mladoboleslavském regionu odráží na stavu bezdomovectví a pomoci ženám bez domova, je popsáno dále v textu.

4.1 Základní informace o mladoboleslavském regionu

Mladoboleslavský region se nachází ve Středočeském kraji. Nejvíce obcí z celého kraje je v okresech Příbram a Mladá Boleslav. V případě Mladé Boleslavi se jedná o 120 obcí. Mladá Boleslav je zároveň druhým největším městem v kraji,

prvenství má Kladno. Stěžejní je pro region zejména průmysl, a to strojírenství, chemie a potravinářství, přičemž v mladoboleslavském regionu se nachází největší zaměstnavatel z celé České republiky, kterým je ŠKODA AUTO, a. s., Mladá Boleslav, tedy podnik celostátního i mezinárodního významu. Z dalších významných odvětví se jedná o sklářství, keramiku a polygrafii. Naopak útlum se týká tradiční těžby uhlí, ocelářství a kožedělného průmyslu (ČSÚ 2022b).

V roce 2021 žilo v okrese Mladá Boleslav celkem 127 592 obyvatel, s převahou osob ve věku 15–64 let (64,9 %). Průměrný věk obyvatel je 41,9 let. Cizinců bez statusu azylanta bylo v regionu k prosinci roku 2021 celkem 13 375, s převahou pracovníků ze Slovenska (4 084 osob), dále z Ukrajiny (3 944 osob), Vietnamu (805 osob), Rumunska (459 osob) a z Ruska (242 osob). Data ovšem pocházejí od Ředitelství služby cizinecké policie, neodrážejí zcela skutečný stav počtu cizinců v regionu. V celém Středočeském kraji lze zejména od roku 2018 sledovat setrvalý nárůst počtu cizinců. Výjimečný byl v tomto ohledu již rok 2021, kdy výrazně vzrostl počet Ukrajinců (ČSÚ 2022b), přičemž v roce 2022 se počet Ukrajinců napříč celou Českou republikou zvýšil v důsledku jejich masivního odchodu z Ukrajiny v souvislosti s válkou.

Kapacita ubytovacích zařízení činila k prosinci roku 2021 celkem 83 zařízení s 1 293 pokoji. Počet lůžek činil 3 496. Jedná se o třetí nejvyšší čísla v celém Středočeském kraji, a to po okresech Příbram a Benešov. V počtu osob, které v okrese Mladá Boleslav přenocovaly, se MB řadila též na třetí místo za Benešovem a Příbramí, s počtem 151 012 osob, nicméně z hlediska počtu nerezidentů se umístila MB na druhém místě po Benešově, s počtem 36 557 osob, což svědčí o značném počtu osob, které se v MB nacházejí v souvislosti se získaným nebo i ztraceným zaměstnáním. Z hlediska počtu lékařů se MB řadí k průměru v celém kraji. Co se týče vyplácených dávek státní sociální podpory, ani v tomto případě MB nijak výrazně nevyniká oproti většině okresů v kraji. Na druhém místě se však MB umístila v roce 2021 v oblasti kriminality (1 860 trestných činů v evidenci), s převahou obecné kriminality (1 470 osob) (ČSÚ 2022b).

4.2 Zaměstnanost v regionu

V evidenci úřadu práce bylo v okrese Mladá Boleslav v roce 2021 celkem 1 944 osob, přičemž se jedná o nárůst oproti roku 2019, tj. v době před pandemií covid-19, která s sebou vlivem omezení průmyslu přinesla právě ve firmě AUTO ŠKODA, a. s., značné propouštění. V roce 2019 bylo v evidenci úřadu práce v okrese Mladá Boleslav 1 530 osob (ČSÚ 2022b).

Co se týče zaměstnaných cizinců v regionu, v roce 2021 se jednalo o 28 468 osob, s převahou mužů. Z uvedeného počtu se v regionu nacházelo v roce 2021 celkem 7 248 žen. Většina těchto osob byla evidována na úřadu práce (ČSÚ 2022b).

V posledních městech se do padesátitisícového města přistěhovalo více než 15 tisíc cizinců, zejména do ŠKODA AUTO, a. s. Firma hledá nové zaměstnance prakticky neustále, v MB je tak téměř nulová nezaměstnanost. Tento stav vede k tomu, že se ve městě daří obchodu nebo gastronomii, ovšem souběžně s tím se v něm vyskytuje větší kriminalita a též je zde více cizinců, což místní nesou s určitou nelibostí. Město je značně multikulturní a to se projevuje i v místních školách. Mnozí cizinci však neovládají češtinu, což opět zvyšuje nevoli místních vůči cizincům. Veřejnost si kriminalitu spojuje zejména s cizinci, nicméně např. co se týče osob bez domova, v MB převažují v této skupině Češi a Slováci. Malé firmy na rozdíl od společnosti ŠKODA AUTO, a. s., naopak mívají potíže se získáním potřebných, kvalifikovaných pracovníků (Bumba & Skácel 2019).

4.3 Bezdomovectví v regionu

V Mladé Boleslavi je bezdomovectví závažný sociální a společenský problém. Obyvatelé města se bojí o svou bezpečnost, tamější lidé mají obavy a strach o sebe a svůj majetek. Občanům města vadí lidé bez domova. Jejich počet ve městě narůstá, a to vlivem agenturního zaměstnávání, a to jak v AUTO ŠKODA, a. s., tak i v menších firmách v regionu. S útlumem výroby se ocitají bez práce tisíce agenturních zaměstnanců. Ti mnohdy zůstávají na ubytovnách, velká část z nich se věnuje převážně konzumaci alkoholu, což představuje určité bezpečnostní riziko. Město se snaží situaci řešit vyšší aktivitou Police České republiky, která kontroluje ubytovny, mimo jiné také

ověřuje platnost udělení práva k pobytu na území ČR. Město také v rámci pandemie covid-19 ve spolupráci s inspektorátem práce realizovalo preventivní akce, s cílem eliminovat hromadné nelegální propouštění pracovníků. Situace je navíc složitější vlivem skutečnosti, že s cizinci, kteří naleznou práci v místních firmách, nezřídka odcházejí i partneři, resp. partnerky, případně celé rodiny. Jestliže cizinci následně skončí pracovní poměr, ocitá se celá rodina v riziku bezdomovectví (Svačina 2020).

Kromě stálých osob bez domova tvoří tuto část obyvatelstva MB propuštění agenturní zaměstnanci, a to jak ze společnosti ŠKODA AUTO, a. s., tak i z jejích dodavatelských firem. Personální agentury vozí na práci zejména osoby z Polska a Slovenska. Část z nich však nesplní nároky zaměstnavatelů a končí na ulici. Odhaduje se, že v Mladé Boleslavi je přibližně 300 osob bez domova, přičemž jen čtvrtina z nich jsou místní. Magistrát města ovšem užívá jinou metodiku, eviduje pouze jedince, kteří jsou bez domova více než tři měsíce. V důsledku toho je tak oficiálně uváděno, že je ve městě pouze přibližně 100 osob bez domova. Nejčastěji se nacházejí v blízkosti obchodních center, v parcích a též v okolí organizace Naděje, do jejíž noclehárny se vejde pouze 16 osob, celoročně je plná. V letních měsících lidé bez domova obývají i jiná místa (ČTK 2022). Často se jedná o sklepy, chodby panelových domů, nádraží nebo různá oblíbená zákoutí (Plavecký 2021).

Počet osob bez domova se nově daří snižovat vlivem nového projektu nazvaného Cesta z ulice. V důsledku toho se tak mezi roky 2020 až 2022 podařilo snížit počet osob bez domova v MB o 44 osob, převážně cizinců. Významnou roli má v tomto ohledu magistrát a organizace Naděje. Pracovníci vytipují vhodné osoby, pomohou vyřídit potřebné dokumenty, následně zajistí cestu z města do místa bydliště dotyčných (ČTK 2022).

Posledním dnem roku 2022 skončil projekt *Podpora profesionální realizace sociální práce na Mladoboleslavsku*. Během této doby bylo v rámci projektu poskytnuto 2 704 poradenských konzultací, 2 642 kontaktů potravinové pomoci a 986 kontaktů materiální pomoci. Za rok 2022 bylo vykázáno celkem 810,5 hodin přímé práce s klienty terénu. Město zřídilo také tzv. mobilní sociální tým, který se na území města Mladá Boleslav a v jeho okolí pohybuje prostřednictvím speciálně vybaveného automobilu. Ten je v určité době, a to dvakrát týdně, přistaven na vybrané místo, na kterém je následně poskytována terénní sociální práce. Využije ji 15–30 osob

bez domova. Tým spolupracuje se střediskem Naděje, odborem sociálních věcí či s dalšími odbory Magistrátu města Mladé Boleslavi, Městskou policií, Policií ČR a reaguje i na podněty občanů. Náplní práce je zejména zprostředkovávání sociálního poradenství, řešení situace osob bez domova, včetně posilování jejich finanční gramotnosti, zlepšování finanční situace s využitím různých dávek sociální pomoci apod. Mobilní sociální tým kromě poradenství v případě potřeby zajišťuje a poskytuje potravinovou pomoc, základní hygienické potřeby a zdravotnický materiál k základnímu zdravotnickému ošetření (Horáček 2023).

4.4 Organizace Naděje a další organizace pomáhající ženám v MB

V Mladé Boleslavi je dostatečné množství organizací a sociálních služeb, avšak některé služby chybí. Nejvíce schází krizové služby, např. krizové centrum pro děti, matky s dětmi, útočiště pro týrané ženy. Chybí azylové domy pro muže, ženy, rodiny s dětmi, domy na půli cesty.

Organizace Naděje má pobočku přímo v Mladé Boleslavi, a to od roku 1999. Patří k nejvýznamnějším subjektům v celém mladoboleslavském regionu, které poskytují pomoc a podporu lidem bez domova, včetně žen bez domova nebo žen, kterým ztráta bydlení hrozí. Z nabízených služeb se jedná zejména o nízkoprahové denní centrum, noclehárnu a terénní práci. V zimním období jsou k dispozici tzv. horké židle v denním centru, sloužící k přenocování (Naděje 2023a). Středisko Naděje je umístěno na okraji města, nedaleko průmyslové zóny, v jedné z bočních ulic v přízemní části budovy činžovního domu. Středisko je určeno pro muže a ženy, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci. Jeho posláním je pomáhat lidem v nepříznivé sociální situaci převážně spojené se ztrátou bydlení. Provoz střediska je nepřetržitý (Naděje 2023b).

Do roku 2005 byla služba noclehárny určena pouze pro muže. Z důvodu zvýšeného zájmu a přibývajících počtu žen byla služba noclehárny rozšířena i pro ženy. V roce 2006 pobočka rozšířila své služby o terénní práci a odborné sociální poradenství. Do cílové skupiny nízkoprahového denního centra patří muži a ženy ve věku od 18 let. Nízkoprahové denní centrum má kapacitu 40 míst, během dne se ve službě může vystřídat i více klientů. Provoz zařízení je v pracovní dny od 8.00 do 19.00 hodin. Přestávka je ve 13.00–14.00 hodin. Služby jsou poskytovány bezplatně. Při prvotním

kontaktu s uživatelem se nejdříve zjistí jeho požadavky, následuje vzájemná dohoda o službách, o které uživatel projevil zájem, a poskytnutí prvotní služby. Uživatelé nejčastěji využívají služeb osobní hygieny (sprcha, holení, stříhání vlasů), potravinovou pomoc, výměnu šatstva a obuvi ze šatníku Naděje. Uživatelé si mohou vyprat osobní prádlo v pračce za nízký poplatek. Občerstvení a strava je uživatelům poskytována třikrát denně v určených časech pro výdej stravy na jídelně. Každý uživatel je motivován ke spolupráci se sociálním pracovníkem, která probíhá na základě sestaveného individuálního plánu, na jehož tvorbě se podílí též klient. Uživatelé mohou na nízkoprahovém denním centru požádat pracovníky o zapůjčení knih z malé knihovny a po přečtení je vrátit zpět. Mohou také sledovat televizní vysílání, obzvláště při sledování zpráv je místnost plná. Konají se zde různé volnočasové aktivity (výtvarné činnosti, hraní her, kurzy vaření) a programy pro uživatele. Poskytována je křesťanská duchovní pomoc (Naděje 2023b).

V noclehárně jsou poskytovány služby mužům a ženám starším 18 let. Noclehárna má kapacitu 16 lůžek (12 lůžek pro muže a 4 lůžka pro ženy). Provozní doba je denně od 19.00 do 7.00 hodin. Jejím posláním je poskytnout přenocování a hygienické zázemí osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Cílem zařízení je, aby uživatelé přečkali noc v bezpečném, suchém a teplém prostředí, měli možnost osobní hygieny a získali základní informace pro řešení své nepříznivé sociální situace. Uživatelé mohou využít nabízené služby, jako je přenocování, osobní hygiena (sprcha, holení), sociální poradenství a možnost praní osobního prádla. Služby se poskytují v závislosti na potřebách uživatele. Uživatelé mohou uzavřít ústní smlouvu s pracovníkem v noclehárně nebo na nízkoprahovém denním centru v denních hodinách. Za přenocování se platí 50 Kč za noc. Uživatelé musí být ochotni podřídit se provoznímu a domácímu řádu nebo pracovníkům střediska. Uživatel při vstupu nesmí být pod vlivem alkoholu, omamných látek, v průběhu ataky duševní choroby a jeho zdravotní stav nesmí narušovat jeho soběstačnost. Ostatní služby jsou uživatelům poskytovány bezplatně (Naděje 2023b).

Do cílové skupiny terénního programu patří muži a ženy ve věku od 18 let. Terénní program má kapacitu sedm uživatelů denně. Provozní doba je od pondělí do pátku v čase 7.00–15.30 hodin. Jeho posláním je vyhledávat osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení a žijících v nevyhovujících životních podmínkách

a pomáhat jim. Cílem je, aby uživatelé měli zajištěny základní potřeby na nezbytně nutnou dobu (stravu, hygienu, ošacení) a získali základní informace a podporu při řešení nepříznivé sociální situace. Terénní služba je poskytována v přirozeném prostředí klienta. Mohou to být veřejná místa, vlaková či autobusová nádraží, obchodní centra, opuštěné budovy či odlehlá místa v přilehlých částech města a v parcích. Základními druhy činností je poskytování nízkoprahové pomoci, základní sociální poradenství, doprovody (na úřady, k lékaři, vyřízení osobních dokladů), zprostředkování zdravotní péče, návštěvy v nemocnicích, nabídky zaměstnání či ubytování, případně poskytování křesťanské duchovní služby. Uživatelům je nabízena pomoc při ochraně práv a obnovení rodinných vztahů. Terénní pracovník monitoruje lokality a nalézá rizikové oblasti, kde se uživatelé zdržují. Navazuje prvotní kontakt s uživatelem s cílem vytvoření vztahu a uskutečnění další spolupráce. Zjišťují se potřeby uživatele a zhodnotí se, zda spadá do cílové skupiny. Terénní pracovník nabízí uživateli vhodné služby pro řešení jeho situace. Pomáhá uživatelům nalézt smysl života, ukazuje na nové možnosti řešení problémů, nalézá nové sociální prostředí, motivuje ho ke změnám spojeným s rizikovým způsobem jeho života, podporuje k řešení závazků, pomáhá s vyhledáváním zaměstnání. Přistupuje ke každému uživateli individuálně, dle jeho dovedností a schopností. Terénní služby mohou být poskytovány anonymně a jsou bezplatné.

Organizace Naděje dlouhodobě spolupracuje s organizacemi R-mosty, z. s., Semiramis, z. ú., Fokus Mladá Boleslav, z. s., Luma MB, z. s., atd. Klientela se z velké části tzv. překrývá, pracovníci Naděje jsou v každodenním kontaktu s překrývající se klientelou.

Cílovou skupinou R-Mosty, z. s., jsou matky s nezletilými dětmi a těhotné ženy, které ztratily svůj domov nebo jej musely opustit z důvodu ohrožení zdraví nebo života, bezpečí či důstojnosti. Azylový dům poskytuje matkám s dětmi (i zletilými, pokud pracují nebo jsou hlášeny na ÚP) a těhotným ženám, které jsou v nepříznivé životní situaci spojené se ztrátou bydlení, ubytování na dobu jednoho roku. Nabízí jim odborné sociálně právní poradenství, aby mohly aktivně řešit svou nepříznivou životní situaci (R-Mosty 2023).

Kromě ubytování a podpory odborného poradenství nabízí i možnost odlehčovací služby – jakousi školku, kde probíhá každodenní program pro děti předškolního věku spojený s edukací i přípravou na zápis. Klientky mohou využívat hřiště na pozemku azylového domu, šatník, prádelnu a také pravidelnou potravinovou pomoc (R-Mosty 2023).

Organizace Semiramis, z. ú., pomáhá uživatelům drog a také osobám jim blízkým (rodinným příslušníkům, přátelům, partnerům apod.) Poskytuje certifikované preventivní a adiktologické služby a registrované sociální služby. Organizace si zakládá na odbornosti, kvalifikaci a celoživotním vzdělávání. Nabízí výměnný injekční program, testy na infekční choroby, zdravotní ošetření a první pomoc. Pomáhá uživatelům při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Zprostředkovává kontakt se společenským prostředím a organizuje vzdělávací služby pro veřejnost. Poskytuje základní sociální poradenství a pomáhá osobám v krizi (Semiramis 2023).

Fokus Mladá Boleslav, z. s., je nestátní nezisková organizace poskytující sociální služby dlouhodobě vážně duševně nemocným lidem. Poskytované služby tvoří celek, který je označován jako komplexní psychosociální rehabilitace. Cílovou skupinou jsou chronicky duševně nemocní, zdravotně postižení a osoby znevýhodněné na trhu práce. Cílem služeb je zvýšení kvality života klientů, zvýšení jejich nezávislosti a snížení potřeby psychiatrické péče. Nabízí chráněné bydlení, sociální rehabilitaci, sociálně terapeutické dílny, centrum duševního zdraví, což je zdravotně sociální služba (Fokus Mladá Boleslav 2023).

5 Popis výzkumu

V kapitole je podán popis realizovaného výzkumu. Nejprve je uveden cíl výzkumu a od něj stanovené výzkumné otázky. Dále je charakterizována metodika výzkumu a v závěru kapitoly je popsán výzkumný soubor.

5.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem výzkumu bylo identifikovat hlavní zásady sociální práce s ženami bez domova v mladoboleslavském regionu.

Naplnění cíle výzkumu je spojeno se zodpovězením následujících výzkumných otázek (VO):

VO1: Jaká jsou specifika sociální práce s ženami bez domova?

VO2: Jaké jsou problematické aspekty sociální práce s ženami bez domova v regionu MB?

VO3: Co se osvědčuje při realizaci sociální práce s ženami bez domova?

5.2 Metodika výzkumu

Výzkum byl koncipován jako kvalitativní. Jak vysvětluje Reichel (2009), kvalitativní výzkum zkoumá zvolený jev do hloubky. Pracuje s nenumerními daty, získávání i zpracování dat bývá méně standardizované oproti výzkumu kvantitativnímu. Zobecnění výsledků výzkumu většinou není možné, rizikem je též zkreslení výsledků výzkumu osobou badatele. Nicméně kvalitativní výzkum je zároveň jedinečný v tom, že často přináší nový vhled do zkoumané problematiky, mnohdy na jeho základě vznikají hypotézy, které jsou posléze užity v kvantitativním šetření. Badatel má podle Hendla (2016) též specifickou roli v tom, že vstupuje do terénu, hovoří s různými lidmi, přičemž data sbírá až do dosažení teoretické nasycenosti, kdy další získávané údaje nepřinášejí nové poznatky.

Metodou sběru dat byl polostrukturovaný rozhovor. Dle Reichela (2009) se jedná o často užívaný typ rozhovoru, neboť jsou v něm eliminovány nevýhody dalších dvou typů, kterými jsou rozhovor nestrukturovaný a strukturovaný. V polostrukturovaném rozhovoru sestaví badatel schéma rozhovoru, tvořené z několika

otázek vázících se k výzkumným otázkám. Tyto otázky musí následně v realizovaném interview komunikačnímu partnerovi položit, ovšem je možné měnit jejich pořadí a přímo vhodné je pokládat otázky další, doplňující, v návaznosti na obsah vedeného rozhovoru. Často lze dle autora tímto způsobem více porozumět zkoumanému problému.

Před realizací rozhovorů byl proveden předvýzkum, který by měl být dle Dismana (2021) vždy proveden, aby byly zavčas odstraněny případné nedostatky v nástroji sběru dat. Předvýzkumu se zúčastnila jedna ze sociálních pracovník, jež působí u cílové skupiny žen bez domova. Tato žena nebyla začleněna do výzkumného souboru, ale nominovala další osoby. Sestavení výzkumného souboru tedy vycházelo z techniky sněhové koule a dále byl užit příležitostný výběr.

Na základě předvýzkumu byla k otázce č. 6 přidána podotázka mapující spolupráci s dalšími subjekty, doplněna byla také otázka č. 12. Schéma rozhovoru je uvedeno v oddílu příloh (Příloha č. 1).

Sběr dat probíhal v měsíci březnu. Osloveni byli pracovníci střediska Naděje v Mladé Boleslavi. Jednalo se o sociální pracovníky působící jak přímo v organizaci, tak i v terénu. Kromě toho se jednalo i o vedoucí pracovníky. Možnost realizace výzkumu ve středisku Naděje v Mladé Boleslavi byla umožněna ze strany vedoucího střediska, po telefonické domluvě.

Následně již byli opět telefonicky kontaktováni pracovníci střediska, přičemž využito bylo kontaktů na stávající i bývalé pracovníky střediska. Výběr komunikačních partnerů (KP) do výzkumného souboru byl tedy příležitostný.

Rozhovory byly vedeny v kanceláři sociálního pracovníka, v kavárně nebo přímo v bytě daného KP. Místo a čas setkání byly přizpůsobeny možnostem KP, přičemž důraz byl kladen na to, aby se jednalo o klidné, nerušené prostředí, v němž se budou komunikační partneři cítit dobře a budou mít možnost k tématu hovořit otevřeně, bez omezení vnějším prostředím. Každý rozhovor trval přibližně 45–90 minut, odpovědi byly bezprostředně zapisovány. Rozhovor byl realizován dle připravené struktury. Některé otázky bylo nutné KP dovysvětlit. Největší obtíže měli komunikační partneři u otázky č. 6, v níž bylo zkoumáno, co se nedaří v sociální práci s ženami bez domova. Otázka byla rozčleněna na několik podotázek, tedy konkrétních aspektů, kterými byly nedostatky či bariéry na straně sociálních pracovníků, organizací

pomáhajících těmto ženám, spolupracujících subjektů. Jednalo se však pravděpodobně spíše o absenci nápadů nebo názorů k tomuto tématu. Někteří komunikační partneři nedokázali k této otázce uvést téměř žádné zkušenosti, nápady, názory, většina však otázce rozuměla, resp. byla schopna uvést i velmi podrobně, s jakými konkrétními nedostatky se setkávají.

Jak u této otázky, tak i u některých dalších byli komunikační partneři mnohdy struční nebo odpovídali s delší latencí. Bylo zřejmé, že je pro některé z nich obtížné v určitých případech uvést odpověď. Zároveň však byli posléze mnohdy schopni hlubší reflexe, sami si přicházeli na některé prvky práce s ženami bez domova v MB, které běžně užívají, osvědčují se, nebo jsou naopak problematické, často si však neuvědomují, že s nimi pracují určitým způsobem. Rozhovor tak poskytoval komunikačním partnerům i možnost reflexe vlastní práce, jejího zhodnocení, uvědomění si toho, jak sami profesně působí, v čem jsou silné stránky nebo některá úskalí.

Vzhledem k tomu, že byl prováděn okamžitý záznam odpovědí, byl po skončení rozhovoru dle připravených otázek komunikačním partnerům celý rozhovor s jejich odpověďmi autorkou práce přečten a komunikační partneři se měli vyjádřit k tomu, zda takto se záznamem odpovědí souhlasí, případně zda chtějí něco doplnit, změnit.

K analýze dat bylo zvoleno otevřené kódování zakotvené teorie. Jak uvádějí Strauss a Corbin (1999), v této fázi kódování člení badatel výroky do co nejmenších celků, které následně třídí do větších, dle obdobného obsahu nebo významu. Výsledkem jsou pojmenované kategorie a podkategorie. Každá kategorie může obsahovat několik podkategorií. V kategorii jsou sloučeny odpovědi k určité oblasti zkoumaného problému, přičemž členění na podkategorie přináší detailnější popis dílčích aspektů identifikovaných oblastí.

Kategorizace dat probíhala s využitím programu Microsoft Office, Excel. Části výroků byly tříděny do sloupců dle obdobného významu. Bylo tak možné přesouvat při průběžně revidovat vytvářené podkategorie některých výroků do jiných sloupců (podkategorií), a to tak, aby výroky odpovídaly obsahu podkategorie. V závěrečné fázi práce s daty byly jednotlivé podkategorie opět dle obdobného významu sdruženy do kategorií, kategorie a podkategorie byly pojmenovány.

Během výzkumu byl kladen velký důraz na etiku výzkumu. Jak uvádí Walker (2013), klíčové je, aby se komunikačním partnerům nestala během realizovaného výzkumu žádná újma. Výzkum je nutné provést se získáním informovaného souhlasu, účast komunikačních partnerů musí být dobrovolná.

Všechny tyto náležitosti výzkumu byly splněny. Každý komunikační partner se výzkumu zúčastnil dobrovolně. Mohl také kdykoliv svoji účast ve výzkumu ukončit, čehož ovšem nikdo z nich nevyužil. Informovaný souhlas, který byl od komunikačních partnerů získán, byl pouze ústní.

Vzhledem k důrazu na etiku výzkumu také v práci není blíže popsáno, jací komunikační partneři dosud ve středisku Naděje v Mladé Boleslavi působí. Přepsané rozhovory uvedeny v oddílu příloh (Příloha č. 2). S uvedením rozhovorů v práci komunikační partneři souhlasili.

5.3 Charakteristika výběrového souboru

Výzkumný soubor tvořilo devět komunikačních partnerů. Charakteristika výzkumného souboru je podána v tabulce 2. Každý komunikační partner je označen zkratkou KP, s doplněním pořadového čísla. Toto označení komunikačního partnera je užíváno i dále v textu, zejména v kapitole šesté, v níž jsou prezentovány zjištěné výsledky výzkumu.

Tabulka 2: Charakteristika výzkumného souboru

Komunikační partner/ka	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Délka praxe v sociální práci	Délka praxe u žen bez domova	Pozice v Naději
KP1	muž	43 let	VOŠ	23 let	3 roky	terénní pracovník
KP2	muž	26 let	VOŠ	1,5 roku	1,5 roku	sociální pracovník
KP3	muž	38 let	bakalářské	14 let	14 let	sociální pracovník
KP4	žena	43 let	bakalářské	10 let	10 let	sociální pracovník
KP5	žena	35 let	bakalářské	7 let	4 let	sociální pracovník
KP6	žena	49 let	magisterské	13 let	10 let	sociální pracovník
KP7	žena	25 let	VOŠ	0,5 let	0,5 let	sociální pracovník
KP8	žena	27 let	bakalářské	8 let	6 let	sociální pracovník
KP9	žena	29 let	bakalářské	6 let	3 roky	sociální pracovník

Zdroj: Autorka práce

Jak je z tabulky 2 patrné, výzkumný soubor sestával z žen i mužů. Muži byli tři (KP1, KP2 a KP3). Věk komunikačních partnerů byl v rozmezí 25–49 let. Tři komunikační partneři (KP1, KP2 a KP7) uvedli, že jejich nejvyšší dosažené vzdělání je vyšší odborné (VOŠ), u ostatních KP se jednalo o vysokoškolské vzdělání.

Odlišná byla také délka praxe jak v sociální práci, tak i přímo s ženami bez domova. Nejdelší praxi v sociální práci uvedl KP1, který v tomto oboru působí již 23 let, ovšem s ženami bez domova pracuje pouze tři roky. Naopak nejdelší praxi s ženami bez domova uvedl KP3, který s touto cílovou skupinou pracuje již 14 let, přičemž v zásadě nemá zkušenost s žádnou jinou cílovou skupinou. Nejkratší praxi s ženami bez domova uvedla KP7. Aktuálně s nimi tato komunikační partnerka pracuje pouze půl roku.

Všichni komunikační partneři jsou sociálními pracovníky, přičemž KP1 působí v terénu. KP3 je vedoucím pracovníkem. Za pozornost stojí, že s výjimkou KP8 a KP9 nezískali komunikační partneři žádné konkrétní vzdělání v oblasti práce s ženami bez domova. KP8 a KP9 zmínili, že toto vzdělání získali v rámci vysokoškolského studia, dále se jednalo o kurzy ze strany Ministerstva práce a sociálních věcí a KP8 uvedla také terapeutický výcvik.

6 Výsledky výzkumu

Výsledky jsou prezentovány dle dílčích výzkumných otázek v rámci tří podkapitol. Nejprve je podán přehled vytvořených kategorií s rozčleněním na dílčí podkategorie. Ke každé výzkumné otázce se vázala jedna kategorie.

Dále je již každá z vytvořených kategorií detailně popsána, a to i s přímými výroky komunikačních partnerů, pokud tyto výroky umožnily více přiblížit zachycený jev. Označení komunikačních partnerů odpovídá jejich označení v kapitole 5.3. Přímé výroky jsou podány jako doslovné citace.

6.1 VO1: Specifika bezdomovectví žen

Popis vytvořené kategorie je podán v tabulce 3.

Tabulka 3: Kategorie č. 1 (Specifika bezdomovectví žen)

Specifika ženského bezdomovectví
Specifické problémy žen bez domova oproti mužům bez domova
Práce s potřebami žen bez domova
Práce s prožíváním žen bez domova
Stanovení hranic ze strany pracovníka

Zdroj: Autorka práce

Jak je z tabulky 3 patrné, do kategorie Specifika ženského bezdomovectví spadají čtyři podkategorie, a to podkategorie Specifické problémy žen bez domova oproti mužům bez domova, dále Práce s potřebami žen bez domova, Práce s prožíváním žen bez domova a Stanovení hranic ze strany pracovníka.

Ze specifických problémů žen oproti mužům uváděli komunikační partneři zejména zranitelnost žen oproti mužům. Tato zranitelnost primárně vychází z prožívání žen. Oproti mužům jsou ženy žijící na ulici dle komunikačních partnerů citlivější, více je tak nutné v rámci sociální práce pracovat s jejich emocionalitou, ve smyslu emočního prožívání, ale též chování, v němž jsou emoce silně akcentovány. Zranitelnost těchto žen se také pojí s tématem rodiny, tedy ztráty rodinných vazeb, především pak odebrání dětí, pokud tyto ženy děti mají.

Komunikační partner KP1 označil tuto cílovou skupinu přímo jako „zranitelnou“, přičemž doplnil, že „často převažující psychické problémy, někdy i v kombinaci se závislostmi (závislost na alkoholu, lécích, drogách, partnerovi)“. Komunikační partnerka KP4 uvedla: „nešťastná, zklamaná, frustrující žena“. Je otázkou, do jaké míry skutečně tato KP4 měla na mysli, že jsou ženy bez domova „frustrující“, nebo naopak frustrované. Jak však vyplývalo z rozhovorů, v zásadě je možné užít oba pojmy. Oslovení sociální pracovníci se shodovali v tom, že je práce s ženami bez domova do jisté míry frustrující, což je dáno jak jejich emocionalitou, tak obtížnou spoluprací, ale též zvýšenou emocionalitou v jednání s klientkami, jejich schopností zneužívat svoji zranitelnost, což vede nezdědky k tendenci se sociálním pracovníkem manipulovat. Komunikační partnerka KP5 uvedla: „Vybaví se mi klientky v Naději, hodně práce, emoce, podpora, závislost“. Komunikační partnerka KP8 zdůrazňovala „důvěru a pocit bezpečí, které je třeba vytvořit“. Komunikační partnerka KP9 akcentovala „traumata ze selhání, větší stigmatizace ze stran společnosti v důsledku upadnutí do závislosti, práce s větší emoční labilitou v porovnání s muži...“.

Jak je tedy zřejmé, jedná se o poměrně širokou oblast, kterou musí sociální pracovníci v rámci svého odborného působení zohledňovat. Mnohdy je nutné primárně se zabývat právě tuto rovinou, aby bylo možné se s klientkami následně zaměřit na stanovení konkrétních cílů. Emoce ženy užívají do jisté míry vědomě, jako svůj nástroj manipulace se sociálními pracovníky. Někdy však propadají negativním emocím, neboť je pro ně situace velmi zátěžová a pro mnohé je těžké hovořit o citlivých tématech, jako je ztráta dětí nebo skutečnost, že žijí na ulici. Tuto zkušenost komunikační partneři s muži většinou nemají.

Jak však vhodně podotkla KP9: „S muži je jiná spolupráce na základě jiného emočního prožívání – větší fyzické, ale i psychické odolnosti, ačkoli to však neznamena, že jsou muži necitliví a taková sociální situace se jich příliš nedotýká. V kontextu bydlení pro ženy/muže si myslím, že muži řeší zcela jiné konflikty mezi klienty a potažmo je uplatňován i jiný způsob jejich řešení. Ženy v ryze ženském kolektivu i z oblasti personálu často řeší situace protkané intriky a podobně“. Podobné názory uváděla také KP8, která zdůrazňovala pocity bezpečí, důvěry a empatie, ale též je dle této komunikační partnerky nutné „pracovat více s pragmatičností a přístupem ‚ted‘ a ‚tady‘, ženy mají častěji zaseté vzorce chování vlivem minulosti (ubližení ze stran rodiny,

partnera, dětí, vlastní pochybení), a než se někam posuneme, je třeba ženě znovu vybudovat ztracenou sebedůvěru – samozřejmě toto platí i u některých mužů, jen v menším měřítku“.

Je vhodné doplnit, že tyto dvě komunikační partnerky společně s komunikační partnerkou KP7 do jisté míry nahlížely na ženy bez domova částečně odlišným způsobem oproti ostatním KP, což může být dáno i jejich nižším věkem. Výrazněji akcentovaly právě genderové hledisko a uvědomovaly si, v čem je situace žen oproti mužům na ulici těžší. Ostatní komunikační partneři se více zaměřovali na konkrétní problémy. Tyto tři komunikační partnerky se však více zabývaly genderem, a to jak z hlediska příčin, tak i následného řešení bezdomovectví žen.

Ostatní komunikační partneři toto téma též reflektovali, avšak tradičnějším způsobem, tedy jako výčet odborníkům známých specifík ženského bezdomovectví, což je příklad KP1: *„Ženy jsou více citlivé, někdy více uzavřené – mnohem hůře snášejí extrémní formu sociálního vyloučení (bezdomovství), hůře snášejí své vlastní selhání, rozpad rodiny, neschopnost postarat se o své děti; ve větší míře jsou zastoupeny psychické (neurologické) problémy, často doprovázené zneužíváním návykových či psychotropních látek, alkoholu (duální poruchy); některé zažily fyzické či sexuální násilí... ,na ulici‘ jsou daleko více ohroženou skupinou nežli muži...“*

Podle KP2 však mezi muži a ženami na ulici žádné výraznější rozdíly neexistují. Tento komunikační partner se na genderové hledisko díval spíše co se týče cílů spolupráce, které jsou shodné, tedy nalézt bydlení, zaměstnání, vrátit se zpět do běžného života.

Z dalších konkrétních témat rozdílů mezi muži ženami byla uváděna fixace žen na muže, což je pro sociální práci s touto cílovou skupinou problematické. Snáze se daří změnit svoji situaci ženám, které na ulici partnera nemají. Partner je často „táhne“ dolů, ženy jsou jím zneužívány k prostituci apod., spíše se tedy propadají, než že by se posilovala jejich motivace a dovednosti změnit svoji situaci: *„Rizikovým faktorem může být důvěra v partnera, s kterým je žena na ulici. Pokud je žena sama, je větší pravděpodobnost, že se z té ulice dostane. Najde si lépe práci, případně bydlení. Většinou ženy pak sází samy na sebe, nemají za někoho dalšího zodpovědnost. V momentě, kdy je mezi klienty pár, hrozí degradace ženy na to, aby si navykla na život s partnerem na ulici. Kolikrát jsou muži v tom páru silnějšího postavení a ženy jsou pak*

i různě využívány pro sexuální služby, kriminální činnost atd. Ale zase se budu opakovat, jsou zde i výjimky, které se dokáží z té ulice dostat i s partnerem. Zde také záleží, jak dlouho spolu partneři jsou a jak dlouho přebývají na ulici“ (KP2). Vztahy žen na ulici jsou podle KP3 pro ženy destruktivní. KP4 zdůrazňovala silnou ovlivnitelnost, ve smyslu nechat se zmanipulovat ze strany mužů. To může být dáno jejich potřebou vyšší závislosti, přimknutí k druhé osobě, nebýt sama, když už žena ztratila rodinu, děti. Komunikační partnerka KP5 uváděla větší emotivitu žen, pocity studu za jejich situaci, závislost na partnerovi, rodině, s čímž se pak pojí i domácí násilí.

Co se týče **práce s potřebami žen bez domova**, pozornost je pochopitelně ze strany oslovených sociálních pracovníků věnována základním potřebám, jako je strava, hygiena, bydlení nebo zaměstnání jako zdroj příjmů. Ovšem důležité jsou i potřeby vyšší, jako je začlenění do společnosti, přijetí, úcta a respekt. Komunikační partneři často vyzdvihovali právě přijetí a respekt, což souvisí s tím, co ženy prožily. Přišly často o děti, ze strany veřejnosti je na ně nahlíženo hůře oproti mužům. Komunikační partner KP2 v souvislosti s tím uvedl: *„Řekl bych, že možná více empatie. Více pochopení pro tu jejich situaci, kdy se žena dostane na ulici. Ženy bez domova potřebují také větší podporu a větší ujištění, že jejich situace se dá zvládnout. Také by se dalo říct, že potřebují uklidnění. Většinou jsou ženy bez domova rozladěny, jsou nervózní a některé věci by nejradši chtěly hned, což samozřejmě nejde. A proto je potřeba s nimi pracovat kolikrát pomaleji a více vysvětlovat situaci, ale zase, záleží na dané ženě. Některé ženy naopak už ví, co mají udělat a jak to udělat, a proto je ta práce lehčí. Ale u některých žen, které si složitěji a dlouze zvykají na fakt, že jsou bez domova a že je to opravdu skutečné, je potřeba více času a cítění“*. Byť tedy nelze tuto rovinu spolupráce generalizovat, všichni komunikační partneři ji zmiňovali jako významnou.

Jak zdůrazňovala komunikační partnerka KP4, ženy na ulici potřebují mít možnost někomu se svěřit, dodat naději, že jejich situace má řešení, že lze *„dát si život dohromady, že je pro ně nějaká nová cesta, šance, jak se dostat z ulice“*. Z rozhovorů bylo patrné, že tuto rovinu nelze opomíjet a často je nutné ji upřednostnit, a to zejména z důvodu získání důvěry klientky. Jedná se tedy velmi často o nezbytnou podmínku dobře nastavené spolupráce.

Další komunikační partnerky (KP8 a KP9) podobně zmiňovaly podporu, ujištění, neodsuzování, kdy mnohdy postačí i malé ujištění, že situace, do které se dostaly, není důvodem ke studu a uzavírání se před společností obecně. Podle KP8 je důležité *„nesoudit za jejich životní chybné kroky, prostor pro komunikaci a časté diskuse v rámci řešení sociální situace“*.

S tím tedy souvisí i **práce s prožíváním žen bez domova**, což je další z podkategorií, která byla vytvořena v rámci kategorie č. 1. Jak již bylo uváděno, i když jsou klienty oslovených sociálních pracovníků často značně emocionální (aniž to bylo vysloveno, až hysterické, i když komunikační partnerka KP8 naopak poukazovala na to, že se jedná o genderový stereotyp, který by si měl každý sociální pracovník působící u této cílové skupiny uvědomit, dostatečně reflektovat a nevycházet z něj), jejich prožívání je poměrně silné, na rozdíl od mužů. O své situaci více přemýšlí, ovšem často se vrací do minulosti, což jim může bránit konstruktivně se ke své situaci postavit. Toto zjištění je reflektováno v doporučení pro praxi.

Poslední podkategorie byla nazvána **Stanovení hranic ze strany pracovníka**. Jedná se o jeden z nejvýznamnějších prvků práce s ženami bez domova. Tímto tématem se komunikační partneři zabývali často a intenzivně a bylo patrné, že se jedná o aspekt práce s danou cílovou skupinou, který je pro ně poměrně problematický.

Stanovení hranic je vždy nutnou součástí práce každého sociálního pracovníka s každým klientem, každou cílovou skupinou. V případě žen bez domova se však dle komunikačních partnerů jedná o velmi důležitou rovinu, a to s ohledem na již uváděnou emocionalitu žen bez domova, jejich nízké sebevědomí a s tím vším spojenou určitou dovednost manipulovat s pomáhajícím pracovníkem, kterou mají některé ženy bez domova velmi dobře rozvinutou. Za pozornost ovšem stojí, že i když takřka všichni komunikační partneři téma stanovení hranic uváděli, někteří i přesto zmiňovali, že je vhodné pomáhat ženám bez domova o něco více, i nad rámec běžné pracovní doby apod., resp. tento přístup byl u některých komunikačních partnerů zmiňován.

K tématu hranic uvedl KP1 následující: *„Udržet si hranice. Na jedné straně být vnímavý, otevřený, vstřícný, vytvářet pocit bezpečí a důvěry; na straně druhé opakovaně upozorňovat, že rozhovor, vztah, spolupráce je založena čistě na bázi sociální pracovník a klientka“*. Podle KP4 by si měl sociální pracovník vždy tyto hranice hlídat, neboť se jedná o ochranu jeho osoby: *„Ochrana sebe sama, mít dobře nastavené hranice,*

nenechat se vmanipulovat do jejich často smyšlených příběhů, nenechat se citově vydírat. Nebrat si neúspěch klientky osobně. Dávat praktické rady a nabízet reálnou formu pomoci, neslibovat nemožné. Ukázat na důsledky jejich rozhodnutí a nechat je se rozhodnout, nepřebírat za ně zodpovědnost. Podporovat, pomáhat, ale nedělat vše za ně. Motivovat je ke změně. Doporučit i jinou organizaci“. Je zřejmé, že se zkušeností si sociální pracovníci více uvědomují, jakým způsobem mají s klientkami jednat. Jak uváděla KP8, to, že si sociální pracovník stanovuje hranice, ještě neznamená, že nemá o klientku zájem. Hranice může podle KP9 překračovat (či o to usilovat) jak klientka, tak i sociální pracovník. Obojí je ovšem špatně. Tato komunikační partnerka měla k tématu hranic zajímavý postřeh: „*Možná také na hranice empatie – myslím, že je poměrně tenká hranice mezi empatií, soucitem a posilováním role oběti. Narážím na to, že empatie a soucit jsou důležité aspekty spolupráce, ale klientka by měla získat především motivaci pro opětovné postavení na vlastní nohy, přičemž sílu musí hledat především ve vlastních zdrojích, až poté mohou fungovat a nasedat zdroje vnější – pomoc ze strany sociálních služeb a jiných institucí. Zároveň si ale myslím, že tato rizika jsou přítomna bez ohledu na pohlaví“.*

6.2 VO2: Problematické aspekty sociální práce s ženami bez domova v MB

Jak bylo uváděno v teoretické části práce, mladoboleslavský region je v rámci zkoumané problematiky specifický v tom, že se v něm nachází mnoho cizinců, přičemž někteří z nich končí na ulici, zejména pokud byli agenturními pracovníky a firma je propustila. Druhá kategorie byla nazvána Specifické problémy sociální práce s ženami bez domova mladoboleslavského regionu a obsahuje podkategorie Rychlý pád žen na ulici zaměstnaných ve ŠKODA AUTO, a. s., Neznalost českého jazyka některých žen bez domova, Negativní postoj veřejnosti vůči bezdomovectví a Nedostatek organizací pomáhajících ženám bez domova.

Tabulka 4: Kategorie č. 2 (Specifika regionu)

Problémy sociální práce s ženami bez domova mladoboleslavského regionu
Rychlý pád na ulici žen zaměstnaných ve ŠKODA AUTO, a. s.
Neznalost českého jazyka některých žen bez domova
Negativní postoj veřejnosti vůči bezdomovectví
Nedostatek organizací pomáhajících ženám bez domova

Zdroj: Autorka práce

Negativní postoj veřejnosti vůči bezdomovectví není pochopitelně specifikem pouze tohoto regionu. Ovšem tím, že v regionu působí firma ŠKODA AUTO, a. s., která do jisté míry „generuje“ nové osoby bez domova v Mladé Boleslavi a okolí. Patrný je tak značně **negativní postoj veřejnosti vůči bezdomovectví**, a to především proto, že se často jedná o cizince. Tuto situaci velmi výstižně a bez příkras popsala komunikační partnerka KP9 následovně: *„Škodovka láká lidi na práci, ale v případě propuštění je ponechává městu napospas... Lidé ve městě bezdomovce nechtějí, vnímají tento jev velice negativně. Město se snaží pomoci, má k dispozici městský Ošatník, různé projekty cesta z ulice, terénní mobilní tým. Jsou i další neziskové organizace, které lidem bez domova pomáhají, ale každá z nich si profiluje svoji klientelu, tzv. klienti využívají dublovaných služeb“.*

Komunikační partner KP2 zmiňoval, že je mladoboleslavský region průmyslový, ovšem v průmyslu se ženy obtížně uplatní. Situace na místním trhu práce je tak pro ženy bez domova složitější, než je tomu v případě mužů. Častý je **rychlý pád na ulici žen zaměstnaných ve ŠKODA AUTO, a. s.**

I když komunikační partneři zmiňovali, že mezi klientkami příliš cizinek nemají, s touto situací se setkávají a často se jedná o stejný scénář, kdy do města přijde pár (muž s ženou), přičemž žena práci nemá. Když muž o práci přijde, skončí na ulici oba. V některých případech se pár rozejde, na ulici končí žena, která ale nenajde pracovní uplatnění. Jestliže se jedná o cizinku (komunikační partneři uváděli, že se setkávají zejména se Slovenkami, Polkami a Ukrajinkami), často se nevrací do své rodné země, zůstává v regionu, a to na ulici. Některé ženy se ani nemají kam vrátit. Absence vztahových vazeb v domovině (KP4: *„rodiče zemřeli, dospělé děti, které s nimi nekomunikují“*) také byla často příčinou odchodu z vlasti.

Pokud se do ní nechtějí nebo nemohou vrátit, snaží se některé z nich získat azyl, nebo spíše se provdat, aby mohly v České republice zůstat. Nicméně pokud se snaží svoji situaci změnit ze stavu, kdy jsou na ulici, většinou selhávají.

Ze strany komunikačních partnerů zaznívalo, že se u žen bez domova objevuje mnoho různých sociálně patologických jevů. Často jsou závislé na návykových látkách, jsou oběťmi zneužívání mužů, mohou vykazovat prostituci, aby se užívaly. Z této pozice se pak obtížně vrací do běžného života, což je dáno i tím, že čelí ještě větší stigmatizaci a přestávají věřit, že svoji situaci změní. Lituji se, zabývají se ztrátou dětí, blízkých vztahů, o to více pak vykazují chování, které je ještě více poutá k životu na ulici.

Některé cizinky navíc otěhotní. V tomto ohledu je pak situace též svízelná, neboť to, na čem se všichni komunikační partneři shodovali, je nedostatek organizací, které by se specializovaly na pomoc ženám bez domova. Pokud žena nemá děti, může využít noclehárnu v Naději. Ovšem pokud děti má a v další organizaci R-mosty není volná kapacita, což většinou není, musí se matka a dítě (dětí) oddělit, což je pochopitelně traumatizující. Sociální pracovník musí situaci řešit s pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí, žena může získat určité ubytování, nikoliv však s dětmi. Jak popisovala komunikační partnerka KP9: *„Azylový dům pro matky s dětmi R-mosty je pouze jeden, neustále plná kapacita. Chybí lůžka pro ženy v krizi“*.

Také komunikační partnerka KP7 uváděla, že situace žen cizinek bez domova je velmi svízelná. Do regionu přichází s mužem, přičemž též pracuje nebo se stará o děti. Pokud muž ztratí práci nebo ji ztratí oba, často nejsou schopni zaplatit nájem na ubytovně. Končí tak na ulici, ženě jsou děti odebrány. Některé ženy raději region opouštějí a cestují napříč republikou.

V případě cizinek navíc chybí tlumočnické služby, problematická je tak **neznalost českého jazyka některých žen bez domova**. Pomocí může být CPIC (Centrum na podporu integrace cizinců), nicméně pokud žena nemá doklady nebo nemá status azylantky či vyřízený trvalý nebo dlouhodobý pobyt, nemůže službu využít. Přímo v Naději pak nejsou pracovníci, kteří by mohli tlumočit ženám bez domova ze zahraničí.

Ani v Naději tedy nejsou služby příliš specializované pro ženy, což se netýká pouze připravenosti na komunikaci s ženami z ciziny: „*Do Naděje spíše přijdou muži, pro ženy to zde není moc komfortní, jsou zde s ostatními muži, což vnímám jako velký problém. Pro ženy je vyčleněn pouze jeden pokoj, to je čtyři lůžka, což je velmi málo. Na NDC (nízkoprahové denní centrum, pozn. autorky práce) jich přichází podstatně více*“ (KP9).

Nedostatek organizací pomáhajících ženám bez domova jsou další nedostatky, které by dle komunikačních partnerů měly být změněny. Kromě většího množství pobytových služeb pro ženy bez domova, ale též např. nízkoprahových, jako je noclehárna či denní centrum, byla uváděna potřeba většího množství doprovázejících služeb či služeb zajišťujících terénní práci. Dále komunikační partneři zmiňovali potřebu změnit způsob poskytování finanční pomoci, neboť na ni mnohé ženy nedosáhnou. Velmi důležité je posílit spolupráci s OSPOD. I když se pracovníci OSPOD musí řídit platnou legislativou, mohou možná udělat více, tedy více se zaměřit na prevenci, hledat možnosti řešení, spolupracovat s Nadějí a jinými organizacemi a institucemi v regionu. Nedostatečně jsou také zastoupeny služby psychologické, psychiatrické, adiktologické, které by byly určeny pouze ženám bez domova, což platí i pro lékaře, konkrétně praktické lékaře a gynekology. Podle komunikační partnerky KP3 je zapotřebí, aby byly pro tyto ženy dostupné ordinace daných lékařů, tj. např. nasmlouvat lékaře, kteří budou přijímat tyto klientky. Podobně ani v oblasti sociálních služeb není pro tuto cílovou skupinu optimální síť pomoci. Na straně státu je zapotřebí podpořit sociální bydlení.

Pokud chtějí komunikační partneři svým klientkám pomáhat, musí čelit situaci, kterou komunikační partner KP1 popsal následovně: „*Nemožnost a svázané ruce sociálních pracovníků při hledání práce, bydlení pro ženy*“. Ženy v regionu obtížně najdou práci, pokud navíc mají děti nebo jsou cizinkami, situace je ještě více ztížena. Bydlení pro ženy bez domova v zásadě v regionu neexistuje, neboť nabídka volných míst je prakticky nulová. Chybějí také navazující služby, které jsou dle KP5 přímo „*neexistující*“, což zmiňovala i KP6. Za pozornost v tomto ohledu stojí také výrok komunikační partnerky KP8: „*Špatná návaznost mezi službami – nedostatečná edukovanost o službách v rámci SP – pokud se SP sám nevzdělává, nezná pomáhající organizace a jejich nabídku*“.

Nutno podotknout, že by se nemělo jednat pouze o znalost služeb, ale i obeznámenost s tím, co tyto ženy potřebují, s jakými problémy se potýkají. Pokud pracovník v organizaci, která se primárně nezabývá touto cílovou skupinou, netuší, s jakými potížemi se daná žena potýká, nedokáže s ní vhodně komunikovat, nemůže ani zjistit, jakou pomoc je vhodné nabídnout. To také zdůrazňovala komunikační partnerka KP4, která zmiňovala, že je obecně zapotřebí „*více speciálních kurzů zaměřených na práci se ženami*“, přičemž tyto kurzy by měli absolvovat nejen pracovníci nepůsobící pouze s ženami bez domova, ale i ti, pro které jsou ženy bez domova cílovou skupinou.

V souvislosti s tím lze doplnit, jaké problémy žen bez domova komunikační partneři uváděli, tedy mimo ty, které již byly popsány. Komunikační partner KP1 zmiňoval, že tyto klientky mají často zkušenost s domácím násilím, závislostmi. Nezřídka mívají psychiatrické diagnózy či zhoršený zdravotní stav, tedy potřebují lékařskou péči. Mají také dluhy, jsou finančně nezávislé. Jak upozorňovala komunikační partnerka KP5, velmi často mají také nízké vzdělání, což v kombinaci s dalšími limity vede k tomu, že jsou pak na svých partnerech nebo obecně nejen citově, ale také finančně závislé. Práce s těmito ženami se často opakuje. Službu využijí krátkodobě, rychle odcházejí, nevyužijí další pomoc. Opakovaně se tak vracejí, ovšem je velmi těžké získat je k dlouhodobé, systematické spolupráci, která jim umožní vrátit se zpět do společnosti. Jestliže jsou závislé na návykových látkách, nedaří se dovést je k abstinenci. Komunikační partnerka KP7 doplňovala, že existence mnoha různých problémů vede k tomu, že se tyto problémy slučují, řetězí a vzniká tak spirála, z níž nelze vystoupit. Ženy bez domova se snaží získat finance prostitucí, ovšem to je uvrhává do dalších problémů (konzumace drog, pohlavní nemoci, zneužívání), jejich situace se tak zhoršuje. Téma závislosti je podle KP8 navíc specifické v tom, že se týká osobnosti ženy: „*ženy bývají často závislé i na svých partnerech a po ukončení vztahu nevědí, jak dál. Často potom situaci řeší alkoholem. U žen bez domova je alkohol největší příčinou ztráty domova*“. Komunikační partner KP7 poukazyval na provázanost problémů u žen bez domova, na které tak nelze nahlížet odděleně, je nutné nabízet širokospektrální pomoc. Zapotřebí je zaměřit se i na psychologickou pomoc. Jak zmiňovala KP3, pomoc psychologa by měla být častá a pravidelná, alespoň jednou týdně, navíc s dostatkem času na klienty.

Zmiňováno bylo také již uváděné tlumočení: „Zajistit tlumočnický pro tyto ženy, nikdo nebude tlumočit zadarmo. Organizace Naděje na to nemá finanční prostředky. Nemožnost Naděje zajistit překlady domácích řádů, nutnost jiných organizací, které se o tyto ženy postarají. Pomohou jim s ubytováním, jídlem, prací, legálností pobytu. Naděje v MB může pomoci ženám, se kterými se dorozumí (Slovenky, Ukrajinky případně Polky)“ (KP4). Nicméně k překladům a tlumočení lze uvést, že situace do jisté míry závisí na ochotě sociálních pracovníků učinit pro tyto klientky něco navíc. V současné době jsou na internetu zdarma dostupné různé překladače, prostřednictvím nichž lze potřebné dokumenty převést do všech jazyků, byť by se tedy nemuselo jednat o ideální překlad. Totéž platí i pro osobní komunikaci, při které lze využít různé aplikace, jež přeloží do jiného jazyka to, co je sděleno, nahráno. Tento prvek je popsán v kapitole osmé, v rámci doporučení pro praxi.

Nicméně i když je situace v mladoboleslavském regionu pro ženy bez domova, zejména pak pro ženy bez domova z ciziny, velmi obtížná a pomoc se jim tak často nedostane, z rozhovorů bylo patrné, že se přesto daří některým ženám pomoci, či dochází alespoň k tomu, že lze některé aspekty sociální práce s těmito ženami označit za příklad dobré praxe, o čemž je více pojednáno dále v textu, v souvislosti s poslední vytvořenou kategorií.

6.3 VO3: Osvědčené postupy při práci s ženami bez domova

Poslední kategorie byla nazvána Dobrá praxe s ženami bez domova a její obsah je uveden v tabulce 5.

Tabulka 5: Kategorie č. 3 (Dobrá praxe)

Dobrá praxe s ženami bez domova
Komunitní práce s ženami bez domova
Zaměření se na téma rodinných vztahů
Individuální přístup k ženám bez domova
Podpora vlastní motivace žen bez domova ke změně

Zdroj: Autorka práce

Jak je z tabulky 5 patrné, do kategorie Specifika ženského bezdomovectví spadají také čtyři podkategorie, a to Komunitní práce s ženami bez domova, Zaměření na téma rodinných vztahů, Individuální přístup k ženám bez domova a Podpora vlastní motivace žen bez domova ke změně.

Popis této kategorie lze začít od podkategorie **Individuální přístup k ženám bez domova**, konkrétně výrokem komunikačního partnera KP2: „*Vždy totiž záleží spíše na samotné klientce, ženě. Pokud mají organizace prostředky a nabídnout ženě pomoc a ona toho využije, není pak problém dané osobě pomoci. Pokud však bude odmítat pomoc, tak s tím jako organizace ani jednotlivec nic neudělá*“.

Pokud odborníci pracují s touto cílovou skupinou, je podle KP3 zapotřebí znát její specifika, s čímž souvisí i proškolení v krizové intervenci. Individuální přístup přímo zdůrazňovala komunikační partnerka KP9: „*Myslím, že při jakémkoliv ‚přešlapu‘ klientek ve službách, respektive porušení pravidel, je potřeba před udělením jakékoliv sankce zvážit, co klientku k takovému jednání vedlo, a zvážit, zda udělení sankce, což je často jediným krokem ze strany personálu, klientce pomůže nebo ji motivuje ke změně její situace*“.

Na popisu tohoto případu je opět nastíněna složitost odborné práce s ženami bez domova. Pokud by sociální pracovník postupoval při práci s ženou bez domova striktně, nebyla by taková spolupráce patrně úspěšná. To ovšem podle komunikačních partnerek neznamená, že není zapotřebí dodržovat hranice nebo respektovat jiné zásady práce s ženami bez domova.

Zároveň je však nutné, aby se pracovník příliš nezaštiťoval tím, co se od něj v jeho pozici očekává. Zcela jistě je nutné věnovat se tomu, co by měl dotyčný ve své práci dělat, tedy k čemu má schopnosti, kompetence apod. Nicméně klient není případ. Kromě toho může být každý pracovník zatížen svými zkušenostmi nebo stereotypy, které jsou pak v silném kontrastu s tím, co by měl pracovník dělat: „*OSPOD by měl například jednat opravdu individuálně a nevolit přístup ‚škatulkování‘, jako například u žen Romek*“ (KP8).

Jak zdůrazňovala komunikační partnerka KP9, je zapotřebí, aby se primárně sledoval zájem klientky. A to nejen ze strany jedné organizace, ale i ze strany ostatních institucí. Pokud je do pomoci ženě bez domova zapojena další organizace a instituce, nemělo by mezi nimi docházet k rivalitě nebo ke snaze ukázat druhé straně, že je horší.

Přístup k ženám bez domova by měl být dle komunikačních partnerů proaktivní. Zároveň však nelze jednat za klientku ve smyslu činění určitých kroků, namísto toho, aby byla klientka sama aktivní.

To již souvisí s další podkategorií, kterou je **Podpora vlastní motivace ke změně**. Velmi výstižně toto téma přiblížila KP8, a to v kontextu emocionality žen bez domova, hraničící s tendencí k manipulování: *„Často jsou příběhy vyčerpávající, velmi emotivní a sociální pracovník může podlehnout příběhu více než pomoci. Situaci může řešit více sociální pracovník než samotná klientka. Dále důraz v cílech, jelikož nemotivované ženy mají často tendence cíle neplnit, jelikož si dopředu myslí, že ho nezvládnou, jelikož na to ,nemají‘.*

Ženy bez domova je tak zapotřebí soustavně motivovat ke změně, k čemuž vede nejlépe cesta přes identifikaci jejich potřeb a možností ke změně. Pokud není klientka motivovaná, je primárně zapotřebí zaměřit se právě na její míru motivace, nikoliv začít hned pomáhat. Podle komunikačního partnera KP2 je důležitá *„empatie, povzbuzení. Pokud člověk chce se z ulice dostat, dá se to. A u žen je opravdu důležité, hlavně ze začátku spolupráce, projevit empatii, ale zároveň si dát pozor na lítost. To poté může danou odradit. Osvědčilo se mi být empatický, klidný a dát ženě bez domova pocit, že je tady někdo pro ni, že ji někdo chce opravdu pomoci. Samozřejmě se však musí samotná žena snažit s tou situací něco dělat“*. Obdobně se vyjádřila i komunikační partnerka KP9, dle které je možné pomáhat pouze tehdy, když klientka pomoc chce. Nemá smysl ji do jednotlivých cílů nebo celé spolupráce nutit a přesvědčovat. Pokud klientka nemá vlastní, vnitřní motivaci a nastavení svou situaci změnit, nemá smysl ji nikam silou tlačit. To ovšem neplatí pro situace, kdy klientka určitou míru vnitřní motivace má, jen potřebuje různými způsoby podpořit, aby se do praktických kroků pustila – důvodem může být obecný strach nebo nějaké specifické obavy, nedostatečná sebedůvěra, nedostatek informací apod.

Opět se tedy jedná o balancování mezi tím, jakou pomoc poskytnout, jak klientku podpořit, jak skutečně pomoci, neboť pomáhání bez motivace klientky může být i kontraproduktivní a může tak posilovat její přesvědčení, že by mělo intervenovat zejména okolí a odborníci. Zároveň podle KP4 vede tento přístup také k tomu, že se chrání sám odborník. Podle KP8 a KP9 je vhodné vnímat vlastní emoce, které často mnohé napoví o tom, zda jde odborník správným směrem a vhodně pomáhá: *„Myslím,*

že netřeba sahat nikam do metodik, ale základně spoléhat sám na sebe a své vlastní hodnoty. Samozřejmě je se řídit metodikou organizace, a to ve smyslu zdravých hranic, ale základ sociálního pracovníka jsou vlastní empatie a zájem o cílovou skupinu, se kterou se rozhodne pracovat“ (KP8). Komunikační partnerka KP9 k tomuto uváděla: „V otázce nastavení hranic se domnívám, že se často lze spolehnout na vlastní pocity – pokud mi je komunikace ze strany klientky nepříjemná nebo po mně žádá pomoc, která je za hranice, autenticky tyto pocity do spolupráce přináším a vysvětluji, že mi to je nepříjemné a proč. Následně hranice nastavuji dle mých potřeb a zároveň v souladu s rozsahem poskytované služby“. V tomto případě byl reflektován princip přenosu a protipřenosu, o nichž je více pojednáno v diskusi.

Komunikační partneři se shodovali v tom, že je práce s touto cílovou skupinou náročná. Je nutné snažit se skutečně porozumět situaci klientky a jejím možnostem ke změně, což vyžaduje i poměrně náročnou a systematickou práci, v níž se také objevuje mnoho emocí. Podle KP2 se mnohdy mění chování klientky. Tento komunikační partner upozorňoval na případné citové vydírání, s čímž se obtížně pracuje: *„Ženy bez domova jsou kolikrát ženy dvou tváří. Ze začátku, když jim ‚jdete na ruku‘, tak vás dokážou vychválit do nebes, ale v momentě, kdy jednou něco odmítnete dát, dávají vám to dost jasně najevo. Ale samozřejmě takoví jsou i muži, ale ženy jsou v tomto více explicitní. Občas je nutné také korigovat emoce u žen, protože když je něco rozčílí, dokážou ten vztek vztáhnout na vás“.* Profesionální odstup je tak dle komunikačního partnera KP2 nutností, stejně jako oddělování práce a soukromého života. Odborník se musí primárně postarat o své pohodlí, psychickou pohodu, teprve poté pomáhat. Komunikační partnerka KP6 v souvislosti s tím doporučovala pracovat i s jinou cílovou skupinou.

Zcela jistě je vhodné, pokud je k dispozici supervize nebo intervize. Toto téma zmiňovala komunikační partnerka KP7, která této formy pomoci využívá vždy, když je to možné. Nutností je pak získání pohledu druhé osoby v případě, kdy se jedná o případy těžké, v nichž se odborník do jisté míry ztrácí.

V praxi dle komunikačních partnerů velmi pomáhá především **komunitní práce s ženami bez domova**, což dle KP1 obnáší např. sdílení společného prostoru a času v rámci daných aktivit, tj. např. společné vaření pro ženy, nabídka filmového klubu, diskuse, společná návštěva různých akcí, a **dále zaměření se na téma rodinných**

vztahů, rodiny, kdy by mělo být snahou obnovit narušené vztahy s rodiči, dětmi, příbuznými, což bylo obsahem dalších dvou podkategorií. Komunitní práce je cestou, jak aktivizovat ženy bez domova, posílit jejich motivaci. Ženy se navíc mohou zabývat tím, co v životě běžně dělaly (vaření, péče o druhé), ale co již dělat nemohou. To může posilovat jejich přání znovu se vrátit k dřívějšímu životu. Zároveň znovu rozvíjejí dřívější dovednosti. Tím, že se ocitají ve společnosti jiných žen, mohou bezpečně sdílet své zkušenosti, zpracovat si některá témata, a to svépomocí.

Ženy bez domova potřebují podle KP5 „*stabilitu a zázemí*“. To do jisté míry mohou najít v různých sociálních službách, kde jim je dán prostor takto se realizovat. Odpadá vedení odborníkem, tedy i nutnost zabývat se tématy, která jsou pro ně bolestná. Snáze pak lze i obnovit zpřetrhané sociální vazby, což akcentoval např. komunitní partner KP1.

Komunikační partnerka KP8 zdůrazňovala potřebu terapeutické práce s ženami bez domova. Uváděla však také, že je k tomu zapotřebí, aby se terapeuti „*nebáli*“ pracovat s těmito ženami. Určité stigma a odpor vůči ženám bez domova tedy nepanuje pouze u veřejnosti, ale též u některých pomáhajících pracovníků. V případě komunitní práce mohou být ženy bez domova samy sebou, stigmatu nečelí, přičemž i toto společné fungování s sebou nese terapeutické působení, o čemž je též pojednáno v diskusi.

Poslední kategorie byla nazvána Dobrá praxe s ženami bez domova. Odborná práce s ženami bez domova ve skutečnosti v realitě nedosahuje stavu dobré praxe. Z velké části závisí úspěch jak na motivaci žen bez domova, tak i na postoji odborníka. Ne každý pomáhající pracovník však má skutečně kladný postoj k této cílové skupině. Jen velmi málo žen bez domova dokáže spolupracovat tak, aby se jejich situace zlepšila. Přesto však byly identifikovány některé prvky, které patří k dobré praxi. Byly však zjištěny i nedostatky a přístupy k této cílové skupině, kterých by se měli pomáhající pracovníci vyvarovat. Tato zjištění jsou dále rozvinuta v diskusi, zejména ale v kapitole osmé, jež je zaměřená na doporučení pro praxi.

7 Diskuse

Naplnění cíle výzkumu, tj. identifikovat hlavní zásady sociální práce s ženami bez domova v mladoboleslavském regionu, bylo spojeno s naplněním tří výzkumných otázek. První výzkumnou otázkou bylo zjišťováno, jaká jsou specifika sociální práce s ženami bez domova.

Jak vyplynulo z realizovaného výzkumu, k hlavním specifikům lze přiřadit rozdíly mezi ženami a muži bez domova, dále práci s potřebami žen bez domova, práci s prožíváním žen bez domova a stanovení hranic ze strany pracovníka. Výzkumem bylo zjištěno, že ženy bez domova jsou traumatizovány tím, co zažily. Často byly zneužívány svými partnery, což je také přivedlo na ulici. Přišly o děti a blízké vztahy a to je pro ně nejvíce bolestné. Tato zjištění jsou v souladu s šetřením, které provedli Rountree, Hess a Lyke (2019) na vzorku 64 000 osob bez domova v USA, v němž bylo též zjištěno, že samy ženy bez domova spatřují jako hlavní příčinu svého bezdomovectví zneužívání nebo obecně prožité trauma.

Významným rozdílem oproti mužům je v případě žen bez domova závislost na mužích, a to citová i finanční. Ve výzkumu byla potvrzena zjištění Kundrátové (2016), že se žena dostává na ulici do stejné nebo obdobné závislosti na muži, jaká jí na ulici přivedla. Tato závislost však vede k tomu, že se ve své situaci ještě více propadá, což jí znemožňuje návrat k běžnému životu. Komunikační partneři, kteří se výzkumu zúčastnili, poukazovali na to, že ženy s touto závislostí neumí nakládat. Často jim pak řeší konzumaci alkoholu nebo jiných drog.

Za pozornost v tomto ohledu stojí zjištění z výzkumu, který provedli Cain et al. (2016) též s využitím designu zakotvené teorie, a to na vzorku 33 žen bez domova. Z tohoto šetření vyplynulo, že ženy bez domova často zažily v dětství fyzické nebo psychické týrání. Chyběla jim láska a péče matky a dalších osob, které se na jejich výchově podílely. To, že tyto ženy následně vykazovaly závislostní chování, ať již ve smyslu užívání návykových látek, nebo závislosti na partnerovi, přičítaly právě absenci blízkosti, která jim v dětství chyběla, stále jim chybí a je zajišťována buď závislostí na partnerovi, byť nevhodném, nebo se žena snaží nepříjemným emočním stavům uniknout pomocí konzumace návykových látek. Jedna žena žila v pěstounské péči, velká část dalších pak u prarodiče. Bezpečný kontakt s rodiči či vyrůstání s rodiči

bylo u těchto žen spíše výjimečné. Ženy referovaly o tom, že jim náhradní osoby nemohly zajistit lásku a empatii rodiče. Většina z těchto žen zažila domácí násilí. Nebyly uspokojeny jejich potřeby bezpečí a jistoty, nenačily se důvěřovat druhým. Se svými rodiči neměly často ani fyzické spojení, mnohdy o něj ale ani nestály, což byl případ jedné z žen, kterou otec sexuálně zneužíval. Jak autoři studie shrnují, v případě žen bez domova je nutné ze strany odborníků využívat trauma-informovaný přístup, což také uváděli mnozí komunikační partneři, byť neužili tento výraz. Zdůrazňovali, že je zapotřebí, aby se těmto ženám dostalo jak psychoterapeutické péče, tak i pochopení ze strany dalších odborníků, kteří by se při práci s těmito ženami primárně měli zaměřovat na to, co zažily, jaké jsou jejich potřeby, jak se cítí, jak emočně prožívají, jak mají zpracované události ze své minulosti. Bez tohoto individuálního přístupu a odkrytí životního příběhu klientky nelze dotyčnou získat ke spolupráci, což je základ toho, aby jí odborník mohl pomoci.

Jak uvádějí Profeldová et al. (2022), trauma-informovaný nebo trauma-citlivý přístup je u žen bez domova nutností. Prožité trauma vysvětluje mnohé, tedy např. příklon žen na ulici k mužům, přestože jim muži opět ubližují, dále např. užívání návykových látek, ale též chování žen bez domova při práci s odborníky, kdy se ženy nedostavují na smluvené schůzky, nejsou schopny uvědomit si plně svoji situaci, řešit ji, nenaplnují požadavky, které jsou na ně kladeny ze strany odborníků na úřadech, v sociálních službách nebo v neziskových organizacích.

Proto je podle komunikačních partnerů důležité, aby bylo s těmito klienty pracováno individuálně. Navíc byla silně zdůrazňována potřeba zajistit služby pouze pro ženy. V praxi, konkrétně tedy v mladoboleslavském regionu, chybí služby, které by byly vytvořeny pouze pro ženy. Ženy, jež byly v minulosti znásilněné, nucené k prostituci, týrané od mužů, přičemž tomuto chování mnohdy i dále čelí na ulici, se tak při potřebě osprchovat se, odpočinout si např. v denním centru, dostávají do kontaktu s muži, což u nich evokuje prožité trauma. Jak uvádějí Klepáčková, Krejčí a Černá (2022), zohlednění trauma-informovaného přístupu nebo designu se týká právě služeb pouze pro ženy. Tento aspekt je pak zastoupen zdánlivými maličkostmi, jako je umístění košíku se základními hygienickými potřebami, jako jsou kapesníčky, odličovací ubrousky nebo deodorant, na toalety. Tím je možné zvýšit u žen pocit bezpečí, důstojnosti, přijetí, soukromí, důvěry.

Dochází také ke zmocnění, což je klíčové pro spolupráci s klientkami. Jak komunikační partneři zdůrazňovali, u žen je oproti mužům důležité zaměřit se na úvodní fázi spolupráce, kdy trvá i velmi dlouho, než se podaří získat důvěru klientky. Ženy často využijí službu pouze na to nejnnutnější, následně odcházejí. To může být z velké části dáno právě tím, že se necítí v daném prostředí bezpečně nebo je pro ně obtížné začít pracovníkovi důvěřovat. Proto je podle komunikačních partnerů důležité zaměřit se u žen bez domova na jejich prožívání, potřeby, získat jejich důvěru. V opačném případě klientka nespolupracuje, což nemůže vést k požadovaným výsledkům.

Milaney et al. (2020) provedli v Kanadě studii na vzorku 300 osob bez domova, mezi nimiž byly ženy i muži. S těmito respondenty byly vedeny též polostrukturované rozhovory a bylo prokázáno, že se bezdomovectví žen oproti mužům liší právě v uváděných aspektech. U žen se ve větší míře vyskytují duševní potíže a nemoci, sebevražedné tendence, nezpracované trauma z dětství. Odborná pomoc poskytovaná ženám bez domova tedy musí tyto aspekty dostatečně zohledňovat, je nutné zaměřit se na pocit bezpečí u žen a dále na práci s jejich individuálními potřebami. Z výzkumu nebylo potvrzeno, že by ženy bez domova častěji užívaly návykové látky než muži, nicméně jak autoři zmiňují, je prokázáno, že se u žen bez domova častěji vyskytují psychické obtíže v důsledku prožitých traumatických událostí, kdy se jedná zejména o týrání a sexuální zneužívání v dětství. Proto je podle autorů také nezbytné, aby programy pomoci, včetně Housing First, více zohledňovaly genderové rozdíly. To také zdůrazňovali i komunikační partneři. Jednat by se mělo jak o dostupnost služeb (pobytových, nízkoprahových) pouze pro ženy, ale též o dostatečné zohlednění jejich psychických obtíží. Komunikační partneři uváděli, že je nutné posílit u žen také psychiatrickou pomoc.

V případě realizovaného výzkumu se komunikační partneři zabývali z velké části tím, že je nutné pracovat s prožíváním žen. Nemělo by se však jednat o přijetí stereotypu, že jsou ženy více emocionální, až hysterické. Ovšem ženy více prožívají svoji situaci, dokážou do jisté míry také užít emoce k tomu, aby manipulovaly s pracovníky, nicméně lze také uvažovat o tom, že ženy v kontaktu s pracovníkem spíše odehrávají svá prožitá traumata. Sociální pracovníci a další odborníci by pak měli rozumět tomu, že takto vyjádřené emoce prožívají sami u sebe, jako protipřenos. Jak

vysvětluje Titl (2005), klient má tendenci projikovat do odborníka (terapeuta) své vnitřní objekty. Odborník je pak kontejnuje, přijímá za své, ovšem nezbytné je, aby je dále neodehrával, ale aby je namísto klienta zpracoval a tento obsah mu pak přijatelným způsobem zprostředkoval. Klient je pak schopen uvědomit si své vnitřní pochody, konflikty, které pak nebude odehrávat vůči odborníkovi či jiným lidem, ale uvědomí si je, racionálně na ně dokáže reagovat.

U žen bez domova tak může docházet k tomu, že prožívají vůči odborníkům různé emoce. Do jisté míry tak spatřují v odborníkovi rodiče, neboť i odborník je autoritou. Následně na něj reagují nikoliv jako na danou osobu, ale jako by se jednalo o rodiče, který v jejich životě selhal. Situace může být ještě více ztížena, jedná-li se o muže, protože ženy na ulici většinou mají s muži špatnou, až traumatickou zkušenost. Lze doplnit, že právě muži, kteří se výzkumu zúčastnili, poukazovali na to, že ženy bez domova mají tendenci využívat své emoce při spolupráci s odborníkem. Snaží se jej získat na svoji stranu s tím, že to mají ženy těžší, aby s ním pak manipulovaly, opět pomocí emocí, lítosti apod. Nicméně všichni komunikační partneři, tedy i ženy, poukazovali na to, že je velmi důležité stanovit si a udržet hranice v daném vztahu, kdy je pak zapotřebí upozorňovat klientky na to, že se jedná o vztah existující v určitých podmínkách a fungující za jistých podmínek.

Pouze jedna z komunikačních partnerek popisovala téma protipřenosu, byť ne explicitně. Zmiňovala, že práce s vlastními emocemi je důležitým vodítkem pro to, jak s klientkou pracovat. Je podle ní důležité zabývat se svými emocemi, které se objeví v důsledku práce s ženou bez domova, neboť ty často poukazují na to, co klientka zažívá a potřebuje. Nicméně je pak nutná pomoc ze strany supervizora, aby odborník mohl nahlédnout na to, co se v daném vztahu s klientkou skutečně odehrává.

Druhá výzkumná otázka zněla: Jaké jsou problematické aspekty sociální práce s ženami bez domova v regionu MB? Zjištění získaná z rozhovoru s oslovenými sociálními pracovníky z mladoboleslavské pobočky charitativní organizace Naděje potvrzují poznatky uvedené v teoretické části práce. I když funguje projekt Cesta z ulice, nejedná se o koncepční řešení, které by pomohlo tamějším ženám bez domova.

Velmi problematická situace nastává, pokud je žena těhotná nebo má děti. V takovém případě je od dětí oddělena, což jí způsobuje další trauma. V regionu existuje pouze jediný azylový dům pro matky s dětmi, provozovaný společností

R-mosty, který je ovšem beznadějně plný. Bezdětné ženy (často ženy, jejichž děti v současnosti vychovávají jiní lidé nebo jsou umístěny v ústavní výchově) nemají možnost začít žít mimo ulici, absentují pobytové služby, přičemž k dispozici nejsou služby, které by pracovaly výlučně s ženami bez domova.

Kromě toho nejsou v dostatečném počtu navazující služby či služby zajišťující terénní práci. Kritizována byla pomoc ze strany pracovníků OSPOD, v regionu nejsou dostatečně zastoupeny služby psychologické, psychiatrické, adiktologické určené pouze ženám bez domova, což platí i pro lékaře, konkrétně praktické lékaře a gynekology. Nedostupné je sociální bydlení, odborníci, kteří ženám bez domova pomáhají, mnohdy nejsou dostatečně edukováni v problematice a pomoci ženám bez domova, jejich jednání tak v tomto ohledu není nebo nemusí být ani dostatečné, ani profesionálně správné.

Situace, kdy do regionu přijde mnoho pracovníků ze zahraničí, kteří pak často končí na ulici, což platí i pro ženy, byla komunikačními partnery potvrzena, ovšem nemají s těmito klientkami příliš zkušeností. Zmiňovali, že první bariérou je nemožnost domluvit se s cizinkami, neboť absentují i tlumočnické a překladatelské služby.

K tomuto lze uvést, že v letech 2016–2017 probíhala tvorba Plánu rozvoje sociální oblasti Statutárního města Mladá Boleslav, který vstoupil v platnost v roce 2018. V tomto dokumentu je uvedeno, že prevence a řešení bezdomovectví ve městě Mladá Boleslav jsou ve velmi nepříznivém stavu. Ve městě např. existuje pouze jedna noclehárna, s kapacitou pro 16 osob, přičemž se jedná nejen o osoby bez domova, ale také o osoby v krizi. Již v tomto dokumentu je uvedeno, že je zapotřebí zřídit pobytové služby pro těhotné ženy a dále ženy s dětmi, a to bez ohledu na etnickou příslušnost a místo bydliště. Dále je explicitně uvedeno, že je zapotřebí zajistit minimální lékařskou péči pro osoby bez domova, pro cizince bez domova nebo ohrožené ztrátou domova je nutné zajistit poradenství a pomoc při hledání zaměstnání. Kritizována je nedostatečná kapacita nízkoprahového denního centra, noclehárny, terénního programu, dostupného azylového bydlení (ovšem pro muže), neexistence městského kontaktního pracovníka pro osoby bez domova či nezajištění péče o osoby bez domova v zimních měsících. Řešení problematiky osob bez domova je v dokumentu označeno jako priorita dvě, ihned za financováním sociálních služeb. Je v něm stanoveno, že by měla být navýšena kapacita noclehárny o čtyři místa, tj. z 16 na 20. Podobně je třeba navýšit

kapacitu denního centra, a to z 40 alespoň na 60. Měl by být vystavěn azylový dům pro muže, vytvořena pozice městského kontaktního pracovníka pro osoby bez domova, kdy by takový pracovník pomáhal se zajištěním podmínek pro získání bydlení, zaměstnání, měl by poskytovat poradenství, pomoci se zprostředkováním lékařské péče, zajistit právníka, psychologa apod. Zřízeno by mělo být pracoviště zdravotní péče (Veškrnová, Reslová, & Horáček 2018). Pět let poté se ovšem nic nezměnilo. Naděje poskytuje stále jen 16 lůžek v noclehárně, z toho čtyři pro ženy, denní centrum má též beze změny kapacitu jen pro 40 osob (Naděje 2023b). V novém plánu města, který je koncipován pro roky 2022–2026, se objevují stejné cíle, a to i přesto, že je vyčísleno (pravděpodobně s určitým poddimenzováním), že ve městě žije přibližně 8 400 osob (resp. 2 345–8400 osob) ohrožených bytovou nouzí v celé škále typologie EHOS. Na magistrátu by měla vzniknout pracovní skupina, která se bude danou problematikou zabývat, v noclehárně Naděje by kromě navýšení kapacity měla být věnována vyšší pozornost práci s cizinci, v denním centru by se měl navýšit úvazek pro pracovníky, a to o 1–3 úvazky (ACoRD 2022). Kromě projektu Cesta domů byl pouze zaveden pilotní program Dobré bydlo, který se zaměřuje na rozvoj kompetencí pro získání a udržení si bydlení (Portál sociálních služeb Mladá Boleslav 2019).

Situace v regionu se tedy nemění, přestože je stále více alarmující, a to s ohledem na zvýšený počet osob bez domova ve městě, v návaznosti na změny v automobilovém průmyslu ve ŠKODA AUTO, a. s. Nedostatečná podpora a pomoc ze strany města pak dopadá na sociální pracovníky, kteří ale ženám bez domova stále nemohou lépe pomáhat. Nicméně zcela jistě by mohla být věnována vyšší pozornost např. práci s cizinci či edukaci odborníků v oblasti užívání trauma-informovaného přístupu.

Třetí výzkumná otázka byla formulována následovně: Co se osvědčuje při realizaci sociální práce s ženami bez domova? Odpovědi na tuto výzkumnou otázku již byly nastíněny v předchozím textu. Při realizaci sociální práce s ženami bez domova je zapotřebí vycházet z toho, co tyto ženy zažily, co stále prožívají. Důležité je volit vůči ženám bez domova individuální přístup, což v praxi znamená nevycházet dogmaticky z určitých zásad práce s ženami bez domova, resp. osob bez domova, ale zaměřit se přímo na klientku a u té nejprve důkladně zmapovat její situaci, potřeby a především míru motivace změnit svoji situaci.

Komunikační partneři uváděli, že se osvědčuje přistupovat k ženám bez domova s velkou dávkou empatie. Zapovězeny by měly být různé předsudky. Nezbytné je dodržovat hranice spolupráce a přesouvat odpovědnost za řešení situace přímo na klientku, byť je role sociálního pracovníka významná i v tom, že zvyšuje motivaci klientky ke spolupráci.

Komunikační partneři zdůrazňovali přijetí a respekt vůči ženám bez domova. Sociální pracovníci by si měli být také vědomi toho, že kromě prožitého traumatu čelí ženy bez domova také značnému studu. Podle Hetmánkové (2013) je největším specifikem bezdomovectví žen jeho skrytost. Pro ženy představuje podle Průdkové a Novotného (2008) bezdomovectví velké stigma. Mají tedy tendenci svoji situaci skrývat.

Tato skutečnost tedy může také vysvětlovat to, proč ženy bez domova nevyužívají pomoc odborníků v takové míře, jak by bylo možné a vhodné. Komunikační partneři se musí potýkat s tím, že se ženy bez domova ocitnou v zařízení jen na krátkou chvíli, aby získaly nezbytnou pomoc, poté ale odcházejí.

O to více se tak osvědčuje např. komunitní práce, tedy např. možnost společného vaření, realizace různých besed, pořádání akcí přímo pro ženy bez domova. V tomto ohledu lze vyzdvihnout některé organizace, které právě takto s ženami bez domova pracují, např. Jako doma. Jedná se o pražskou organizaci, která nedávno oslavila deset let svého působení. Již samotný název implikuje, jak je s ženami bez domova pracováno. Cílem je, aby se v prostorech organizace, ale též při jednání s pracovníky cítily jako doma. Zřízeno bylo sociální bistro, ve kterém působí ženy bez domova. Ženy bez domova také na smlouvu nebo formou brigády pracují v profesionální kuchyni, což jim umožňuje nejen zvýšit svou kvalifikaci, ale též splácet dluhy. Celá organizace podporuje nejen vzájemný kontakt mezi ženami, včetně toho, že mají možnost předávat si své zkušenosti v bezpečném prostředí, pomáhat si při řešení své situace, sdílet své životní příběhy. Zároveň se mohou účastnit různých akcí, jako jsou výlety či různé slavnosti, koncerty. V organizaci tak vznikla komunita, a to nejen žen bez domova, ale i těch, kteří tuto činnost podporují zvenčí. V roce 2022 byl také završen projekt Ženy bez domova učí, jak pracovat s traumatem (Jako doma 2023).

Peer pracovnice a další členky komunitního centra tak realizují vzdělávací workshopy pro zaměstnance úřadů, sociálních služeb a dalších organizací, zaměřené na práci s traumatem u klientek bez domova. To je důležité nejen z hlediska zabránění retraumatizace, ale též zabránění jejich dalšího sociálního vyloučení (Jako doma 2023).

Pochopitelně k takto koncipované práci s ženami bez domova je nutná finanční podpora. Organizace Jako doma využívá dary a podporu nejen hlavního města Prahy, ale také různých neziskových organizací či sama pořádá různé akce pro veřejnost, na kterých se daří vybrat potřebné finanční prostředky (Jako doma 2023). Na nedostatek finančních prostředků si komunikační partneři stěžovali. Jejich pomoc je tak omezená a práci s ženami bez domova v popsaném příkladu dobré praxe organizace Jako doma tedy nelze v případě mladoboleslavské Naděje označit jako dobrou praxi, i když sami oslovení sociální pracovníci realizují sociální práci, kterou lze označit jako dobrou praxi.

Důležité je, aby sociální pracovníci znali problematiku žen bez domova, včetně specifík žen bez domova. Téma traumatu je v tomto ohledu velmi důležité, stejně jako individuální přístup, empatie, neodsuzování, zmocňování, stanovení hranic. Nicméně oslovení sociální pracovníci by uvítali také možnost pomáhat více. Přestože je podporována komunitní práce, a to formou vaření, filmového klubu či besed na určité téma, není možné realizovat ji v takovém rozsahu, jako je tomu v pražské organizaci Jako doma. V případě mladoboleslavského regionu je navíc zapotřebí, aby byli k dispozici také tlumočníci či překlady některých základních dokumentů, které shrnují možnosti pomoci těmto ženám v jazyce, kterému klientka rozumí. Ze strany komunikačních partnerů bylo také zdůrazňováno, že při práci s ženami bez domova je nutné zaměřit se na problematiku rodinných vztahů.

Pochopitelně pokud je např. možné, aby se ženě opět mohly vrátit děti do péče, nebo s nimi mohla udržovat alespoň nějaký kontakt, získává sociální pracovník klientku ke spolupráci, což se týká ale i reflexe tohoto tématu v rámci realizované spolupráce. Všechny tyto aspekty práce s ženami bez domova se osloveným sociálním pracovníkům osvědčují a zvyšují nejen ochotu klientek spolupracovat, ale jsou také důležitou podmínkou k tomu, aby bylo možné dosahovat cílů, které si žena bez domova stanoví ve spolupráci se svým klíčovým pracovníkem.

8 Doporučení pro praxi

Doporučení pro praxi se týká zejména některých nedostatků, které byly zjištěny v realizovaných rozhovorech s oslovenými sociálními pracovníky z mladoboleslavské Naděje. Týkají se většího akcentování trauma-orientovaného přístupu, ve smyslu znalosti tohoto přístupu k ženám bez domova. Dále je pozornost věnována tlumočnictví a překladatelství, zajištění supervizí a jednání s magistrátem města a podpoře komunitní práce, což lze sice přiřadit k trauma-orientovanému přístupu, ovšem tento aspekt práce s ženami bez domova je natolik významný, že je žádoucí jej vyčlenit zvlášť.

Zohlednění traumatu žen v práci s touto cílovou skupinou

Je velmi důležité, aby všichni pracovníci, kteří v regionu pracují s ženami bez domova (tj. nejen pracovníci Naděje, ale též např. úředníci z magistrátu), znali trauma-orientovaný přístup. Město a vedení organizace Naděje by tak mělo na toto téma zajistit edukaci pracovníků formou přednášek, zajištění odborné literatury, workshopů.

Cenné by bylo po vzoru pražské organizace Jako doma zapojit do tohoto vzdělávání odpovědných osob také ženy bez domova, které by se besed mohly účastnit, ovšem pouze za předpokladu, že by se jednalo o účast dobrovolnou a bylo dobře posouzeno, zda by toto zapojení nevedlo k retraumatizaci.

Jednání s magistrátem

Jak je zřejmé z uvedených dokumentů města, konkrétně tedy plánů magistrátu Mladé Boleslavi v oblasti plánování sociálních služeb, příliš se nedaří zlepšit pomoc ženám bez domova a jejich podporu. Bylo by vhodné, aby se pracovníci Naděje, zejména tedy vedení organizace, v této oblasti více angažovali.

Doporučit lze především jednání v oblasti edukace pracovníků v trauma-orientovaném přístupu, dále např. pomoci při překladech a tlumočnictví, což by nemuselo být pro město příliš nákladné. Překlady může provést pracovník, který se touto činností standardně zabývá, neboť město pochopitelně má např. v rámci informačního centra materiály pro návštěvníky v různých jazycích.

Pokud město nedisponuje tlumočníky, zcela jistě jsou alespoň v některých službách podporovaných městem lidé poskytující tuto službu (např. školy, do kterých byly zařazeny ukrajinské děti), případně je možné navázat spolupráci s tlumočníky, a to jen formou odměny za provedenou práci, což by nebylo nákladné. Organizace pak může zajistit tlumočnicka pro klientky v pravidelném intervalu nebo smluveném čase.

Město by také mohlo podpořit organizaci nabídkou prostor, kde by se ženy bez domova měly možnost scházet. Může se zcela jistě jednat přímo o prostory využívané magistrátem, které jsou uzavřeny po skončení pracovní doby. Ženy bez domova by se tak mohly pravidelně, např. jednou týdně, scházet v daných prostorech, přičemž toto setkání může být moderováno či zajištěno některým z pracovníků služeb, které v této oblasti ve městě působí.

Více komunitní práce

Na komunitní práci by se také měli zaměřit přímo v Naději. Opět může být inspirací pražská organizace Jako doma. Začít lze s budováním komunity, tedy zajištěním pravidelného setkávání. Takto zezdola vytvářená komunita si pak sama může určit, jakým činnostem se bude věnovat.

Kromě toho je však zapotřebí při komunitní práci více zapojit místní, což by bylo žádoucí i z hlediska negativního postoje obyvatel města a okolí vůči lidem bez domova. Zprvu lze oslovit dobrovolníky nebo i pracovníky z firmy ŠKODA AUTO, a. s. Samozřejmostí musí být také větší podpora terénních služeb, což je důležitá součást komunitní práce.

Tlumočnictví a překladatelství

Přestože by s překlady a tlumočením mohlo pomoci město, pracovníci organizace Naděje mohou sami některé materiály přeložit, a to s využitím zdarma dostupných internetových překladačů, které dokážou převést text do jakéhokoliv jazyka, a to bez větších chyb. Pracovníci také mohou v přímém kontaktu s klientkami využívat aplikace, kdy pracovník sdělí informaci do svého telefonu a následně je výrok přeložen do vybraného jazyka. I když se nejedná o optimální způsob komunikace s cizinkami bez domova, pokud je bariérou pomoci těmto ženám jazyková odlišnost, lze ji alespoň na bázi sociálního poradenství či krizové intervence využít.

Posílení supervizí a intervizí

Samozřejmostí musí být dostatečné zajištění intervizí a supervizí, přičemž se může jednat i o formu online sezení se supervizory, kteří jsou nasmlouváni organizací Naděje, ale působí mimo region Mladá Boleslav.

Kromě toho by však měla být např. městem podpořena možnost intervizí, které by tak mohly probíhat nejen v rámci každého zařízení, ale též formou společných setkávání pracovníků z různých organizací, jež pomáhají v regionu lidem bez domova.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo popsat specifika sociální práce s ženami bez domova, s určením hlavních zásad sociální práce s ženami bez domova v mladoboleslavském regionu. Cílem výzkumu bylo s využitím příkladů dobré praxe identifikovat hlavní zásady sociální práce s ženami bez domova.

Stanovené cíle lze považovat za naplněné. V teoretické části práce byl uveden dosavadní stav poznání v problematice ženského bezdomovectví, sociální práce s ženami bez domova a též byl stručně charakterizován mladoboleslavský region, v němž byl výzkum proveden. Zvolen byl kvalitativní výzkum, realizovaný v mladoboleslavské pobočce charitativní organizace Naděje, která se zabývá pomocí lidem bez domova a jejich podporou. Výzkumný soubor tvořilo devět sociálních pracovníků z této pobočky, s nimiž byly vedeny polostrukturované rozhovory. K analýze dat bylo zvoleno otevřené kódování zakotvené teorie.

Vytvořeny byly tři hlavní kategorie, které se vztahují ke třem formulovaným výzkumným otázkám. Výsledky odpovídají teoretickým východiskům, ale též obdobným výzkumům na toto téma. Zároveň však byly popsány některé aspekty sociální práce s touto cílovou skupinou, o nichž je v odborné literatuře pojednáno v menší míře nebo téměř vůbec.

Jedná se zejména o nutnost přistupovat k ženám bez domova odlišným způsobem oproti mužům, a to v souvislosti s jejich zranitelností a prožitými traumaty. Komunikační partneři zdůrazňovali, že je často složité získat ženy ke spolupráci. I když i ženy bez domova chtějí žít běžný život, v rámci konkrétní práce s nimi je primárně zapotřebí zaměřit se na budování a udržení vzájemného vztahu, a to ve smyslu získání klientčiny důvěry a práce s hranicemi. Ženy bez domova jsou více emocionální, propadají do silně negativních emočních stavů, kdy se zabývají svojí minulostí a ztrátami spojenými s odebráním dětí nebo zpřetrháním nejbližších mezilidských vztahů. Mají nízké sebevědomí, ovšem nelze je litovat. Navíc určitým rizikem je tendence mnoha žen bez domova manipulovat se sociálním pracovníkem. Je proto nezbytné jasně stanovit hranice, které sociální pracovník nepřekročí. Měl by klientkám neustále připomínat, že se jedná o vztah profesionální a je na nich, do jaké míry se budou snažit svoji situaci změnit. Emocionalita žen se přenáší i do prožívání sociálního

pracovníka, který může v rámci určitého protipřenosu odehrávat nevědomá přání klientek, což ovšem může zmařit úspěšnou spolupráci.

Dalším významným zjištěním je nedostatečně koncipovaná pomoc ženám bez domova v mladoboleslavském regionu. V regionu působí společnost ŠKODA AUTO, a. s., která neustále nabírá nové pracovníky, často přes pracovní agentury. Na nabízené pracovní pozice se hlásí také lidé ze zahraničí. Pokud však ztratí práci, končí na ulici. Jestliže práci ztratí muž, jeho partnerku čeká podobný osud, přičemž na ulici končí také ženy cizinky, které se s partnerem rozejdou. Mnohdy se nemají kam vrátit. I když město Mladá Boleslav spustilo v nedávné době zajímavý a úspěšný projekt Cesta z ulice, nejedná se pochopitelně o řešení situace všech žen bez domova. Velkým problémem je nedostatek organizací specializujících se na pomoc ženám bez domova. V regionu existují služby zaměřené pouze na ženskou klientelu s velmi omezenou kapacitou. Totéž platí i pro azylové domy pro matky s dětmi.

V rámci formulovaných doporučení pro praxi tedy byla zdůrazněna potřeba odpovědných institucí a různých subjektů akcentovat specifika ženského bezdomovectví v podobě zajištění služeb pro tuto cílovou skupinu. Pochopitelně tato rovina problematiky bezdomovectví žen může být stěžejí rychle a snadno změněna, i když minimálně zajištění tlumočnicků a posílení informovanosti o možnostech pomoci pro ženy bez domova z ciziny je záležitostí personální, což je finančně méně náročné než vybudovat nová, především pobytová zařízení pro ženy bez domova. O to více je tak zapotřebí, aby byli alespoň odborníci pracující s touto cílovou skupinou dostatečně vzděláni ve zvláštnostech sociální práce s ženami bez domova. Důraz by měl být kladen na navázání a udržení terapeutického vztahu a dále na aspekt stanovení hranic při jednání s ženou bez domova.

Výsledky nelze s ohledem na volbu kvalitativního výzkumu zobecnit. Bylo by tedy vhodné zaměřit se na tuto problematiku i v dalších výzkumech, které by měly být koncipovány jako kvantitativní, s postihnutím rozdílů v bezdomovectví v různých krajích České republiky, což je důležité pro celostátní koncepci pomoci ženám bez domova. Zároveň by bylo vhodné zaměřit se na možnosti posílení mezioborové spolupráce při pomoci ženám bez domova, k čemuž by bylo žádoucí identifikovat příklady dobré praxe, kdy je následně možné některé fungující modely z jiných krajů či organizací přenést do ostatních krajů a organizací. Práce může být přínosná zejména

pro všechny odborníky, kteří pracují s touto cílovou skupinou nebo se zajímají o možnosti působení v dané oblasti. Praktickým přínosem je poskytnutí hlavních zjištění mladoboleslavské pobočky organizace Naděje. Výsledky tak mohou být využity např. pro nastavení metodiky práce sociálních pracovníků s ženami bez domova. Zároveň bylo v rámci vedených rozhovorů zřejmé, že je i pro samotné pracovníky zajímavé nahlas přemýšlet o své práci, uvědomit si, co se daří, co by naopak mohlo být zlepšeno.

Seznam použitých zdrojů

- ACoRD. (2022, březen). *Střednědobý plán rozvoje sociálních a navázaných služeb statutárního města Mladá Boleslav pro roky 2022–2026*. https://www.mb-net.cz/assets/File.ashx?id_org=9629&id_dokumenty=77833
- Arnoldová, A. (2015). *Sociální péče*. Grada Publishing.
- Bírová, B. (2019). Ženy a bezdomovectví: neviditelnost, stigma a násilí. In K. Kripnerová, V. Sigmund, B. Bírová, A. Strnad & P. Vašát (Eds.), *Bezdomovectví a veřejný prostor* (pp. 32-47). Architekti bez hranic v Praze.
- Bumba, J., & Skácel, O. (2019, 15. října). *Za problémy v Mladé Boleslavi nemohou jen cizinci. Většina narkomanů a bezdomovců jsou Češi a Slováci, tvrdí náměstek primátora Povšík (ČSSD)*. Český rozhlas. <https://plus.rozhlas.cz/za-problemy-v-mlade-boleslavi-nemohou-jen-cizinci-vetsina-narkomanu-a-bezdomovcu-8091371>
- Butková, T. (2019, 12. března). *Reportáž o ženském bezdomovectví: Nejdůležitější je neztratit svou hrdost*. E15. <https://www.e15.cz/the-student-times/reportaz-o-zenskem-bezdomovectvi-nejdulezitejsi-je-neztratit-svou-hrdost-1357003>
- Cain, W. J., Bradley, L. J., Whiting, P. P., & Moody, E. E. (2016). Social-Emotional Vulnerabilities in Homeless Women: A Qualitative Study. *Ideas and Research You Can Use: VISTAS 2016*. https://www.counseling.org/docs/default-source/vistas/article_68_2016.pdf?sfvrsn=4
- Cockersell, P. (2018). *Social Exclusion, Compound Trauma and Recovery: Applying Psychology, Psychotherapy and Pie to Homelessness and Complex Needs*. Jessica Kingsley.
- ČSÚ. (2022a, 22. prosince). *Okres Mladá Boleslav*. https://www.czso.cz/csu/xs/okres_mlada_boleslav
- ČSÚ. (2022b, 20. prosince). *Statistická ročenka Středočeského kraje*. <https://www.czso.cz/documents/10180/165232084/33011022.pdf/854721cd-4fcd-4aef-8074-be5ebddf20b8?version=1.3>

- ČTK. (2022, 17. února). *Mladá Boleslav pomohla k návratu domů už 44 bezdomovcům, většinou cizincům*. Seznam Zprávy. <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/regiony-zpravy-stredocesky-kraj-mlada-boleslav-pomohla-k-navratu-domu-uz-44-bezdomovcum-vetsinou-cizincum-188892>
- Disman, M. (2011). *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele* (5. vyd.). Karolinum.
- Doleželová, A. (2015). Principy spolupráce s ženami v sociálně tísnivé situaci. In *Ženy sobě: principy spolupráce s ženami v sociálně tíživé situaci. Sborník z konference* (pp. 5-8). <https://jakodoma.org/hlavni-stranka/publikace/>
- Elichová, M. (2017). *Sociální práce: aktuální otázky*. Grada Publishing.
- Fabián, P. (2021). *Možná to jde i jinak: teorie a metody v sociální práci*. Univerzita Pardubice.
- Fokus Mladá Boleslav. (2023). *Úvod*. <https://www.fokus-mb.cz/>
- Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* (4., přeprac. a rozš. vyd.). Portál.
- Hetmáňková, R. (2013a). *Zpátky ze dna: zaostřeno na ženy*. Jako doma – Homelike. https://jakodoma.org/wp-content/uploads/2014/04/zprava_final.pdf
- Hetmáňková, R. (2013b, 4. dubna). *Do Londýna za ženami bez domova*. <http://jakodoma.org/2013/04/03/do-londyna-za-zenami-bez-domova/#more-463>
- Horáček, B. (2023, 13. ledna). *Terénní práce s lidmi bez domova bude pokračovat*. <https://www.mb-net.cz/terenni-prace-s-lidmi-bez-domova-bude-pokracovat/d-79474>
- Horáková, H. (2014, 10. listopadu). *Naděje potřebuje oblečení pro lidi z ulice*. Statutární město Mladá Boleslav. <https://www.mb-net.cz/nadeje-potrebuje-obleceni-pro-lidi-z-ulice/d-33943>
- Horáková, H. et al. (2022). *Antropologické perspektivy současných světů: trendy, přístupy a výzvy*. Vydavatelství Univerzity Palackého.
- Hradecká, V., & Hradecký, I. (1996). *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Naděje.

- Hradecký, I., Plachý, A., Prudký, L., Růžička, J., Slavíček, A., Šmídová, M., Šos, L., & Riadová, B. (2012, 26. října). *Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020*. MPSV ČR. https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Souhrnny_material_pro_tvorbu_Koncepce_prace_s_bezdomovci_v_CR_na_obdobi_do_roku_2020.pdf/2f520871-3e3d-35d8-31cb-2036d3615527
- Hutchinson, S., Page, A., & Sample, E. (2014). *Rebuilding Shattered Lives: The Final Report. Getting the right help at the right time to women who are homeless or at risk*. Mungos. https://www.mungos.org/app/uploads/2017/12/Rebuilding_Shattered_Lives_2014.pdf
- Jako doma. (2023). *O nás*. <https://jakodoma.org/o-nas/>
- Kamenská, A. (2015, 21. května). *Žen bez domova dramaticky přibylo*. Deník. https://www.denik.cz/z_domova/zeny-bez-domova-dramaticky-jich-pribylo-20150520.html
- Klepáčková, O., Krejčí, Z., & Černá, M. (2020). *Trauma-informovaný přístup v sociální práci*. Grada Publishing.
- Klepáčková, O., Krejčí, Z., & Černá, M. (2022). *Sociální práce na příkladech*. Grada Publishing.
- Kolářová, J., & Lindovská, E. (Eds.). (2016). *Stojíme na jejich straně! Protože dvě jsou více než jedna. Závěrečná výzkumná zpráva o ženském bezdomovectví a násilí*. Jako doma – Homelike.
- Kolektiv autorů (2007). *Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce*. Grada Publishing.
- Kopecká, I. (2015). *Psychologie*. Grada Publishing.
- Koukolík, F. (2016). *Sociální mozek*. Karolinum.
- Kuldová, P. (2013, 21. listopadu). *Naděje volá o pomoc! Mladá Boleslav má čím dál víc lidí bez domova*. Deník. <https://www.denik.cz/stredocesky-kraj/nadeje-vola-o-pomoc-mlada-boleslav-ma-cim-dal-vic-lidi-bez-domova-20131121.html>
- Kundrátová, E. (2016). Neviditelné ženy. *Nový prostor*, 2016(476), 20.

- Laca, S. (2021). *Koncept teorií a metod v sociální práci*. Pražská vysoká škola psychosociálních studií.
- Mátel, A. (2019). *Teorie sociální práce I: sociální práce jako profese, akademická disciplína a vědní obor*. Grada Publishing.
- Milaney, K., Williams, N., Lockerbie, S. L., Dutton, D. J., & Hyshka, E. (2020). Recognizing and responding to women experiencing homelessness with gendered and trauma-informed care. *BMC Public Health*, 20(1), 397-402.
- Moravec, M. (2020). Pacienti bezdomovci jako „beznadějně případy“? Srovnání zkušeností lékařů z fakultní nemocnice a domu řeholních sester. In R. Ptáček et al. (Eds.), *Naděje v medicíně* (pp. 337-340). Grada Publishing.
- MPSV ČR. (2013). *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020*.
- MPSV ČR. (2019). *Úvod do housing first*. http://www.socialnibydleni.mpsv.cz/images/soubory/HF/vod_do_Housing_First_MPSV_2019.pdf
- MPSV ČR. (2021). *Zpráva o plnění Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 za rok 2020*. <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Zpr%C3%A1va+o+pln%C4%9Bn%C3%AD+Koncepce+prevence+a+%C5%99e%C5%A1en%C3%AD+problematiky+bezdomovectv%C3%AD+v+%C4%8CR+do+roku+2020+za+rok+2020.pdf/2f61851a-7172-5689-8c52-0e4a9dc002f8>
- MPSV ČR. (2022, 8. února). *Strategie sociálního začleňování 2021-2030*. <https://www.mpsv.cz/socialni-zaclenovani>
- Naděje. (2023a). *Pobočky: Mladá Boleslav*. https://www.nadeje.cz/mlada_boleslav
- Naděje. (2023b). *Ke stažení*. https://www.nadeje.cz/mlada_boleslav/ke_stazeni_mb
- Nepustil, P., & Geregová, M. (2020). *Bez podmínek: metody psychosociální podpory pro lidi užívající drogy*. Masarykova univerzita.
- Ondrušová, J., & Krahulcová, B. (Eds.). (2019). *Gerontologie pro sociální práci*. Karolinum.

- Pěnkava, P. (2018). Znovuzačleňování marginálních sociálně ohrožených skupin. In I. Tomeš (Ed.), *Řízení sociálních procesů v České republice* (pp. 78-108). Karolinum.
- Plavecký, R. (2021, 23. dubna). *Bezdomovci dostávají jízdenku domů*. Novinky. <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-bezdomovci-dostavaji-jizdenku-domu-40357931>
- Pleace, N. (2017). *Evropská příručka Bydlení především*. Úřad vlády.
- Portál sociálních služeb Mladá Boleslav. (2019, 11. června). *Projekt Dobré bydlo*. <https://www.kpssmb.cz/projekt-dobre-bydlo>
- Průdková, T., & Novotný, P. (2008). *Bezdomovectví*. Triton.
- Padgett, D. K., Henwood, B. J., & Tsemberis, S. J. (2016). *Housing First: Ending Homelessness, Transforming Systems, and Changing Lives*. Oxford University Press.
- Profeldová, M., Vrbová, L., Bandit, R., Konývková, E., Nepustil, P., & Farkašová, K. (2022). *Trauma citlivý přístup v Jako doma*. Jako doma – Homelike. https://jakodoma.org/wp-content/uploads/2022/10/publikace_trauma_FINAL.pdf
- Prudký, L. (2016, 8. dubna). *Bezdomovectví a jevy, které ho doprovázejí a předcházejí. Šance dětem*. <https://sancedetem.cz/bezdomovectvi-jevy-ktere-ho-provazeji-predchazeji>
- R-Mosty (2023). *O nás*. <http://www.r-mosty.cz/>
- Reichel, J. (2009). *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Grada Publishing.
- Roschelle, A. R. (2019). *Struggling in the Land of Plenty: Race, Class, and Gender in the Lives of Homeless Families*. Lexington Books.
- Rountree, J., H., N., & Lyke, A. (2019, October). *Health Conditions Among Unsheltered Adults in the U. S. A*. California Policy Lab. <https://www.capolicylab.org/wp-content/uploads/2019/10/Health-Conditions-Among-Unsheltered-Adults-in-the-U.S.pdf>

- Rotich, E., Mbai, I., Marete, I., Yego, F., Veny, M. B., & Lelong, B. A. (2012). Being homeless: Reasons and challenges faced by affected women. *African Journal of Midwifery and Women's Health*, 6(1), 41-48.
- Rychlíková, A. (2022, 8. dubna). *Organizace Jako doma: Ženy bez domova podporujeme, aby s námi bojovaly za svá práva a lepší svět*. A2larm. <https://a2larm.cz/2022/04/organizace-jako-doma-zeny-bez-domova-podporujeme-aby-s-nami-bojovaly-za-sva-prava-a-lepsi-svet/>
- Sedláček, V. (2023). *Člověk bez domova potřebuje nejdřív střechu a pomocnou ruku*. Nejdřív střecha. <https://nejdrivstrecha.cz/>
- Semiramis. (2023). *O nás*. <http://www.os-semiramis.cz/os-site/>
- Schwarzcová, G. (2005). Sociální práce s bezdomovci. In O. Matoušek (Ed.), *Sociální práce v praxi: specifika cílových skupin a práce s nimi* (pp. 315-330). Portál.
- Sládková, P. (2021). *Sociální a pracovní rehabilitace*. Karolinum.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky zakotvené teorie*. Podané ruce, Albert.
- Svačina, P. (2020, 25. března). *Boleslav hlídá ubytovny, obává se znuděných dělníků bez práce a manželek*. iDnes.cz. https://www.idnes.cz/praha/zpravy/mlada-boleslav-bezpecnost-cizinci-zastaveni-vyroby-skoda-epidemie-koronavirus.A200324_155823_praha-zpravy_rsr
- Šámalová, K., & Vojtíšek, P. (2021). *Sociální správa: organizace a řízení sociálních systémů*. Grada Publishing.
- Štěchová, M. (2009, duben). *Bezdomovci a vybrané sociálně patologické jevy*. Ministerstvo vnitra ČR. <https://www.mvcr.cz/clanek/4-2009-bezdomovci-a-vybrane-socialne-patologicke-jevy.aspx>
- Titl, S. (2005). *Terapeut, jedinec a pár v psychoanalytické terapii*. Institut aplikované psychoanalýzy. <https://www.iapsa.cz/knihovna/knihovna/terapeut-jedinec-a-par-v-psychoanalyticke-terapii>
- Vágnerová, M., Csémy, L., & Marek, J. (2013). *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Karolinum.

- Vágnerová, M., Csémy, L., & Marek, J. (2018). *Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy*. Karolinum.
- Veškrnová, Z., Reslová, A., & Horáček, B. (2018). *Plán rozvoje sociální oblasti Statutárního města Mladá Boleslav*. Statutární město Mladá Boleslav. https://www.kpssmb.cz/app/webroot/uploads/filemanager/Plan_rozvoje_socialni_oblasti_MB.pdf
- Walker, I. (2013). *Výzkumné metody a statistika*. Grada Publishing.
- Williams, J. C. (2016). *A Roof Over My Head* (2nd ed.). University Press of Colorado.
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*. (2014). <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Seznam tabulek

Tabulka 1: Typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení	14
Tabulka 2: Charakteristika výzkumného souboru	53
Tabulka 3: Kategorie č. 1 (Specifika bezdomovectví žen).....	55
Tabulka 4: Kategorie č. 2 (Specifika regionu).....	61
Tabulka 5: Kategorie č. 3 (Dobrá praxe)	65

Seznam příloh

Příloha 1: Schéma rozhovoru

Příloha 2: Přepisy rozhovorů

Příloha 1: Schéma rozhovoru

SCHÉMA ROZHOVORU

1. *Když se řekne sociální práce s ženami bez domova, co se Vám vybaví?*
2. *Popište mi prosím, co obnáší Vaše práce s ženami bez domova.*
3. *Co ženy bez domova podle Vás ze strany sociálních pracovníků (sociálních pracovníc) potřebují?*
4. *V čem spatřujete hlavní rozdíly mezi sociální prací s ženami bez domova a sociální prací s muži bez domova?*
5. *Jaké jsou podle Vás rizikové faktory bezdomovectví žen?*
6. *Co se nedaří v rámci pomoci ženám bez domova? Co by se podle Vás mělo změnit, a to na straně:*
 - *sociálních pracovníků*
 - *organizací pomáhajících těmto ženám*
 - *spolupracujících subjektů (úřad práce, OSPOD, psychologové apod.)*
7. *Na co by si podle Vás měli dávat pozor sociální pracovníci, kteří pomáhají ženám bez domova (z hlediska nastavení spolupráce, ochrany sebe sama apod.)?*
8. *Co považujete za největší problém v rámci sociální práce s ženami bez domova?*
9. *Co naopak podle Vás pomáhá při realizaci sociální práce s ženami bez domova? Co se Vám nejvíce osvědčuje a proč?*
10. *Jaká jsou specifika ženského bezdomovectví v regionu?*
 - *cizinky přicházející za prací, partnerky mužů pracujících ve Škodovce*
 - *vliv regionu na stav bezdomovectví žen, jak tento vliv hodnotí (plusy a mínusy – zaměstnanost, dostupnost pomáhajících organizací, přístup veřejnosti, města)*

- *případná specifika v oblasti komunikace, potřeby pomoci těchto žen, specifika práce (jednání s úřady, další aktéři pomoci)*
- *jakou specifickou podporu potřebujete v rámci regionu ze strany státu nebo místní samosprávy při pomoci ženám cizinkám?*

11. Jaké změny zavedla organizace, v níž působíte, v pomoci ženám bez domova, v návaznosti na své letité zkušenosti s pomoci této cílové skupině? Co tyto změny obnáší, v čem je jejich přínos, co dalšího případně organizace plánuje?

12. Co byste doporučil/a těm, kteří pomáhají formou realizace sociální práce ženám bez domova? (metody práce, jednání s klientkami, zvládání náročných situací, úskalí, kooperace s dalšími subjekty, jak chránit sám sebe před vyhořením nebo „zneužitím“ pomoci klientkou, tj. nastavení hranic apod.)?

13. Je něco, co v rozhovoru nezaznělo a rád/a byste doplnil/a?

Děkuji za Váš čas a ochotu.

Příloha 2: Přepisy rozhovorů

KP1 Rozhovor č. 1

1. Když se řekne sociální práce s ženami bez domova, co se Vám vybaví?

Zranitelná cílová skupina. Často převažující psychické problémy, někdy i v kombinaci se závislostmi (závislost na alkoholu, lécích, drogách, partnerovi).

2. Popište mi prosím, co obnáší Vaše práce s ženami bez domova.

Z pohledu terénního sociálního pracovníka se jedná: o vyhledávání a kontaktování potřebných osob bez domova ve veřejném prostoru (veřejná místa i místa, která slouží k přespávání), poskytnutí informací, sociální poradenství, motivace klientů/klientek ke spolupráci při řešení tíživých sociálních situací, zprostředkování návazných sociálních služeb (ambulantní, pobytové soc. služby), doprovody do sociálních služeb, zdravotnických zařízení, na úřední jednání...

3. Co ženy bez domova podle Vás ze strany sociálních pracovníků (sociálních pracovníc) potřebují?

a) mít pocit bezpečí, pocit důvěry, pochopení, empatii, aktivní naslouchání...

b) zajistit dle situace potřebnou podporu – uspokojení základních životních potřeb (strava, hygiena, výměna ošacení), zajištění ubytování, řešení absence dokladu totožnosti, absence finančního příjmu, zajištění zdravotní péče, psychiatrické péče, psychologické či adiktologické poradenství...

4. V čem spatřujete hlavní rozdíly mezi sociální prací s ženami bez domova a sociální prací s muži bez domova?

Ženy jsou více citlivé, někdy více uzavřené – mnohem hůře snášejí extrémní formu sociálního vyloučení (bezdomovství), hůře snášejí své vlastní selhání, rozpad rodiny, neschopnost postarat se o své děti; ve větší míře jsou zastoupeny psychické (neurologické) problémy, často doprovázené zneužíváním návykových či psychotropních látek, alkoholu (duální poruchy); některé zažily fyzické či sexuální násilí... „na ulici“ jsou daleko více ohroženou skupinou nežli muži...

5. Jaké jsou podle Vás rizikové faktory bezdomovectví žen?

Domácí násilí; zneužívání; rozvrat vztahu – rozpad rodiny; psychiatrické diagnózy; závislosti; ztráta živitele; zhoršený zdravotní stav...

6. *Co se nedaří v rámci pomoci ženám bez domova? Co by se podle Vás mělo změnit, a to na straně:*

- *sociálních pracovníků*
- *organizací pomáhajících těmto ženám*
- *spolupracujících subjektů (úřad práce, OSPOD, psychologové apod.)*

Uvedenou otázku nelze takto zodpovědět. Vždy se jedná o spolupráci mezi klientkou a pomáhající profesí (sociální pracovník/pracovnice; psycholog; adiktolog, lékař...) – klientkám je poskytována daná sociální či zdravotní služba – uvedené je vždy definováno konkrétní službou; u OSPOD je uvedené stanoveno zákonem...

Otázka, zdali je vhodné přistupovat ke zranitelným skupinám specificky, tak ano, ale vždy s ohledem na konkrétní případ (událost).

V tomto ohledu je však podstatnější role sociální politiky státu – např. jaká je podpora žen samoživitelek? Jak stát podporuje možnost zkrácených pracovních úvazků zejména ženám, které zajišťují péči o nezletilé děti? Je zachována shodná mzda u mužů a žen, kteří pracují na stejné pracovní pozici? Je srovnatelný starobní důchod u mužů i žen? Je zajištěna dostatečná péče – psychologická, psychiatrická, právní ve službách pro lidi bez domova? Je zajištěna dostatečná síť sociálních služeb určených pouze ženám bez domova? Atd.

7. *Na co by si podle Vás měli dávat pozor sociální pracovníci, kteří pomáhají ženám bez domova (z hlediska nastavení spolupráce, ochrany sebe sama apod.)?*

Udržet si hranice. Na jedné straně být vnímavý, otevřený, vstřícný, vytvářet pocit bezpečí a důvěry; na straně druhé opakovaně upozorňovat, že rozhovor, vztah, spolupráce je založena čistě na bázi sociální pracovník a klientka.

8. *Co považujete za největší problém v rámci sociální práce s ženami bez domova?*

Problémů je jistě celá řada, avšak zcela jistě je to absence psychologických, psychiatrických, terapeutických, adiktologických služeb poskytovaných pouze ženám bez domova. Dále nedostatečná síť sociálních služeb určených pouze ženám bez domova.

9. *Jaká jsou specifika ženského bezdomovectví v regionu?*

- *cizinky přicházející za prací, partnerky mužů pracujících ve Škodovce*

Jsou to spíše páry než jednotlivci.

- *vliv regionu na stav bezdomovectví žen, jak tento vliv hodnotí (plusy a minusy – zaměstnanost, dostupnost pomáhajících organizací, přístup veřejnosti, města)*

Ženy jsou celkově hůře zaměstnatelné, roli hrají děti, vzdělání, věk. Bezdomovkyně závislé na návykových látkách, důchodového věku, Romky nemají možnost najít si práci. Veřejnost hodnotí bezdomovce celkově negativně. Pomáhající organizace, město MB, policie ČR spolupracuje s Nadějí.

- *případná specifika v oblasti komunikace, potřeby pomoci těchto žen, specifika práce (jednání s úřady, další aktéři pomoci)*

Případná jazyková bariéra u žen cizinek, ale v Naději MB jich moc není, spíše výjimky.

- *jakou specifickou podporu potřebujete v rámci regionu ze strany státu nebo místní samosprávy při pomoci ženám cizinkám?*

Nedostatek sociálních služeb výhradně pro ženy bez domova.

10. Co naopak podle Vás pomáhá při realizaci sociální práce s ženami bez domova? Co se Vám nejvíce osvědčuje a proč?

Komunitní práce – sdílení společného prostoru a času v rámci daných aktivit – např. společné vaření pro ženy; filmový klub a společná diskuse na stanovené téma; společné návštěvy akcí.

Snaha o znovu obnovení narušených rodinných vazeb – s rodiči, dětmi, příbuznými.

11. Jaké změny zavedla organizace, v níž působíte, v pomoci ženám bez domova, v návaznosti na své letité zkušenosti s pomocí této cílové skupině? Co tyto změny obnáší, v čem je jejich přínos, co dalšího případně organizace plánuje?

Psychologické poradenství jako součást nízkoprahového denního centra zajišťované psycholožkou.

12. Co byste doporučil/a těm, kteří pomáhají formou realizace sociální práce ženám bez domova? (metody práce, jednání s klientkami, zvládání náročných situací, úskalí, kooperace s dalšími subjekty, jak chránit sám sebe před vyhořením nebo „zneužitím“ pomoci klientkou, tj. nastavení hranic apod.)?

Hodně sil, odhodlání a trpělivosti.

13. Je něco, co nezaznělo a rád/a byste doplnil/a?

Ne.

KP2 Rozhovor č. 2

1. Když se řekne sociální práce s ženami bez domova, co se Vám vybaví?

Vybaví se mi specifikum ve smyslu menšího počtu bezdomovkyň. Obecně lze říci, že žen bez domova je daleko méně než mužů. Dalo by se i říci, že některé ženy ke své situaci přistupují více svědomitě a snaží se svoji situaci vyřešit, ale toto je velice individuální.

2. Popište mi prosím, co obnáší Vaše práce s ženami bez domova.

Mou práci jakožto sociálního pracovníka je podat lidem bez domova sociální poradenství. To znamená pomoci jim při objasňování jejich práv, pomoci vyřídit doklady, pomoci při hledání práce nebo ubytování, rozšířit jejich povědomí o možnostech pomoci i jinde než jen v našem středisku. Vždy záleží konkrétně na daném člověku, co zrovna potřebuje. Úplně bych neřekl, že jsou nějaká specifika práce s ženami bez domova.

3. Co ženy bez domova podle Vás ze strany sociálních pracovníků (sociálních pracovníc) potřebují?

Řekl bych, že možná více empatie. Více pochopení pro tu jejich situaci, kdy se žena dostane na ulici. Ženy bez domova potřebují také větší podporu a větší ujištění, že jejich situace se dá zvládnout. Také by se dalo říct, že potřebují uklidnění. Většinou jsou ženy bez domova rozladěné, jsou nervózní a některé věci by nejradši chtěly hned, což samozřejmě nejde. A proto je potřeba s nimi pracovat kolikrát pomaleji a více vysvětlovat situaci, ale zase, záleží na dané ženě. Některé ženy naopak už ví, co mají udělat a jak to udělat, a proto je ta práce lehčí. Ale u některých žen, které si složitěji a dlouze zvykají na fakt, že jsou bez domova a že je to opravdu skutečné, je potřeba více času a cítění.

4. V čem spatřujete hlavní rozdíly mezi sociální prací s ženami bez domova a sociální prací s muži bez domova?

Žádné výrazné rozdíly nevidím. Klienti jsou lidi bez domova a bez práce, takže obě strany mají stejný cíl – najít práci s ubytováním, v případě vyššího věku klienta najít důstojné bydlení na stáří. Neřekl bych, že je v té práci nějaký zásadní rozdíl.

5. Jaké jsou podle Vás rizikové faktory bezdomovectví žen?

Rizikovým faktorem může být důvěra v partnera, s kterým je žena na ulici. Pokud je žena „sama“, je větší pravděpodobnost, že se z té ulice dostane. Najde si lépe práci, případně bydlení. Většinou ženy pak sází samy na sebe, nemají za někoho dalšího zodpovědnost. V momentě, kdy je mezi klienty pár, hrozí degradace ženy na to, aby si navykla na život s partnerem na ulici. Kolikrát jsou muži v tom páru silnějšího postavení a ženy jsou pak

i různě využívány pro sexuální služby, kriminální činnost atd. Ale zase se budu opakovat, jsou zde i výjimky, které se dokáží z té ulice dostat i s partnerem. Zde také záleží, jak dlouho spolu partneri jsou a jak dlouho přebývají na ulici.

6. Co se nedaří v rámci pomoci ženám bez domova? Co by se podle Vás mělo změnit, a to na straně:

- *sociálních pracovníků*
- *organizací pomáhajících těmto ženám*
- *spolupracujících subjektů (úřad práce, OSPOD, psychologové apod.)*

K této otázce mě nic nenapadá. Neřekl bych, že by se něco nedařilo. Vždy totiž záleží spíše na samotné klientce, ženě. Pokud mají organizace prostředky a nabídnou ženě pomoc a ona toho využije, není pak problém dané osobě pomoci. Pokud však bude odmítat pomoc, tak s tím jako organizace ani jednotlivec nic neudělá.

7. Na co by si podle Vás měli dávat pozor sociální pracovníci, kteří pomáhají ženám bez domova (z hlediska nastavení spolupráce, ochrany sebe sama apod.)?

Zde mě možná napadá dávat si pozor na citové vydírání ze strany žen. Pokud se ocitnou na ulici, je to pro ně samozřejmě těžké. Ale posléze je nutné si dávat pozor na to, aby nevyužívaly toho, že „*to jsou ženy a mají to těžký, tak mi přece pomůžete a uděláte pro mě vše*“. Některé ženy umějí dost dobře citově manipulovat a zvláště, pokud je sociální pracovník muž. Minimálně to vždy aspoň zkusí.

8. Co považujete za největší problém v rámci sociální práce s ženami bez domova?

V našem okrese určitě uplatnění na trhu práce. Ženy se v automobilovém průmyslu moc nedokáží uchytit a jinou možnost zde v Mladé Boleslavi moc nemají.

9. Co naopak podle Vás pomáhá při realizaci sociální práce s ženami bez domova? Co se Vám nejvíce osvědčuje a proč?

Empatie, povzbuzení. Pokud člověk chce se z ulice dostat, dá se to. A u žen je opravdu důležité, hlavně ze začátku spolupráce, projevit empatii, ale zároveň si dát pozor na lítost. To poté může danou odradit. Osvědčilo se mi být empatický, klidný a dát ženě bez domova pocít, že je tady někdo pro ni, že jí někdo chce opravdu pomoci. Samozřejmě se však musí samotná žena snažit s tou situací něco dělat.

10. Jaká jsou specifika ženského bezdomovectví v regionu Mladá Boleslav?

- *cizinky přicházející za prací, partnerky mužů pracujících ve Škodovce:*

S tímto jsme se moc nesetkali, žen cizinek není mnoho, spíše Češky.

- *vliv regionu na stav bezdomovectví žen, jak tento vliv hodnotíte (plusy a minusy – zaměstnanost, dostupnost pomáhajících organizací, přístup veřejnosti, města)*

Neumím zodpovědět.

Zde je problém se zaměstnaností žen. Jelikož zde je vše postavené na automobilovém průmyslu, ženy to zde mají těžší.

- *případná specifika v oblasti komunikace, potřeby pomoci těchto žen, specifika práce (jednání s úřady, další aktéři pomoci)*

Nic mě nenapadá, s úřady ženy nemají problém.

- *jakou specifickou podporu potřebujete v rámci regionu ze strany státu nebo místní samosprávy při pomoci ženám cizinkám?*

Cizinky zde moc nemáme, nedokážu odpovědět.

11. Jaké změny zavedla organizace, v níž působíte, v pomoci ženám bez domova, v návaznosti na své letité zkušenosti s pomocí této cílové skupině? Co tyto změny obnáší, v čem je jejich přínos, co dalšího případně organizace plánuje?

Žádné mě nenapadají.

12. Co byste doporučil/a těm, kteří pomáhají formou realizace sociální práce ženám bez domova? (metody práce, jednání s klientkami, zvládání náročných situací, úskalí, kooperace s dalšími subjekty, jak chránit sám sebe před vyhořením nebo „zneužitím“ pomoci klientkou, tj. nastavení hranic apod.)?

Doporučil bych notnou dávku empatie, vcítění. Ženy tuto nelehkou změnu berou hůře než muži. Ženy mají pocit, že selhaly, že níž už jít nemohou. Je nutné si dát pozor na případné citové vydírání, které je kolikrát dost těžké zpracovat. Ženy bez domova jsou kolikrát ženy dvou tváří. Ze začátku, když jim „jdete na ruku“, tak vás dokážou vychválit do nebes, ale v momentě, kdy jednou něco odmítnete dát, dávají vám to dost jasně najevo. Ale samozřejmě takoví jsou i muži, ale ženy jsou v tomto více explicitní. Občas je nutné také korigovat emoce u žen, protože když je něco rozčílí, dokážou ten vztek vztáhnout na Vás.

13. Je něco, co nezaznělo a rád/a byste doplnil/a?

Ne, není.

KP3 Rozhovor č. 3

1. *Když se řekne sociální práce s ženami bez domova, co se Vám vybaví?*

Ohrožení, domácí násilí, sexuální násilí, rozpad rodiny.

2. *Popište mi prosím, co obnáší Vaše práce s ženami bez domova.*

Vyřízení dokladů, podání žádosti o dávky hmotné nouze, hledání zaměstnání a ubytování.

3. *Co ženy bez domova podle Vás ze strany sociálních pracovníků (sociálních pracovníc) potřebují?*

Bezpečné prostředí, důvěru pracovníků.

4. *V čem spatřujete hlavní rozdíly mezi sociální prací s ženami bez domova a sociální prací s muži bez domova?*

Ženy jsou často fixovány na partnera (také bezdomovce), (často) neumějí dělat samostatná rozhodnutí nebo ze vztahu odejít, i když je pro ně destruktivní.

5. *Jaké jsou podle Vás rizikové faktory bezdomovectví žen?*

Ženy bezdomovkyně se snadno mohou stát obětí násilné trestné činnosti.

6. *Co se nedaří v rámci pomoci ženám bez domova? Co by se podle Vás mělo změnit, a to na straně:*

- *sociálních pracovníků*

Měli by být důkladně proškoleni v krizové intervenci.

- *organizací pomáhajících těmto ženám*

Měla by být zřízena denní centra pouze pro ženy. Měla by být zřízena ordinace praktického lékaře a gynekologa.

- *spolupracujících subjektů (úřad práce, OSPOD, psychologové apod.)*

Pomoc psychologa by měla v případě potřeby být častá a pravidelná – psycholog by měl pravidelně alespoň jednou týdně docházet do denního centra, azylového domu pro ženy bezdomovkyně a měl by na ně mít dostatek času.

7. *Na co by si podle Vás měli dávat pozor sociální pracovníci, kteří pomáhají ženám bez domova (z hlediska nastavení spolupráce, ochrany sebe sama apod.)?*

Neumím odpovědět.

8. *Co považujete za největší problém v rámci sociální práce s ženami bez domova?*

Ženy si pro pomoc chodí na denní centrum, kde se musí setkávat s desítkami dalších bezdomovců, převážně mužů.

9. Co naopak podle Vás pomáhá při realizaci sociální práce s ženami bez domova? Co se Vám nejvíce osvědčuje a proč?

Neumím odpovědět.

10. Jaká jsou specifika ženského bezdomovectví v regionu Mladá Boleslav?

- *cizinky přicházející za prací, partnerky mužů pracujících ve Škodovce:*

S tím se moc nesetkávám. Cizinky ženy stejně jako cizinci muži přicházejí za prací jednotlivě. Páry příjíždějící do MB kvůli práci bývají Češi, Slováci, Ukrajinci.

- *vliv regionu na stav bezdomovectví žen, jak tento vliv hodnotíte (plusy a minusy – zaměstnanost, dostupnost pomáhajících organizací, přístup veřejnosti, města)*

Neumím posoudit.

- *případná specifika v oblasti komunikace, potřeby pomoci těchto žen, specifika práce (jednání s úřady, další aktéři pomoci)*

Pokud jsou překážky v komunikaci v českém jazyce, pomůže CIC nebo CPIC.

- *jakou specifickou podporu potřebujete v rámci regionu ze strany státu nebo místní samosprávy při pomoci ženám cizinkám?*

Dostatečně vysoké dotace od MPSV i Magistrátu města MB.

11. Jaké změny zavedla organizace, v níž působíte, v pomoci ženám bez domova, v návaznosti na své letité zkušenosti s pomocí této cílové skupině? Co tyto změny obnáší, v čem je jejich přínos, co dalšího případně organizace plánuje?

Organizace žádné změny v tomto smyslu nezavedla a neplánuje.

12. Co byste doporučil/a těm, kteří pomáhají formou realizace sociální práce ženám bez domova? (metody práce, jednání s klientkami, zvládání náročných situací, úskalí, kooperace s dalšími subjekty, jak chránit sám sebe před vyhořením nebo „zneužitím“ pomoci klientkou, tj. nastavení hranic apod.)?

Udržovat profesionální odstup, což platí pro všechny klienty, ženy i muže. Nenosit si práci domů, mít dostatek odpočinku.

13. Je něco, co nezaznělo a rád/a byste doplnil/a?

Ne.

KP4 Rozhovor č. 4

1. *Když se řekne sociální práce s ženami bez domova, co se Vám vybaví?*

Nešťastná, zklamaná, frustrující žena. Alkohol, drogy, dluhy, zneužívání, oběti násilí, psychická nemoc.

2. *Popište mi prosím, co obnáší Vaše práce s ženami bez domova.*

Zabezpečení jejich základních potřeb (ošacení, strava, hygiena) vytvoření vztahu – pocit důvěry, zajištění bezpečnosti (od agresivních partnerů). Pomoc se zajištěním sociálních dávek, zdravotního ošetření, nalezení ubytování, práce, obnovení přirozených vztahů, kontaktů s rodinou, dětmi.

3. *Co ženy bez domova podle Vás ze strany sociálních pracovníků (sociálních pracovníků) potřebují?*

Mít komu se svěřit, pomoc se zajištěním jejich potřeb viz. výše bod 2. dodat naději, že zvládnou dát si život dohromady, že je pro ně nějaká nová cesta, šance, jak se dostat z ulice.

4. *V čem spatřujete hlavní rozdíly mezi sociální prací s ženami bez domova a sociální prací s muži bez domova?*

Ženy jsou více sociálně založené, jsou více závislé na mužích, na okolí. Jsou daleko zranitelnější, empatičtější, citovější. Jsou muži snadno manipulovány, někdy naopak manipulují s muži ony. Často jsou týrané (fyzicky), využívány jako sexuální objekty. Jsou manipulované ohledně dětí, mají k nim blízký vztah. Muži tolik děti neřeší.

5. *Jaké jsou podle Vás rizikové faktory bezdomovectví žen?*

Závislost na partnerech, dětech, rodině. Zneužívání, závislosti, dluhy. Finanční nesamostatnost. Citové vydírání.

6. *Co se nedaří v rámci pomoci ženám bez domova? Co by se podle Vás mělo změnit, a to na straně:*

- *sociálních pracovníků*
více speciálních kurzů zaměřených na práci se ženami, odlišný přístup k ženám a mužům, větší citlivost
- *organizací pomáhajících těmto ženám*
zajistit NDC, NC, AD pouze pro ženy bez domova, ne společné ubytování s muži
- *spolupracujících subjektů (úřad práce, OSPOD, psychologové apod.)*

více organizací zaměřených na ženy a ženy s dětmi, chybí ubytování, jsou nedostatečné kapacity, nemožnost najít si práci, obzvláště pokud má děti

7. *Na co by si podle Vás měli dávat pozor sociální pracovníci, kteří pomáhají ženám bez domova (z hlediska nastavení spolupráce, ochrany sebe sama apod.)?*

Nastavení hranic, nebrat si jejich problémy osobně, nenechat se citově využívat, vydírat.

8. *Co považujete za největší problém v rámci sociální práce s ženami bez domova?*

Nedostatek místa, bytů, NC, NDC, azylových domů, sociálního bydlení. Nemožnost a svázané ruce sociálních pracovníků při hledání práce, bydlení pro ženy.

9. *Co naopak podle Vás pomáhá při realizaci sociální práce s ženami bez domova? Co se Vám nejvíce osvědčuje a proč?*

Pomoc, ochota, důvěra, věnování více času, lidský přístup, neodsuzování, nenechat sebou manipulovat, nastavit hranice.

10. *Jaká jsou specifika ženského bezdomovectví v regionu Mladá Boleslav?*

- *cizinky přicházející za prací, partnerky mužů pracujících ve Škodovce:*

V menší míře přicházejí i cizinky, které zde hledaly práci, zůstaly v ČR, domů se nevrátily. Jsou to zejména ženy ze Slovenska, Ukrajiny, Polky. Využívají služeb nárazově nebo po nějaké době, cestují po celé ČR.

- *vliv regionu na stav bezdomovectví žen, jak tento vliv hodnotíte (plusy a minusy – zaměstnanost, dostupnost pomáhajících organizací, přístup veřejnosti, města)*

Cizinky s přítelem hledaly práci ve Škodovce, nyní již spolu nežijí. Muž pracoval, žena odešla, novou práci již nesehnala. Některé ženy se zpět vrátit nechtějí (nemají tam sociální vazby – rodiče zemřeli, dospělé děti, které s nimi nekomunikují). Některé žijí na ulici jako bezdomovkyně (alkohol, drogy), některé se snaží vyhledávat noclehárny, NDC, azylové domy, tam se snaží vtipovat muže, využít jejich dávky. Čím déle jsou na ulici, tím hůře, zvyknou si na to. Je obtížné najít si v MB práci, když personální agentura ženu propustí. Žena se snaží najít partnera, který by ji zabezpečil (finančně), případně aby se zde mohla vdát – mít děti, mohla si zlegalizovat svůj pobyt v ČR.

- *případná specifika v oblasti komunikace, potřeby pomoci těchto žen, specifika práce (jednání s úřady, další aktéři pomoci)*

S některými cizinkami problém v komunikaci – jazyková bariéra, ty služby střediska Naděje využívají spíše výjimečně, po dohodě. Jsou kontaktovány jiné organizace, např. CPIC, po dohodě může cizinka přespát na noclehárně jednu noc, než zajistí bydlení jinak.

Další komplikace může nastat, když jsou ženy cizinky (Vietnam, Bulharsko, Maďarsko, Mongolsko), které zaměstnává Škodovka, po propuštění ze zaměstnání v ČR nelegálně. Tyto cizinky se v případě nelegálnosti nebudou obracet na jiné organizace, jelikož je zajistí policie (některé nemají doklady), vyhýbají se jakýmkoliv institucím, radši žijí na ulici, aby je policie nedeportovala do místa jejich bydliště.

- *jakou specifickou podporu potřebujete v rámci regionu ze strany státu nebo místní samosprávy při pomoci ženám cizinkám?*

Zajistit tlumočníky pro tyto ženy, nikdo nebude tlumočit zadarmo. Organizace Naděje na to nemá finanční prostředky. Nemožnost Naděje zajistit překlady domácích řádů, nutnost jiných organizací, které se o tyto ženy postarají. Pomohou jim s ubytováním, jídlem, prací, legálností pobytu. Naděje v MB může pomoci ženám, se kterými se dorozumí (Slovenky, Ukrajinky, případně Polky).

11. Jaké změny zavedla organizace, v níž působíte, v pomoci ženám bez domova, v návaznosti na své letité zkušenosti s pomocí této cílové skupině? Co tyto změny obnáší, v čem je jejich přínos, co dalšího případně organizace plánuje?

Žádné změny nezavedla. Bylo by potřeba školení sociálních pracovníků na práci se ženami, noclehárna a NDC jen pro ženy. Nic zatím neplánuje.

12. Co byste doporučil/a těm, kteří pomáhají formou realizace sociální práce ženám bez domova? (metody práce, jednání s klientkami, zvládání náročných situací, úskalí, kooperace s dalšími subjekty, jak chránit sám sebe před vyhořením nebo „zneužitím“ pomoci klientkou, tj. nastavení hranic apod.)?

Mít ráda svou práci, neškatulkovat, být otevřená, empatická, srozumitelná pro klientky, správně se zorientovat v jejich nelehké situaci. Ochrana sebe sama, mít dobře nastavené hranice, nenechat se vmanipulovat do jejich často smyšlených příběhů, nenechat se citově vydírat. Nebrat si neúspěch klientky osobně. Dávat praktické rady a nabízet reálnou formu pomoci, neslibovat nemožné. Ukázat na důsledky jejich rozhodnutí a nechat je se rozhodnout, nepřebírat za ně zodpovědnost. Podporovat, pomáhat, ale nedělat vše za ně. Motivovat je ke změně. Doporučit i jinou organizaci.

13. Je něco, co nezaznělo a rád/a byste doplnil/a?

Ne.

KP5 Rozhovor č. 5

1. *Když se řekne sociální práce s ženami bez domova, co se Vám vybaví?*

Vybaví se mi klientky v Naději, hodně práce, emoce, podpora, závislost.

2. *Popište mi prosím, co obnáší Vaše práce s ženami bez domova.*

Obnáší širokou paletu práce, u některých klientek také vysvětlování hygienických návyků, umět postarat se o sebe, případně o své děti, nutnost najít si bydlení, zaměstnání, zajistit dávky, doklady, finanční gramotnost atd.

3. *Co ženy bez domova podle Vás ze strany sociálních pracovníků (sociálních pracovníků) potřebují?*

Mít stabilitu a zázemí v rodině. Podporu, pomoc, důvěru, jistotu, bydlení, práci.

Edukaci, od velmi útlého věku, aby se dokázaly o sebe a případně o děti postarat.

4. *V čem spatřujete hlavní rozdíly mezi sociální prací s ženami bez domova a sociální prací s muži bez domova?*

Ženy jsou více emotivní, vztahové, závislé na partnerech, rodině. Za své bezdomovectví se stydí, jsou více zneužitelné. Často dochází k domácímu násilí, ženy zůstávají s muži kvůli penězům a dětem.

5. *Jaké jsou podle Vás rizikové faktory bezdomovectví žen?*

Hlavně nízké vzdělání a závislost na partnerech citová i finanční.

6. *Co se nedaří v rámci pomoci ženám bez domova? Co by se podle Vás mělo změnit, a to na straně:*

- *sociálních pracovníků*

Integrovat je zpět do společnosti, opakovaně se vracejí, často jsou závislé na partnerech, nechají se týrat, finanční závislost. Závislosti na alkoholu, drogách – nedaří se abstinence.

- *organizací pomáhajících těmto ženám*

Nedostatek míst pro ženy, zajištění bydlení, ubytování, najít jim zaměstnání.

- *spolupracujících subjektů (úřad práce, OSPOD, psychologové apod.)*

Větší množství doprovázejících organizací, možnosti terénní pomoci, nedostatečné dávky, nemožnost získat finanční podporu, OSPOD – odebrání dětí, umístění do zařízení.

7. *Na co by si podle Vás měli dávat pozor sociální pracovníci, kteří pomáhají ženám bez domova (z hlediska nastavení spolupráce, ochrany sebe sama apod.)?*

Na osobní vztahy a hranice. Nepřebírat za ně zodpovědnost.

8. Co považujete za největší problém v rámci sociální práce s ženami bez domova?
Nedostupnost sociálního bydlení, neexistující návazné služby.

9. Co naopak podle Vás pomáhá při realizaci sociální práce s ženami bez domova? Co se Vám nejvíce osvědčuje a proč?

Zaujetí a chuť zaměstnanců jít za rámec své profese i času a pomáhat, edukovat.

10. Jaká jsou specifika ženského bezdomovectví v regionu Mladá Boleslav?

- *cizinky přicházející za prací, partnerky mužů pracujících ve Škodovce:*

Když nemají děti, mohou do noclehárny Naděje. Pokud mají děti, je problém, musí se rozdělit, když není místo v AD R-mosty, musí ženy do Naděje, děti oddělit a umístit jinde, což je pro ženy velice stresující, zavolat OSPOD.

- *vliv regionu na stav bezdomovectví žen, jak tento vliv hodnotíte (plusy a minusy – zaměstnanost, dostupnost pomáhajících organizací, přístup veřejnosti, města)*

Nedostatek pracovních příležitostí jak pro muže, obzvláště pro ženy, pokud nepracují ve Škodovce pod personální agenturou. Nedostatek organizací pomáhajících ženám, v případě dětí ještě více problémů.

- *případná specifika v oblasti komunikace, potřeby pomoci těchto žen, specifika práce (jednání s úřady, další aktéři pomoci)*

Jazyková bariéra, ženy s dětmi, pomáhá OSPOD, město, pokud cizinky, tak CPIC.

- *jakou specifickou podporu potřebujete v rámci regionu ze strany státu nebo místní samosprávy při pomoci ženám cizinkám?*

Nedostatek bytů, místa pro samostatné ženy nebo ženy s dětmi. V případě dětí musí ženy i s dětmi do Azylového domu R-mosty, který je často plný. Problém, kam umístit děti.

11. Jaké změny zavedla organizace, v níž působíte, v pomoci ženám bez domova, v návaznosti na své letité zkušenosti s pomocí této cílové skupině? Co tyto změny obnáší, v čem je jejich přínos, co dalšího případně organizace plánuje?

Nevím, žádné.

12. Co byste doporučil/a těm, kteří pomáhají formou realizace sociální práce ženám bez domova? (metody práce, jednání s klientkami, zvládání náročných situací, úskalí, kooperace s dalšími subjekty, jak chránit sám sebe před vyhořením nebo „zneužitím“ pomoci klientkou, tj. nastavení hranic apod.)?

Mít ráda svou práci, neškatulkovat, nebrat si práci domů.

13. Je něco, co nezaznělo a rád/a byste doplnil/a?

Ne, to je vše.

KP6 Rozhovor č. 6

1. *Když se řekne sociální práce s ženami bez domova, co se Vám vybaví?*

Zneužívání, závislosti, rozpad rodiny, děti.

2. *Popište mi prosím, co obnáší Vaše práce s ženami bez domova.*

Práce se ženami je velmi široká, je třeba dobře volit problematiku, která je pro klientku klíčová. Nejčastěji řeším pomoc s ubytováním, zajištění dokladů, dávek, práci, léčbu, ošetření, kontakt s dětmi, rodinou.

3. *Co ženy bez domova podle Vás ze strany sociálních pracovníků (sociálních pracovníc) potřebují?*

Individuální přístup ve velkém množství různých situací.

4. *V čem spatřujete hlavní rozdíly mezi sociální prací s ženami bez domova a sociální prací s muži bez domova?*

U žen je větší riziko sexuálního zneužívání. Jiná práce se ženami, pokud mají děti ve vlastní péči.

5. *Jaké jsou podle Vás rizikové faktory bezdomovectví žen?*

Především nedokončené vzdělání a ekonomická závislost na rodině a partnerech.

6. *Co se nedaří v rámci pomoci ženám bez domova? Co by se podle Vás mělo změnit, a to na straně:*

- *sociálních pracovníků*

Proaktivní přístup

- *organizací pomáhajících těmto ženám*

zajistit jim dlouhodobé ubytování, nájemní smlouvy, pronájmy

- *spolupracujících subjektů (úřad práce, OSPOD, psychologové apod.)*

Víc doprovázejících a pomáhajících organizací pro klientky.

7. *Na co by si podle Vás měli dávat pozor sociální pracovníci, kteří pomáhají ženám bez domova (z hlediska nastavení spolupráce, ochrany sebe sama apod.)?*

Na hranice práce s klientkami.

8. *Co považujete za největší problém v rámci sociální práce s ženami bez domova?*

Nedostupnost jakéhokoliv bydlení, návazné služby pro ženy.

9. *Co naopak podle Vás pomáhá při realizaci sociální práce s ženami bez domova? Co se Vám nejvíce osvědčuje a proč?*

Snaha pomáhat nad rámec svých pracovních povinností.

10. Jaká jsou specifika ženského bezdomovectví v regionu Mladá Boleslav?

- *cizinky přicházející za prací, partnerky mužů pracujících ve Škodovce:*
samostatné cizinky, které zde otěhotní
- *vliv regionu na stav bezdomovectví žen, jak tento vliv hodnotíte (plusy a mínusy – zaměstnanost, dostupnost pomáhajících organizací, přístup veřejnosti, města)*
Město se stará o své občany, problémy, které působí lidé „z venku“, neřeší a nechce řešit.
- *případná specifika v oblasti komunikace, potřeby pomoci těchto žen, specifika práce (jednání s úřady, další aktéři pomoci)*
neschopnost se dorozumět
- *jakou specifickou podporu potřebujete v rámci regionu ze strany státu nebo místní samosprávy při pomoci ženám cizinkám?*

Více pomáhajících organizací

11. Jaké změny zavedla organizace, v níž působíte, v pomoci ženám bez domova, v návaznosti na své letité zkušenosti s pomocí této cílové skupině? Co tyto změny obnáší, v čem je jejich přínos, co dalšího případně organizace plánuje?

O žádných změnách nevím, nic neplánuje.

12. Co byste doporučil/a těm, kteří pomáhají formou realizace sociální práce ženám bez domova? (metody práce, jednání s klientkami, zvládání náročných situací, úskalí, kooperace s dalšími subjekty, jak chránit sám sebe před vyhořením nebo „zneužitím“ pomoci klientkou, tj. nastavení hranic apod.)?

Naučit se oddělit práci a volný čas, relaxovat, věnovat se i jiné práci s jinou cílovou skupinou.

13. Je něco, co nezaznělo a rád/a byste doplnil/a?

Ne.

KP7 Rozhovor č. 7

1. *Když se řekne sociální práce s ženami bez domova, co se Vám vybaví?*

Pomoc jako poskytnutí ošacení, jídla, hygieny a nocleh.

Hledání práce a ubytování.

2. *Popište mi prosím, co obnáší Vaše práce s ženami bez domova.*

Snažíme se zajistit nejdříve základní potřeby a potom nějaký příjem (práci, dávky HN, MOP atd.), doklady, bydlení, popřípadě řešíme i to, zda mají děti, tak sháníme ubytování i pro ně.

3. *Co ženy bez domova podle Vás ze strany sociálních pracovníků (sociálních pracovníků) potřebují?*

Hlavně oblečení a stravu, ubytování, finance.

4. *V čem spatřujete hlavní rozdíly mezi sociální prací s ženami bez domova a sociální prací s muži bez domova?*

Hlavně v zimě chodí více mužů, ženy mají nějaké sociální sítě (jsou někde u partnerů, v azylových domech, kamarádek, v nájemných bytech), na ulici jich není tolik. Ženy jsou více společenské, vyhledávají kolektiv, více dbají na svoji vizáž, hygienu, ošacení. Ženy jsou více zneužitelné, emotivnější, citlivější, závislejší na svých partnerech.

5. *Jaké jsou podle Vás rizikové faktory bezdomovectví žen?*

Zneužívání, prostituce na ulici a nabízení sexu za peníze, popřípadě zdravotní stav – pohlavní nemoci. Závislosti – alkohol, drogy. Závislost na partnerovi, dětech, rodině.

6. *Co se nedaří v rámci pomoci ženám bez domova? Co by se podle Vás mělo změnit, a to na straně:*

- *sociálních pracovníků*

Nic

- *organizací pomáhajících těmto ženám*

Nic

- *spolupracujících subjektů (úřad práce, OSPOD, psychologové apod.)*

Nic

7. *Na co by si podle Vás měli dávat pozor sociální pracovníci, kteří pomáhají ženám bez domova (z hlediska nastavení spolupráce, ochrany sebe sama apod.)?*

Neměli by překračovat určité hranice, vždy mluvit s klientkou s pokorou a slušně, nepovyšovat se, nebýt arogantní a odsuzující. Nabídnout jí co nejvíce možností ohledně pomoci, toho, co klientka chce, a pomoci jí, aby se na ulici už nedostala.

8. *Co považujete za největší problém v rámci sociální práce s ženami bez domova?*

Malá kapacita pro klienty ve střediskách.

9. *Co naopak podle Vás pomáhá při realizaci sociální práce s ženami bez domova? Co se Vám nejvíce osvědčuje a proč?*

Hlavní je komunikace s klientkami a dostatečné informace.

10. *Jaká jsou specifika ženského bezdomovectví v regionu Mladá Boleslav?*

- *cizinky přicházející za prací, partnerky mužů pracujících ve Škodovce:*

Vždy záleží na konkrétním případě. Většinou cizinky pracují přes pracovní agentury, když je propustí, ocitají se na ulici, vyhodí je i z ubytovny. Záleží, zda si najde práci, nebo je bez finančních prostředků, zda se cizinka domluví, zda má děti, zda je zde s partnerem, nebo sama.

- *vliv regionu na stav bezdomovectví žen, jak tento vliv hodnotíte (plusy a minusy – zaměstnanost, dostupnost pomáhajících organizací, přístup veřejnosti, města)*

Město se snaží pomáhat, jsou tu na zimu stany pro lidi bez domova a po městě se nacházejí i kontejnery na oděvy. Město pomáhá v rámci programu Cesta z ulice cizincům, kteří se chtějí vrátit, koupí lístek zpět. Zaměstnanost je tu velká a hodně lidí sem jezdí za prací, která ne vždy vyjde.

- *případná specifika v oblasti komunikace, potřeby pomoci těchto žen, specifika práce (jednání s úřady, další aktéři pomoci)*

Asi se nedomluví dobře česky, pokud tu nežijí nějakou dobu.

- *jakou specifickou podporu potřebujete v rámci regionu ze strany státu nebo místní samosprávy při pomoci ženám cizinkám?*

Nevím.

11. *Jaké změny zavedla organizace, v níž působíte, v pomoci ženám bez domova, v návaznosti na své letité zkušenosti s pomocí této cílové skupině? Co tyto změny obnáší, v čem je jejich přínos, co dalšího případně organizace plánuje?*

Jsem v organizaci chvíli, tak nemůžu zatím posoudit, o ničem nevím.

12. *Co byste doporučil/a těm, kteří pomáhají formou realizace sociální práce ženám bez domova? (metody práce, jednání s klientkami, zvládání náročných situací, úskalí,*

kooperace s dalšími subjekty, jak chránit sám sebe před vyhořením nebo „zneužitím“ pomoci klientkou, tj. nastavení hranic apod.)?

Snažím se vždy komunikovat s ženami co nejvíce. Ptám se jich na jejich problémy a snažím se najít pro ně tu nejlepší možnou cestu, jak jim pomoci. Při těžkých a náročných situacích je vždy dobré si s někým promluvit, ať s vedoucím, nebo na supervizi. A to nabízím i klientkám, že se mnou mohou řešit vše, co potřebují nebo co je trápí. Organizace nabízí možnost psychologické konzultace jak pro klienty, tak pro zaměstnance, což je fajn.

13. Je něco, co nezaznělo a rád/a byste doplnil/a?

Ne.

KP8 Rozhovor č. 8

1. Když se řekne sociální práce s ženami bez domova, co se Vám vybaví?

Rozmanitost, širší spektrum sociální práce, hlubší důvěra a pocit bezpečí, které je třeba vytvořit.

2. Popište mi prosím, co obnáší Vaše práce s ženami bez domova.

Krizová intervence, zastupování klienta v úředních záležitostech, podpora v řešení sociální situace, poskytování střechy nad hlavou, podpora navrácení sebedůvěry.

3. Co ženy bez domova podle Vás ze strany sociálních pracovníků (sociálních pracovníc) potřebují?

Bezpečí, empatii, podporu, důvěru, nesoudit za jejich životní chybné kroky, prostor pro komunikaci a časté diskuse v rámci řešení sociální situace.

4. V čem spatřujete hlavní rozdíly mezi sociální prací s ženami bez domova a sociální prací s muži bez domova?

Již výše zmíněné pocity bezpečí, důvěra, empatie. Mohu posoudit, jelikož ve své práci jsem se setkala s oběma typy skupin a nejčastější rozdíly vnímám tyto. Jak u mužů je třeba pracovat více s pragmatičností a přístupem „ted' a tady“, ženy mají častěji zaseté vzorce chování vlivem minulosti (ubližení ze strany rodiny, partnera, dětí, vlastní pochybení), a než se někam posuneme, je třeba ženě znovu vybudovat ztracenou sebedůvěru – samozřejmě toto platí i u některých mužů, jen v menším měřítku.

5. Jaké jsou podle Vás rizikové faktory bezdomovectví žen?

Závislosti a partnerské vztahy. Nicméně tyto dvě věci na sebe navazují, tedy že ženy bývají často závislé i na svých partnerech a po ukončení vztahu nevědí, jak dál. Často potom situaci řeší alkoholem. U žen bez domova je alkohol největší příčinou ztráty domova.

6. Co se nedaří v rámci pomoci ženám bez domova? Co by se podle Vás mělo změnit, a to na straně:

- *sociálních pracovníků:*

Více empatie, trpělivost, nehodnotit chybné kroky a názory klientky, nepodléhat dogmatům – často, že ženy jsou hysterické.

- *organizací pomáhajících těmto ženám:*

Zbytečný feminismus, který na straně žen může být na škodu. Nedělat z žen obět' systému, ale obyčejného člověka, který má stejné možnosti pomoci jako kdokoliv jiný. Beru v potaz,

že ženy mají pomoc rozšířenější o např. děti, nicméně i k tomu jsou organizace, které mohou pomoci dál. Pokud některé organizace budou svou strukturu vést příliš feministicky, mohly by pak klientky zůstat v systému jako oběti, smířit se s tímto přístupem a těžko jim potom může být pomoci. Ať žena, nebo muž, každý musí sílu k sociální úzdavě najít především v sobě.

- *spolupracujících subjektů (úřad práce, OSPOD, psychologové apod.):*

Více podpory ze stran lékařských oborů – psychiatři, psychologové, nebát se pracovat s ženskou tematikou bezdomovectví. OSPOD by měl například jednat opravdu individuálně a nevolit přístup „škatulkování“, jako například u žen Romek.

7. *Na co by si podle Vás měli dávat pozor sociální pracovníci, kteří pomáhají ženám bez domova (z hlediska nastavení spolupráce, ochrany sebe sama apod.)?*

Nastavení emocionálních hranic. Často jsou příběhy vyčerpávající, velmi emotivní a SP může podlehnout příběhu více, než pomoci – situaci může řešit více SP než samotná klientka. Dále důraz v cílech, jelikož demotivované ženy mají často tendence cíle neplnit, jelikož si dopředu myslí, že ho nezvládnou, jelikož na to „nemají“.

8. *Co považujete za největší problém v rámci sociální práce s ženami bez domova?*

Závislosti, demotivovanost ze stran žen, předpojatost ze stran SP či jiných pomáhajících organizací. Špatná návaznost mezi službami – nedostatečná edukovanost o službách v rámci SP – pokud se SP sám nevzdělává, nezná pomáhající organizace a jejich nabídku.

9. *Co naopak podle Vás pomáhá při realizaci sociální práce s ženami bez domova? Co se Vám nejvíce osvědčuje a proč?*

Spolupráce s organizacemi, které poskytují terapeutickou podporu a nebojí se pracovat s ženami bez domova. SP, které se nezaleknou zádrhelu a které mají skutečný zájem pomoci. Provázanost s některými organizacemi, multidisciplinární týmy.

10. *Jaká jsou specifika ženského bezdomovectví v regionu Mladá Boleslav?*

- *cizinky přicházející za prací, partnerky mužů pracujících ve Škodovce:*

Samostatných cizinek přicházejících do MB za prací není mnoho, spíše přichází i s partnerem. V případě, kdy je Škodovka propustí, ocitají se na ulici. Menší procento těchto lidí využije služeb Naděje. Jsou to převážně Slováci, Ukrajinci, ti, co se dorozumí česky.

- *vliv regionu na stav bezdomovectví žen, jak tento vliv hodnotíte (plusy a mínusy – zaměstnanost, dostupnost pomáhajících organizací, přístup veřejnosti, města)*

Pokud přijíždí do MB, tak za prací, pokud ji ve Škodovce nenajdou nebo je propustí, je obtížné najít si jinou. Většinou jsou to lidé s výučním listem, případně maturitou. Někteří jsou problémoví, byli již doma, mají problémy s alkoholem a pracovní morálkou. Ve městě pak vyvolávají šarvátky, poflakují se po městě, odjet většinou nechtějí. Ženy, pokud jsou samostatné, odjedou domů, zůstávají zde v případě, pokud mají partnera nebo již nějakou dobu ve městě žijí, mají zde rodiny. Město s v rámci programu Cesta z ulice lidem zakoupí jízdenku do místa trvalého bydliště, pokud však o to projeví zájem. Město má také terénní sociální tým, který těmto lidem může pomoci najít práci, ubytování, zařídit doklady.

- *případná specifika v oblasti komunikace, potřeby pomoci těchto žen, specifika práce (jednání s úřady, další aktéři pomoci)*

Pro cizince je ve městě CPIC, organizuje kurzy českého jazyka, pomáhá jim začlenit se do společnosti. Myslím, že je to jen pro osoby, které zde mají legalizovaný pobyt.

- *jakou specifickou podporu potřebujete v rámci regionu ze strany státu nebo místní samosprávy při pomoci ženám cizinkám?*

Nedostatečné prostory, málo organizací zabývajících se jen ženami, chybí návazné služby.

11. Jaké změny zavedla organizace, v níž působíte, v pomoci ženám bez domova, v návaznosti na své letité zkušenosti s pomocí této cílové skupině? Co tyto změny obnáší, v čem je jejich přínos, co dalšího případně organizace plánuje?

Zakládáme si na individuálním přístupu, dále pracujeme se schopnostmi klientek, a to i tím, že jim pomáháme najít schopnosti, které je dříve naplňovaly.

12. Co byste doporučil/a těm, kteří pomáhají formou realizace sociální práce ženám bez domova? (metody práce, jednání s klientkami, zvládání náročných situací, úskalí, kooperace s dalšími subjekty, jak chránit sám sebe před vyhořením nebo „zneužitím“ pomoci klientkou, tj. nastavení hranic apod.)?

Myslím, že netřeba sahat nikam do metodik, ale základně spoléhat sám na sebe a své vlastní hodnoty. Samozřejmé je se řídit metodikou organizace, a to ve smyslu zdravých hranic, ale základ sociálního pracovníka jsou vlastní empatie a zájem o cílovou skupinu, se kterou se rozhodne pracovat.

13. Je něco, co nezaznělo a rád/a byste doplnil/a?

Ne.

KP9 Rozhovor č. 9

1. Když se řekne sociální práce s ženami bez domova, co se Vám vybaví?

Začlenění ženské populace klientů bez domova do společnosti, což je možná trochu specifické – traumata ze selhání, větší stigmatizace ze strany společnosti v důsledku upadnutí do závislosti, práce s větší emoční labilitou v porovnání s muži...

2. Popište mi prosím, co obnáší Vaše práce s ženami bez domova.

Cíle individuálního plánu vedoucí k osamostatnění a začlenění zpět do běžného standardu života – nalezení následného bydlení, získání stabilního zaměstnání, řešení dluhové situace, řešení zdravotního stavu, často i obnovení kontaktu s rodinou nebo navrácení dětí zpět do péče klientky – matky. Toto jsou nejčastější cíle spolupráce.

Z hlediska mé osoby jako klíčové sociální pracovnice práce s touto cílovou skupinou znamená jistou dávku psychické odolnosti, trpělivosti, empatie.

3. Co ženy bez domova podle Vás ze strany sociálních pracovníků (sociálních pracovníc) potřebují?

Podporu v tom, že svou sociální situaci mohou řešit, jsou schopné ji vyřešit a snad i malé ujištění, že situace, do které se dostaly, není důvodem ke studu a uzavírání se před společností obecně. Kromě výše uvedeného potřebují často praktické vedení v krocích při řešení své nepříznivé sociální situace. Často neví, z jakého konce situaci začít řešit, jaké mají možnosti například v oblasti sociálních dávek nebo na jakých institucích a s kým řešit své záležitosti.

4. V čem spatřujete hlavní rozdíly mezi sociální prací s ženami bez domova a sociální prací s muži bez domova?

S muži je jiná spolupráce na základě jiného emočního prožívání – větší fyzické, ale i psychické odolnosti, ačkoli to neznámá, že jsou muži necitliví a taková sociální situace se jich příliš nedotýká. V kontextu bydlení pro ženy/muže si myslím, že muži řeší zcela jiné konflikty, mezi klienty a potažmo je uplatňován i jiný způsob jejich řešení. Ženy v ryze ženském kolektivu i z oblasti personálu často řeší situace protkané intrikami a podobně.

5. Jaké jsou podle Vás rizikové faktory bezdomovectví žen?

Větší tendence k závislostem, větší náchylnost k somatickým onemocněním nebo psychiatrickému onemocnění.

6. *Co se nedaří v rámci pomoci ženám bez domova? Co by se podle Vás mělo změnit, a to na straně:*

- *sociálních pracovníků* – Více empatie, méně kritiky a více oceňování za pokroky ve spolupráci, byť se jedná o malé úspěchy.
- *Organizací pomáhajících těmto ženám* – Cílová skupina klientů bez domova potřebuje pevný řád a strukturu, nicméně na druhou stranu je stejně potřebný také individuální přístup. Myslím, že při jakémkoliv „přešlapu“ klientek ve službách, respektive porušení pravidel je potřeba před udělením jakékoliv sankce zvážit, co klientku k takovému jednání vedlo, a zvážit, zda udělení sankce, což je často jediným krokem ze strany personálu, klientce pomůže nebo ji motivuje ke změně její situace.
- *spolupracujících subjektů (úřad práce, OSPOD, psychologové apod.)* – Rozhodně méně stigmatizujícího přístupu, zejména ze strany zdravotnických služeb a institucí. Ze svých zkušeností bych uvítala také větší ochotu spolupráce – protože společným zájmem by měla být pomoc klientovi, nikoliv soupeření nebo poukazování na nedostatečnost práce druhých.

7. *Na co by si podle Vás měli dávat pozor sociální pracovníci, kteří pomáhají ženám bez domova (z hlediska nastavení spolupráce, ochrany sebe sama apod.)?*

Na překračování hranic – ve smyslu překračování hranic pomoci a také ve smyslu překračování hranic ze strany klientek v oblasti komunikace. Možná také na hranice empatie – myslím, že je poměrně tenká hranice mezi empatií, soucitem a posilováním role oběti. Narážím na to, že empatie a soucit jsou důležité aspekty spolupráce, ale klientka by měla získat především motivaci pro opětovné postavení na vlastní nohy, přičemž sílu musí hledat především ve vlastních zdrojích, až poté mohou fungovat a nasedat zdroje vnější – pomoc ze strany sociálních služeb a jiných institucí. Zároveň si ale myslím, že tato rizika jsou přítomna bez ohledu na pohlaví.

8. *Co považujete za největší problém v rámci sociální práce s ženami bez domova?*

Viz odpovědi na předchozí otázky.

9. *Co naopak podle Vás pomáhá při realizaci sociální práce s ženami bez domova? Co se Vám nejvíce osvědčuje a proč?*

Partnerský způsob spolupráce – „Pomohu ti, když budeš chtít.“ Nemá smysl klientky do jednotlivých cílů nebo celé spolupráce nutit a přesvědčovat. Pokud klientka nemá

vlastní, vnitřní motivaci a nastavení svou situaci změnit, nemá smysl ji nikam silou tlačit. To ovšem neplatí pro situace, kdy klientka určitou míru vnitřní motivace má, jen potřebuje různými způsoby podpořit, aby se do praktických kroků pustila – důvodem může být obecný strach nebo nějaké specifické obavy, nedostatečná sebedůvěra, nedostatek informací apod.

10. Jaká jsou specifika ženského bezdomovectví v regionu Mladá Boleslav?

- *cizinky přicházející za prací, partnerky mužů pracujících ve Škodovce:*

Těchto žen nedochází do Naděje mnoho, ale Škodovka stahuje velké množství lidí, kteří sem přijíždějí za prací. Do Naděje spíše přijdou muži, pro ženy to zde není moc komfortní, jsou zde s ostatními muži, což vnímám jako velký problém. Pro ženy je vyčleněn pouze 1 pokoj, tj. 4 lůžka, což je velmi málo. Na NDC jich přichází podstatně více. Tyto ženy mívají problém najít si práci, ubytování, často pijí alkohol, postupně se z nich stávají bezdomovkyně. Často svou finanční tíseň řeší prostitucí, na ulici zažívají násilí. Škodovka láká lidi na práci, ale v případě propuštění je ponechává městu napospas.

- *vliv regionu na stav bezdomovectví žen, jak tento vliv hodnotíte (plusy a minusy – zaměstnanost, dostupnost pomáhajících organizací, přístup veřejnosti, města)*

Lidé ve městě bezdomovce nechtějí, vnímají tento jev velice negativně. Město se snaží pomoci, má k dispozici městský Ošatník, různé projekty (Cesta z ulice), terénní mobilní tým. Jsou i další neziskové organizace, které lidem bez domova pomáhají, ale každá z nich si profiluje svoji klientelu, tzv. klienti využívají dublovaných služeb.

- *případná specifika v oblasti komunikace, potřeby pomoci těchto žen, specifika práce (jednání s úřady, další aktéři pomoci)*

Pokud ženy mají děti nebo jsou zde celé rodiny, je to velký problém, samozřejmě se k tomu přičítá nemožnost najít si práci (pokud je žena sama a pečuje o malé děti), nedostatek financí, nemít kde bydlet, péče o děti. V případě nezajištění těchto potřeb jsou ženám děti odebrány, což je pro ně velice traumatizující. V případě žen cizinek může situaci zhoršit ještě jazyková bariéra, neschopnost se dorozumět.

- *jakou specifickou podporu potřebujete v rámci regionu ze strany státu nebo místní samosprávy při pomoci ženám cizinkám?*

V MB není vyhrazená služba pouze pro ženy bez domova, chybí NDC, NC. Azylový dům pro matky s dětmi R-mosty je pouze 1, neustále plná kapacita. Chybí lůžka pro ženy v krizi.

11. Jaké změny zavedla organizace, v níž působíte, v pomoci ženám bez domova, v návaznosti na své letité zkušenosti s pomocí této cílové skupině? Co tyto změny obnáší, v čem je jejich přínos, co dalšího případně organizace plánuje?

Pro ženy bez domova se snažíme rozvíjet různé aktivity, které jsou pro ženy typické – například motivujeme ženy k hromadnému vaření, péči o sebe a svůj zevnějšek. Snažíme se také obecně ve spolupráci o individuální přístup, o kterém jsem se zmiňovala v některé otázce výše.

12. Co byste doporučil/a těm, kteří pomáhají formou realizace sociální práce ženám bez domova? (metody práce, jednání s klientkami, zvládání náročných situací, úskalí, kooperace s dalšími subjekty, jak chránit sám sebe před vyhořením nebo „zneužitím“ pomoci klientkou, tj. nastavení hranic apod.)?

Viz odpovědi na předchozí otázky. V otázce nastavení hranic se domnívám, že se často lze spolehnout na vlastní pocity – pokud mi je komunikace ze strany klientky nepříjemná nebo po mne žádá pomoc, která je za hranicí, autenticky tyto pocity do spolupráce přináším a vysvětluji, že mi to je nepříjemné a proč. Následně hranice nastavuji dle svých potřeb a zároveň v souladu s rozsahem poskytované služby.

13. Je něco, co nezaznělo a rád/a byste doplnil/a?

Nic mne nenapadá.

Bibliografické údaje

Jméno a příjmení autorky: Bc. Ivona Horáková

Studijní program: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Sociální práce s ženami bez domova

Vedoucí práce: doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Rok dokončení práce: 2023

Počty znaků hlavního textu práce (včetně literatury, bez příloh)

Přímé citace: 1 893

Ostatní text: 165 743

Celkový počet znaků: 167 636

Názvy souborů umístěných na doprovodném CD

Text práce ve formátu PDF: DP_Horáková_Sociální práce s ženami bez domova

Text práce ve formátu DOC nebo DOCX:

Další soubory:

**Posudek vedoucího/oponenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Bc. Ivona Horáková
 Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii
 Název práce: Sociální práce s ženami bez domova
 Vedoucí práce: David Urban

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 92

Počet stránek příloh: 28

Počet titulů v seznamu literatury: 76

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Oborová příslušnost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Soutěž¹ ano?

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	1			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	1			
--	---	--	--	--

Metody práce

Soutěž¹ ano?

Vhodnost a úroveň použitých metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	1			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Soutěž¹ ano?

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	1			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	1			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	1			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	1			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

¹ Soutěž o nejlepší diplomovou práci. Zaškrtněte, pokud práci doporučujete na základě kvalit v dané oblasti hodnocení.

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

1				
---	--	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

1				
---	--	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Mohl být Váš výzkum nějak/něčím zkreslen?

Celkové hodnocení práce (*klady, nedostatky; v případě doporučení do soutěže o nejlepší DP uveďte nadprůměrné charakteristiky práce v souladu s Vámi výše označeným kritériem formální úrovně, obsahové reprezentativnosti, metodologie a přínosnosti práce pro teorii či praxi*):

Struktura předložené diplomové práce je logická – autorka nejprve popisuje problematiku bezdomovectví (1. kapitola), navazuje tématem bezdomovectví žen (2. kapitola). Poté následuje tematicky nejpřiléhavější kapitola sociální práce s danou cílovou skupinou (3. kapitola), ve které autorka reflektuje obecné principy sociální práce s osobami bez přístřeší, a následně se specificky zaměřuje na zvolenou cílovou skupinu žen bez domova. Poté krátce představuje region (4. kapitola), ve kterém bylo realizováno vlastní výzkumné šetření. Kladně lze hodnotit úvody do jednotlivých hlavních kapitol, ve kterých autorka krátce představuje, co a proč v dané kapitole prezentuje. Tyto úvody do jednotlivých kapitol tak napomáhají vymezit vnitřní linii textu, čtenář lépe chápe návaznost jednotlivých kapitol. Prezentovaný text je přiléhavý, čtenář není zahlcen nadbytečným textem. V rámci praktické části práce jsou prezentovány výstupy z vlastního výzkumného šetření. Data jsou prezentována přehledně – dle jednotlivých tematických oblastí a kategorií, vlastní text autorky je doplněn o přímé výpovědi komunikačních partnerů, což lépe prezentované informace ilustruje, zároveň to napomáhá větší čtivosti textu. Kladně lze hodnotit kapitolu „Diskuze“, která je co do rozsahu a obsahu informací na velmi dobré úrovni.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 11.5.2023

**Posudek oponenta diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Bc. Ivona Horáková
 Obor studia: Sociální práce se zaměřením na aplikovanou psychologii
 Název práce: Sociální práce s ženami bez domova
 Oponent práce: Mgr. Lucie Vacková, Ph.D.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 90

Počet stránek příloh: 28

Počet titulů v seznamu literatury: 73

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová přílehlavost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Soutěž¹ ano?

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	x			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Soutěž¹ ano?

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Soutěž¹ ano?

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

¹ Soutěž o nejlepší diplomovou práci. Zaškrtněte, pokud práci doporučujete na základě kvalit v dané oblasti hodnocení.

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

	x			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

	x			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

- 1) Vysvětlete pojem sexismus ulice.
- 2) Porovnejte přístup tzv. genderové neutrality vůči trauma-informovanému přístupu.
- 3) Zamyslete se nad praktickými doporučeními sociálním pracovníkům, které přináší Váš výzkum.

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky; v případě doporučení do soutěže o nejlepší DP uveďte nadprůměrné charakteristiky práce v souladu s Vámi výše označeným kritériem formální úrovně, obsahové reprezentativnosti, metodologie a přínosnosti práce pro teorii či praxi):

Autorka DP se zabývá problematikou sociální práce s ženami bez domova. V teoretické části se nejprve věnuje bezdomovectví obecně, poté se zaměřuje na specifika ženského bezdomovectví, dále pak poukazuje na alternativy sociální práce s touto cílovou skupinou. V praktické části předkládá kvalitativní výzkum vedený formou zakotvené teorie. Výzkumným cílem bylo určit hlavní zásady sociální práce s ženami bez domova v mladoboleslavském regionu a navrhnout doporučení sociálním pracovníkům zde působícím.

Předložená DP přináší zajímavé aktuální téma, které je úzce spojeno s praxí sociálních pracovníků. Oceňuji gramatickou, formální i obsahovou stránku textu, dodržení citační normy, vysoký počet zdrojů. Text je psán kultivovanou jazykovou formou, působí přehledně a čtivě. Výsledky výzkumu přinášejí inspirativní doporučení pro praxi, doporučuji k publikaci v podobě článku případně k prezentaci formou konferenčního příspěvku.

Doporučuji do soutěže o nejlepší diplomovou práci* ANO

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 21/5 2023

Mgr. Lucie Vacková, Ph.D.

* nehodící se škrtněte nebo vymažte